

پښتني قبيلې اوروايتي ريښې

ليکوال:

محمد معصوم هوتک

Ketabton.com

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

د کتاب ټول چاپي حقوق په خپروونکي اړه لري

---

* پښتني قبيلې او روايتي ريښې
* ليکوال: محمد معصوم هوتک

* خپروونکي: علامه رشاد خپرندويه ټولنه
* کندهار - افغانستان
* تليفون: ۰۷۰۰۳۲۶۰۱۱
* ايميل: mrohial@yahoo.com

* کمپوز او ډيزاين: روهيال نشراتي مؤسسه
* کچه: ۵۰/۱۳ × ۲۱ سانتي متره
* لومړی چاپ: ۱۳۷۹ ش
* دوهم چاپ: ۱۳۹۰ ش
* چاپ شمېر: زر ټوکه
* د مخونو شمېر: ۱۲۰
* د خپرونو لړ: ۴۸

فهرست

۱. د خپروونکي يادښت ۵
۲. کتابی کوچک بامحتوای بزرگ... اکادميسين سيستانی ۶
۳. د دې رسالې د دوهم چاپ په باب ۸
۴. د لومړي چاپ د سرخبري ۱۰

لومړی څپرکی

۵. پښتانه څوک دي؟ ۱۲
۶. پښتون-افغان-پټهان ۱۲
۷. پښتون ۱۲
۸. افغان ۱۹
۹. پټهان ۲۳
۱۰. پښتو ۲۴

دوهم څپرکی

۱۱. د پښتنو اصل و نسب ۲۷
۱۲. د پښتنو د بني اسرائیليت نظريه ۲۷
۱۳. مخزن افغاني ۲۸
۱۴. قيس څوک وو؟ ۳۴
۱۵. د پښتنو د بني اسرائیليت د نظريې کمزوري اړخونه ۳۷
۱۶. د بني اسرائیليت د نظريې د منځته راتگ عوامل ۴۳

دریم څپرکی

- ۴۷ .۱۷ په تورات کي د خزن افغاني د تېر روایت په باب زما څېړني
۴۸ .۱۸ تورات.....
۵۰ .۱۹ د تورات برخیا د مخزن افغاني له برخیاوو سره سره .....
۵۵ .۲۰ د تورات آصف او د مخزن افغاني آصف هم نه سره وایي ..
۵۷ .۲۱ د تورات ارمیا او د مخزن افغاني ارمیا هم نه سره وایي ...

څلرم څپرکی

- ۶۴ .....۲۲ روایتی شجرې
۶۴ .....۲۳ شجره څه ته وایي؟
۷۲ .....۲۴ اودل-ابدال-اپتل-هفتل-یقتل
۷۴ .....۲۵ الکو، اراکو، الکوزي، اراکوزي
۷۶ .....۲۶ اخک-اخکزي
۷۹ .....۲۷ برېڅ-پروټ-ډاسو-اپرېدي
۷۹ .....۲۸ ساک-سهاک-ساکزی-اسحاقزی

پنځم څپرکی

- ۷۲ .....۲۹ غرزي-غلزي-خلجي-غلجي
۸۷ .....۳۰ غلجي څوک دي؟
۹۳ .....۳۱ اصل و وصل
۹۶ .....۳۲ مور ته منسوب قومونه تر نورو لرغوني دي
۹۹ .....۳۳ خلجي او غلجي
۱۱۰ .....۳۴ له پیاوړي استاد محمد معصوم هوتک سره
۱۱۷ .....۳۵ د لیکوال چاپ او ناچاپ آثار

د خپروونکي يادښت

د پښتنو د اصل و نسب په باب خورا ډېرو داخلي او خارجي پوهانو او خپروونکو تحقيقات او خپرني کړي دي، خو په تأسف سره بايد ووايو چي د دغه ډول تحقيقاتو ډېره برخه د خپل وخت و زمان د مسلطو شرايطو څخه متاثره سوې او د دغه تاثير له اسايته خورا ډېر غير واقعي افواهاات او روايات په گډ سوي دي. دغه حاضره خپرنه د پښتو ژبي د تکره او احتياط کاره خپروونکي استاد محمدمعصوم هوتک د اوږدو پلټنو او تحقيقاتو نتيجه ده، چي د پښتنو د اصل و نسب په باب خورا نوې او پر واقعيتونو بنا خپرنه ده، د هغوی دغه خپرنه په لومړي وار په ۱۳۷۹ ش کال په جرمني کي (د افغانستان د کلتوري ودي ټولني) له خوا د (پښتني قبيلې او روايتي شجرې) په نوم چاپ سوه، د دې اثر د بيا چاپولو په برخه کي د کتاب ليکوال د لومړي چاپ له خپروونکو سره تفاهم کړی دی او هغو هم له دوهم چاپ سره موافقه کړې ده. اوسنی حاضره بڼه ئې د محتوياتو په لحاظ د پخوانۍ په پرته خورا ډېر اضافات لري، چي دريم خپرکی ئې د يوه بڼه مثال په توگه يادولای سو.

موږ د جرمني له کلتوري ټولني څخه په مننه د استاد محترم دغه غنيمت خپرنه بيا چاپوو، خو دا حل ئې د (پښتني قبيلې او روايتي ريښې) په نوم ټولني ته وړاندي کوو، خو زموږ خپروونکو او نسب پېژندونکو ته د دغې رسالې د محتوياتو څخه د يوه باوري سند په توگه د استفادې پراخه زمينه مساعده سي.

مطيع الله روهيال

د علامه رشاد خپرنديوه ټولني مشر

د دې کتاب په باب د کانديد اکادميسن
اعظم سيستاني د نظر (لنډيز):

کتابی کوچک بامحتوای بزرگ

از محقق و دانشمند دقیق النظر افغان، محمد معصوم هوتک، رساله یی کوچک (بامحتوای بزرگ) دریافت کردم زیر نام "پښتني قبيلې او روايتي شجرې" که نظیر آنرا تاکنون من از هیچ نویسنده و مولف دیگر افغان ندیده ام. "پښتني قبيلې او روايتي شجرې" رساله کوچکی است باقطع جیبی که بمناسبت ۱۲ امین سال پیروزی افغانها در جنگ میوند بر دشمن متجاوز از طرف "د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه" تحت نظر آقای زرین انخو در جرمنی، در چهار فصل و ۸۶ صفحه در سال ۲۰۰۰ به نشر رسیده است. (شمار فصول و صفحات در چاپ دوم زیاد شده است. ناشر) این نویسنده رساله را باقردانی به مادر بزرگوار خویش اهداء کرده، که کاری بسیار بجا و قابل نموده است. زبان رساله، پشتو و به لهجه شیرین قندهار به نگارش آمده که برای هر فرد افغان ولو بهره کمی از پشتو داشته باشد قابل فهم و درک است.

مولف در بمیان آوردن این رساله از معیارهای پذیرفته شده تحقیق کار گرفته و با مراجعه به آثار متعدد داخلی و خارجی، اثری بکر و مستند و مستدل بامنطق و استدلال قوی ارائه داده است که بسیار دلچسپ و قابل فیض بردن است ...

هر یکی از فصول چهار گانه فوق دارای نکات تازه، بکر و آموختنی است (آقای سیستانی درینجا قسمت قابل ملاحظه فصل دوم رساله رابه زبان دری ترجمه نموده است که ما آنرا درین چاپ نگرفته ایم. ناشر).

با بیان فزاینده ازین رساله، معلوم خواننده شده باشد که مولف در اثبات و یا تردید نظریات و تیوریهای ارائه شده در مورد اصل و نسب افغانها، چقدر وقت گذاشته و چقدر دقت بخرج داده تا چنین اثر گرانبهایی را به هموطنان عرضه کند. بدون تردید با خواندن این اثر تمام جعلیات و جفنگیات محققین داخلی و خارجی نقش براب میشود. توفیق مزید این نویسنده باحوصله را در نوشتن و بمیان آوردن آثار دیگر از این دست آرزو مندیم.

گوتنبرگ - سویدن

۱۰ اپریل ۲۰۰۶

د دې رسالې د دوهم چاپ په باب

دا کوچنوتې رساله ما څو کاله پخوا خپره کړې وه او تر کمه ځايه چې راته معلومه سوې ده، لومړی چاپ ئې ډېرو کسانو ته رسېدلی نه وو. دوستانو هر وخت زما تر غوږه رارسوله چې که دغه رساله بيا چاپ سي، ښه به وي. له بلي خوا په دې څو تېرو کلونو کې د افغاني پوهانو ځيني داسي آثار خپاره سول چې د هغو له مخي مي بايد د خپلي دغي رسالې د متن پر ځينو برخو باندې، په تېره بيا د يوناني مورخ هيرودتس د ليکنو په ارتباط، نوې کتنه کړې وای. په دې حاضر چاپ کې مي دغه برخه له سره ترتيب کړه او څه زياتوني مي پکښې راوستلې. دغه راز مي په تورات کې د خپلو څېړنو محصول هم په يوه بېل څپر کې پر زيات کړ. د رسالې نوم مي هم وراړولی دی، ځکه پخوانی نوم ئې ډېر دقيق نه وو.

زه، زما د نژدې نيمې پېړۍ له اشنا ښاغلي حاجي اختر محمد خان څخه د زړه له کومي ممنون يم چې د دې اثر د بيا چاپ لگښت ئې پر خپله غاړه واخيست. نوموړی د کابل پوهنتون د ساينس پوهنځي له ممتازو فارغانو څخه دی او ښه ډېر کلونه ئې د کندهار او کابل په معارفو کې د وطن د اولاد په روزنه کې تېر کړي دي. د ده د هيواد پالنې لوی ثبوت دا دی چې له هيواد څخه د وتلو

د هر راز امکاناتو له مساعدت سره سره ټپي د مصيبت تېري خو
لسيزي د سر او مال د درنو تلفاتو په قيمت دننه په هيواد کي گاللي
دي.

دغه راز له علامه رشاد خپرندويي ټولني او گران مطيع الله
روهيال څخه هم منونکي يم چي د دې اثر د دوهم چاپ چاري ټپي
په بڼه توگه سر ته رسولي دي.

د پخوا په شان مي خپلو پښتنو وروڼو ته سپارښتنه دا ده چي
که د پښتو پرمختگ غواړئ، پښتو آثار خپاره کړئ. د پښتو آثارو د
کميت زياتوالي د کيفيت پله هم ورسره درنه کوي.

په درنښت

م. هوتک

اوکویل - کاناډا

۶ مه د فبروري ۲۰۱۱ع

دلوی خدای په نامه

يَتَأْتِيهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِّنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاهُمْ شُعُوبًا
وَقَبَائِلَ لِيَتَعَارَفُوا ۗ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ

خَبِيرٌ ﴿١٣﴾ [الحجرات: ١٣]

د لومړي چاپ د سر خبري

د پښتنو د نسبي شجرو او روایاتو په باب ښه ډېري خبرني سوي دي. د هروي نعمت الله له مخزن افغاني رانيولي بيا زما تر دغي ليکني پوري ټولو د دغي موضوع پر يوه يا بل اړخ خبري کړي دي. په تېره بيا په دې وروستيو وختو کي په دې برخه کي ځيني درني ليکني هم سوي دي چي په هغو کي دارواښاد سر محقق دوست شينواري، استاد محمدانور نوميالي او پوهاند دوکتور حبيب الله تږي له خوا د ليکل سوو رسالو او کتابو يادونه لازمه ده. ما د پښتنو د ايتنيکي جوړښت او نسبي شجرو په باب له اورډې مودې څېړنه کړې ده چي د (ډېوې) مجلې د دوهم او دريم

کال په گڼو کي خپره سوې هم ده. دغه راز مي د ښاغلي پوهاند دوکتور محمدحسن کاکړ د غوښتني له مخي د دغو څېړنو لنډيز د دوی له خوا په نوي تدوين او تاليف سوي کتاب (رڼا او دفاع) کي هم خپور کړ. استاد محمد انور نوميالي د يوه ليک په ترڅ کي زما دغه څېړنه خوښه کړې وه او راته کښلي ئې وه چي: "کاشکي مو خپلي څېړني سره شريکي کړي وای". د تېر کال په پای کي زما گران دوست او د پښتو ژبي پياوړي ليکوال ښاغلي زرین انځور راڅخه وغوښتل چي دغه څېړني که د يوه ځانگړي اثر په توگه خپرې سي، ښه به وي. د چاپ په برخه کي ئې ده په جرمني کي د افغانستان د کلتوري ودي د ټولني په نمايندگي ځيگر (ټېټر) وټکاوه. ما پر خپلو يادښتو او خپرو سوو ليکنو باندي له سره غور وکړ. ځيني سموني او زياتوني مي پکښې راوستې او په دغه اوسنۍ بڼه مي سره راغونډي کړې.

درنو لوستونکو ته بايد عرض کړم چي زما دغه ليکنه د پښتنو دنسبي شجرو بشپړه کره کتنه نه ده خو دهغي پر لور يو گام دی او يو شمېر کلي نتيجې پر بنا دي. که په دې برخه کي زه پر کره تللی يم، هيله لرم چي دوستان خپل نظر راڅخه ونه سپموي.

په درناوي

محمد معصوم هوتک

ټورنټو - کاناډا

۲۰ می ۲۰۰۰ م

لومړی څپرکی

پښتانه څوک دي؟

پښتون – افغان – پټان

الف – پښتون:

د نړۍ د اولسونو په ټولۍ کې پښتون یو لرغونی قوم دی چې د زمانې ډېرې سړې او تودې پر راغلي دي، د سترو یرغلګرو تاړاکونه ئې لیدلي او مقابلې یې ورسره کړي دي او تر ډېرو سختو ازموینبتونو سرلوړی او بریالی راوتلی دی، له تېرو زیات و کم دېرشو کلو راهیسي بیا دا قوم له یوه بنیادي ازموینبت سره مخامخ دی چې لا تر اوسه هم پکښې ولاړ دی، دښمنانو ئې د تاریخ، ژبې او هویت د پایمالولو له پاره ناکام تلابنونه کړي دي.

له څلورمې هجري پېړۍ را وروسته مؤرخینو د پښتنو بیان په څرګند ډول کړی چې تفصیل به ئې وروسته راسي خو تر میلاد نزدې یو زر و پنځه سوه کاله وړاندي موږ د هندي آرینو په ویدي سرودونو کې د (پکھت) پر نامه پېښېږو چې د زیاترو کورنیو او بهرنیو پوهانو په نظر دغه کلمه د (پښت) معادله کلمه ده او زیاتره

افغاني پوهان د (پښتون) نوم له همدې کلمې څخه راوتلی گڼي. مشهور يوناني مؤرخ هيرودوتس (۴۸۴ ق م) چي په حقه سره يې (د تاريخ د پلار) لقب گټلی دی، دهخامنشيانو د بحث په ترڅ کي د شاوخوا سيمي د اوسېدونکو په باب بيان لري او د هغو د مشرانو نومونه راوړي، د کړو وړو په باره کي ئې برغږي. نوموړی ليکي چي: "آرينان Arians د ميديانو Medes په شان غشي لري خو نور وسايل ئې باختريانو Bactrians ته ورته دي. د گندهاريانو جامې هم د باختريانو په شان دي"^(۱).

په دې لړ کي د پکتيس Pactyes يادونه هم کوي او ليکي: "پکتيس واسکتونه Cleaks"^(۲) اغوندي، محلي لپندی او نېزې له ځانو سره گرزوي"^(۳). بل ځای د کوچيانو بيان راوړي چي دی ورته Sagartians وايي او ليکي: "د دوی ژبه پارسيانو ته ورته ده خو وسايل ئې تر پارسيانو پکتيسانو ته نژدې دي، اته زره اسونه لري"^(۴).

د هيرودتس Herodots پکتیان لکه وړاندي وويل سوه، تر ډېره وخته پوري د زياترو مؤرخينو په نظر همدغه ننني (پښتانه)

---

(۱) د هيرودتس تاريخ: اووم فصل - ۶۶ گڼه، ۴۹۳ مخ - انگرېزي ژباړه. دا ياداښتونه پياوړي مؤرخ پوهاند دوكتور محمدحسن کاکړ رالېږلي دي چي مننه ورڅخه كوم.

(۲) کلاکس Cloaks يو ډول بې لستونو جامې دي چي ارتي غاړي لري او ما (واسکت) ورته مناسبه ژباړه وبلله.

(۳) هماغه اثر: اووم فصل - ۶۷ گڼه، ۴۹۳ مخ.

(۴) هماغه اثر: اووم فصل، ۸۵ گڼه، ۴۹۷ مخ.

بلل کېدل. (د تفصل له پاره اسلامي دايرة المعارف - لومړی ټوک - د (افغان) بحث وگورئ). د هيرودتس دغه رانقل سوي روايت ته د هغو پوهانو په لړ کي چي هغه ته ئې د تايبید سر بنورولی وو، د "The Pathans" د مولف سراولاف کرو نوم مخي ته راځي. د ده په نظر د هيرودتس پکتيس له اوسنيو پښتنو (پختنو) سره مطابقت لري. ما (هوتک) د دې کوچنوتي رسالې په لومړي چاپ کي خبره پر همدې ځای پرې ايښې وه. د ارواښاد کانديد اکاډميسن محمدانور نوميالي دا خبره ډېره ژوره او دقيقه ده چي وايي "تر هغه ځايه چي د ژبي او قوم رابطه د بشري تاريخ په سابقه کي په عمومي توگه تعقيب کېدای سي نو له يوې خوا څخه لیده کېږي چي يو شمېر ژبي د خپل اصلي قوم د اقتصادي، اجتماعي، کلتوري او سياسي انکشاف په دليل له خپلي ايتنيکي محدودې څخه وتلي او نور بېلابېل ايتنيکي هويتونه ئې په خپله حوزه کي راکښې ايستلي وي. خو بل پلو ته بيا داسي ژبي په منځه راځي چي دغه راز انکشاف ئې نه وي په برخه سوی بلکي د قوم نوم او د ژبي نوم ئې يو له بل سره تړلی پاته وي او په هم دې اساس ئې (ژبني جمعيت) له (ايتنيکي هويت) سره بشپړ مطابقت کوي"، (وگ: د پښتنو د ټولنيز تاريخ مبادي - ۱۸ مخ). له دې بيان څخه داسي نتيجه اخيستل کېدلای سي چي که څوک د پښتو ژبي تاريخ څېړي، په حقيقت کي د پښتنو پر تاريخ باندي تحقيق کوي. اوس چي د نوي ژبپوهني په برخه کي ښه مغزن پرمختگونه راغلي دي، د هغو له برکته د پښتنو د تاريخ ډېر تاريخ او گونگ اړخونه هم روښانه

سوي او په هغو کي د هيرودتس د پکتويس په باب هم نوي تحليلونه او برداشتونه رامنځ سوي دي. د ښاغلي ډاکټر عبدالرازق پالوال صاحب په قول د کيمبرج پروفيسور بيلي (Bailey) او د اوسلو پروفيسور مارگن ستيرنه د هيرودتس د پکتيس او پښتون نومو مطابقت ته د شک په سترگه کتلي دي. ډاکټر پالوال د پروفيسور بيلي له خولې ليکي چي: "د فيلولوچي (Philology) پر اساس باندي پکتويس (Paktues) له پښتون (Pashtun) سره پيوندېدلای نه سي... او پختون (Pakhtun) په مقاييسوي توگه سره يونوی نوم او لهجوي شکل دئ"، (وگ: کندهار مجله - د ۱۳۸۷ کال دريمه گڼه، ۸مخ). ډاکټر پالوال صاحب په دې باب د پروفيسور مارگن ستيرنه هغه نظر هم راکښي چي "پښتون" ئې د شمال ختيځي لهجې تر "پختون" لرغونې او کلاسيک شکل بللی دئ.

پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار صاحب هم په دغه باب د فقيد مارگن ستيرنه نظر تاييد کړی دئ او ليکلي ئې دي چي د جنوب لوېديځي لهجې پښتون او پښتو د ختيځو لهجو تر پختون او پختو لرغونې برېښي، (وگ: پښتو او پښتانه د ژبپوهني په رڼاکې: ۱۹۴مخ).

ډاکټر پالوال صاحب د خورا پاخه ژبني منطق پر اساس دا خبره څېړلې ده چي سر اولاف کرو ولي د هيرودتس پکتويس له پښتون سره معادل نوم گڼلی دئ. پالوال صاحب ليکي: "د کرو لوی مشکل دا و، چي د د / ښ / او / ش / تر منځ توپير کولای نه

سواى چي هر کله ئې پښتون د پښتون په شان کښلی دئ. که ده د /بن/ فهم لرلای، دء به هم د بیلي او مارگنستیرنه سره ملگر تیا کړې وای.

بل لا دا چي ترومپ، گریرسن او کرو /خ/ هم د /ک/ غوندي ویله، او پختون به ئې پکتون باله. نو "پکتون" او "پکتوی" خو سم دم سره وایي... دوی خیر سوي نه دي چي دغه نوم "پکتون" نه دئ، تش د انگلیسي ژبي تلفظ ئې داسي دئ.

مارگنستیرنه او بیلي چي د /بن/ او /ش/ په توپیر پوهېدل، دوی په دې هم پوهېدلي ول چي د پښتو کلاسیک شاعران لکه خوشحال، رحمان او نور په بېله لهجه رغېدل، نه د پښور صوبې په اوسنۍ لهجه. نو ځکه ئې دغه لهجه وروستنۍ او نوې بللې ده.

له دې بیانه څخه د ژبپوهني د معاصرو اصولو پر اساس داسي نتیجه راوړي چي د هیرو دتس پکتویس به له پختون کلمې سره ورته والی لري، مگر له پښتون سره مطابقت نه سي لرلای، او څرنکه چي پختون د پښتون کلمې نوی شکل دئ، په دې اساس نو د هیرو دتس پکتویس باید له پښتون سره یو شاني ونه گڼل سي اود پښتون دنامه ریښه باید بل ځای ولټول سي.

پوهاند دوکتور زیار صاحب د پښتون او پختون د اوبښتون جریان بیان کړی دئ او د بیان په ترڅ کي ئې کښلی دي: "... (پښتون) او (پښتو) له خپل اړوند فونېتیکی قانون سره سم له مخنیو ښو پرسوانا - parswana - او پرسوا - parsawa - څخه پښتون او پښتو ته راوړي، را وروسته دغه دواړي ښې بیا په

منځنۍ پښتو کې - paxtun - او - paxto - او په ختیزه پښتو کې
پختون - paxtun - او پختو - paxto - ته راوړي" (۱۹۳ -
۱۹۴مخونه).

دوکتور زیار صاحب ورپسې زیاتوي: "د هېرودت (۴۲۵ -
۴۸۵ز) پکتویس یا ویدی پکتها له ټول تاریخي - جغرافیایي
زبات سره سره له پښتو او پښتون سره د دغو ژبنيو آرونو له مخي
اړخ لگولای نه شي او پر ځای ئې پرسوا او پرسوانا پخوانۍ بڼې
باوري برېښي...". (۲۳۰مخ).

د هیرو د تس پکتویس چي پوهانو یو وخت له پختون، پښتون
سره یو شان باله، دا د هغه وخت مشخص تحلیل وو. اوس چي د
پښتو ژبپوهني د ساینټیفیکو اصولو پر اساس د پښتنو د اصل و
منشاء په باب نوي نظر ئې میدان ته راوتلي دي، نور نو له پکتویس
سره د پښتون کلمې تړل گویا علمي تاداونه لري.

د پښتنو اصلي ټاټوبی یوه پراخه سیمه وه چي د ننني
افغانستان زیاتره برخي او د پاکستان شمال شرقي خواوي پکښي
شاملي وې. د دې پراخي اورشو پخوانی نوم (روه) وو. د تاریخ
فرشته د بیان له مخي (روه) هغو سیمو ته ویل کېده چي له سواته
نیولې د سیوی تر ښاره او له حسن ابدال څخه تر کابل و کندهار
پوري غزېدلي وې. ریاض المحبت د (روه) پولې له ایلمن (ننني
هلمند) څخه تر قشقار پوري، له براهوي بلوچستان څخه تر
کشمیر پوري ښودلي دي. گویا په دې ډول په (روه) کي د اصلي

افغانستان ټولې سیمې شاملې وې^(۱). له تاریخي اسنادو څخه داسې
ښکاري چې پښتانه د اسلام په اوایلو کې له بادغیس او هراته نیولې
بیا د غور تر غرو پورې او دغه راز له زابلستان، کندهارا او د
ختیځي پښتونخوا په غرنیو سیمو کې مېشته ول او هغه د خوشحال
خان خبره (سر یې هوري کندهار لم یې دمغار کې) وو. په پښتو
کلاسیک ادب کې د (روه) یادونه ډېره سوې ده. اشرف خان
هجري وايي:

قاصدان له روه نه راځي مدت شو

سلام باد را رسوي منت یې تم دی

کاظم خان شیدا وايي:

په هندي ادا یې وکړې په ما چاري

زه شیدا په زړه ساده د روه افغان یم

په معاصرو غیر پښتنو مؤرخینو کې ارواښاد میر محمد صدیق
فرهنگ د خپل کتاب (افغانستان در پنج قرن اخیر) اول ټوک په
دریم باب کې د (افغان، پشتون و پتهان) تر نامه لاندې یو لړ
مطالب راغونډ کړي دي چې زیاتره حکمونه یې سر نه سره خوري.
دی لیکي: "کلمات پشتو و پشتون که افغانها بر زبان و قوم خود
اطلاق میکند تا سده هفدهم تنها در محاوره زبانی بین مردم
معمول بود و در آثار کتبی به نظر نرسیده است". تر دغه عبارت
یوولس کرښې وروسته لیکي: "... و هر سه کلمه (افغان، پشتون و

---

(۱) کاکړ - پوهاند ډاکټر محمد حسن - افغان، افغانستان و افغانها و تشکیل دولت

در هندوستان، فارس و افغانستان: ۱۳ مخ، پېښور - ۱۹۸۸ م.

پتهان - م. هوتک) از سده شانزدهم به بعد در کتابت راه یافته و در معنی واحد به کار رفته است". او تر دې بيان اته ويشت کرښي وروسته بيا ليکي: "اکثر مورخان، محل رهايش نخستين پښتونها را کوههای سلیمان و سرزمینهای مجاور آن در غرب رودخانه سند شمرده اند که در آنجا به علت دشوار گذار بودن اراضی و نظام قبیله ای، به شکل منزوی و نیمه مستقل زندگی میکردند. ازینجاست که در نبشته های دوره اسلامی تا هجوم مغولان بجز اشارات مختصر... تفصیل بیشتری درباره چگونگی زندگی ایشان به نظر نمی خورد. اولین شرح تفصیلی راجع به ایشان (پښتونها - م. هوتک) در خارج آن خطه در تاریخنامه هرات سیف بن محمد هروی آمده است که در اوایل سده چهاردهم میلادی تالیف شده است" (پر کلماتو تاکید زما دئ - م. هوتک). یو ځای تر اوولسمي پېړۍ پوري (پښتو و پښتون) یوازي د خلکو په ژبنيو محاورو کي معمولي کلمې بولي او بل ځای بيا په خپله د دغو کلمو ليکل سوي مثالونه تر خپل دمخني حکم دوې پېړۍ وړاندي راوړي. زه نه پوهېږم چي دغه تناقض بايد څه راز تعبير سي؟

ب- افغان:

پښتانه په مجموع کي نورو اقوامو د (افغان) په نامه بللي دي. دوی خپل ځانونه پښتانه او خپله ژبه پښتو بولي. د افغان کلمې په باب پوهانو بېلابېل نظرونه ورکړي دي. ځينو د مهاباراته اسواکا Asvaka ته نژدې بللي ده. اسواکا د گندهارا سيمي ته منسوبه کلمه ده چي د آس د سپرليو معنا ورکوي. ځينو د سانسکریت له

اسواغانه څخه راپيداسوي کلمه گڼلې ده چي معنا ئې د سورليو ټاټوبي (سرزمين سواران) دئ. په دې ډول وينو چي افغان هم د خلکو او هم د سيمي نوم دئ^(۱). ځيني څپر ونکي بيا د ابران د نقش رستم په کتبه کي د راغلي (ابگان) يا (اوگان) له پاره (افغان) ډېر ښه معادل بولي^(۲). داسي نظر هم سته چي اغوان په ارمني ژبه کي د غرو اوسېدونکو ته ويل کېده او دا نوم پښتنو ته د ارمني گاونډيانو له خوا ورکړه سوي دئ^(۳). البته په ارمني ژبه کي اغوان د غرو اوسېدونکو ته وايي خو دا چي دا نوم دي په خاص ډول د افغانانو له پاره استعمال سوي وي، نوره څپر نه غواړي. (د زيات تفصيل له پاره وگورئ: پښتانه - د پوهاند دوکتور حبيب الله تږي اثر - ۵۳ - ۵۴ مخونه).

په اسلامي عصر کي به حدودالعالم لومړنی کتاب وي چي د افغان نوم ئې ياد کړی دئ (۳۷۲ ق) د ارواښاد علامه حبيبي په قول د حدودالعالم مولف "په هغه ځای کي چي د پښتونخوا ښارونه لکه گردېز، لغمان او نور ذکر کوي په سول او بڼيهار نومو ځايو کي د افغانانو استوگنه بڼيبي او داسي ښکاري چي پښتانه په ښارو کي هم اوسېده او مشهور وو^(۴)". تر دې يادوني وروسته نو د علامه ابو ريحان البيروني په گډون د غزنوي دورې د ځينو ليکوالو او شاعرانو په آثارو کي د افغان او افغانانو بيانونه موندلای سو. د غزني د دربار

(۱) هماغه اثر: ۱۶-۱۷ مخونه.

(۲) تږي - پوهاند دوکتور حبيب الله - پښتانه: ۵۲ مخ.

(۳) کاکړي - پوهاند ډاکټر محمد حسن - افغان...: ۱۵ مخ.

(۴) حبيبي - پوهاند عبدالحی، د پښتو ادبياتو تاريخ: دوهم ټوک - ۱۵ مخ، ۱۳۴۲ ش.

شاعر فرخي له نن څخه څه د پاسه زر کاله مخکي ويلي دي:

بگونه شل افغانيان دوپره و تيز

چو دسته بسته بهم تيرهای بی سو فار

فردوسي په شهنامه کي زابل ته نزدې د (دشت خرگاه) د

اوسېدونکو په باب ډېري خبري لري چي تفصيل به ئې وروسته

ولولئ. دی وايي:

چنين گفـت دهقان دانش پـژوه

مراين داستان را از پيشين گروه

که نزديک زابل به سه روزه راه

يکي کوه بد، سرکشیده به ماه

بيک سوی او دشت خرگاه بود

دگر دشت زی هندوان راه بود

نشسته دران دشت بسيار کوچ

زاوغان ولاچين و کرد و بلوچ

تر دې را وروسته نو د سيفي هروي تاريخنامه (تاليف: ۷۱۸

– ۷۲۱ هجري) هغه اثر دی چي د (افغان) او (افغانستان) نومونه يې

په پېخر راوړي دي. نوموړي مولف د هغه وخت د (افغانستان) ټول

غير پښتانه وگړي لاهم (افغانان) بللي دي^(۱).

د روښاني غورځنگ ستر مخالف اخوند دروېزه ننگر هاري په

مخزن الاسلام کي د (افغان) او حتی افغانستان يادونه کړې ده. د

ده خپله وينا داسي ده: "الحاصل هر که ميخواهد خود را از بلاي

---

(۱) ټبري – پوهاند دوكتور حبيب الله – پښتانه: ۵۷ مخ.

هر دو جهان نگهدارد و در اسلام ثابت باشند و در کفر نه افتند، از پیران این زمانه احتراز بکنند و مرید نشوند و الا همچنان احوال او را پیش خواهد آمد چنانکه دیده می شود درین ایام اکثر هر که از افغانستان و بلایی که درآمده است از پیروی و مریدی درآمده است^(۱)."

د پښتو ژبي پخوانيو شاعرانو هم د (افغان) نوم په خپل کلام کي راوړی دئ. خوشحال خټک وايي:

د افغان په ننگ مي وتړله توره
ننگيالی د زماني خوشحال خټک يم

رحمان بابا وايي:

چي کشور د افغانانو معطر شي
د هرييت مصرع مي زلفي د خوبان کړي

کاظم خان شيدا وايي:

په هندي ادايې وکړې په ما چاري
زه شيدا په زړه ساده د روه افغان يم

د شلمي پېړۍ په سر کي د افغان نوم له افغاني ملت سره د ميني او په افغانيت باندي د وياړلو يوه نخښه سوه. زياترو منورينو له خپلو نومونو سره د (افغان) لقب هم کيښ. دې نامه نو نور يوازي د پښتنو تمثيل نه کاوه، بلکي د هر افغاني تبعه له پاره کارېدله.

له څه مودې راهيسي په خارج کي ځيني افغاني نشرات د اېرانيانو په پيروي د (افغانستاني) بېخونده او مضره کلمه کاروي

---

(۱) اخوند دروېزه، مخزن الاسلام: ۲۰۷ مخ، دهلي - ۱۳۰۰ ق.

چي په هېڅ صورت د افغانيت مفهوم نه افاده کوي. زما په فکر د دغې کلمې رواج به د افغانيت وياړلي صفت ته زيانمن تمام سي. لکه مخکي چي مي وويل د افغان نوم پښتنو ته نورو ورکړی دی خو وروسته يې د پښتنو ليکوالو او شاعرانو په ليکنه او کلام کي رواج موندلی دی. (په نړۍ کي نور قومونه هم سته چي د بل چاله خوا ورکړه سوی نوم ئې تر خپل نامه ډېر عام سوی وي. ويل کېږي چي المانيانو ته د [جرمن] نوم د سلتيانو له خوا ورکړه سوی دی او د دوی تر خپل نامه [دويچن] ډېر عام او تاريخي سو)^(۱). خو پښتنو ځانو ته تل پښتون ويلي دي او له پښتونولي څخه ئې د خپل ژوند له پاره د يوه وياړلي اجتماعي قانون په توگه کار اخيستی دی او اخلي ئې.

ج - پټهان :

پښتنو ته د (پټهان) لقب هم ورکړه سوی دی. دا لقب د هند په پراخه سيمه کي منځته راغلی او پسې عام سوی دی. تر ايجاد وروسته ئې د ريښې معلومولو له پاره راز راز توجيهاټ سوي دي. په مخزن افغاني او له هغه وروسته په ځينو هغو آثارو کي چي د مخزن اغېزه پر پرته ده، پټهان د (بطان) اوښتی شکل بلل سوی دی او پر زيات سوي دي چي دا لقب د آنحضرت صلی الله عليه وسلم له خوا قيس عبدالرشيد ته ورکړه سوی دی. بطان يې د بېړۍ د ملا تير بللی دی^(۲). د ځينو په نظر د پټهان د نامه ريښه په

---

(۱) نوميالی - محمدانور - د پښتنو د ټولنيز تاريخ مبادي: ۳۳ مخ، مسکو - ۱۹۹۷م.
(۲) دا مطلب په خلاصه الانساب، تواريخ خورشيد جهان، پښتانه د تاريخ په رڼا کېښي او ځينو نورو کتابو کي راغلی دی.

هند کي د پښتنو له لومړني ټاټوبي سره تړلې ده. فرشته ليکي: پښتانه چي د غور له غرونو څخه د هند سيمو ته ولېږدېدل، د بهار ايالت په پټنه کي يې واړول. هنديانو په پټنه کي د هغوی د مېشته کېدو له امله هغوی پټهانان وبلل^(۱). مشهور ناروېژي ختيځ پوه مارگنسترن په پټهان کي د (پښتانه - پښتان) رېښه دخيله بولي^(۲). د پټهان توجيه چي هر راز وي، زما د څېړني موضوع نه ده خو دونه ويلای سم چي دا نوم په هند کي ايجاد سوی دئ او د پښتنو آثارو ته ئې لاره کړې ده. حقيقت دا دئ چي پښتون، افغان، پټهان د يوه قوم درې نومونه دي. شاعر وايي:

اسمانه ښه ئې واوره په وازکومي درته وایم
فغان پښتون پټهان دی يو مفهوم يوه نامه ده
ښايست حسن ښکلا ټوله د ميني تعابير دي
توپير دی د الفاظو مسمی ټوله يوه ده

د - پښتو:

د پښتنو ژبه (پښتو) ده. لکه د افغان نوم چي د غير پښتنو له خوا دې قوم ته ورکړه سوی دئ، دغه راز غير پښتانه اقوام پښتو ژبي ته (افغاني) وايي. دا نوم همدا اوس د تاجکو، هزاره وو، اوزبکو او نور سره وروڼو قومونو په عوامو کي د پښتو له پاره کارېږي. په پښتو ادبياتو کي د پښتو له پاره د افغاني نوم راوړلو ډېري پخوانی.

(۱) ظفر کاکا خېل - پښتانه د تاريخ په رڼا کېښي: ۱۰۴ مخ - پېښور.

(۲) تاريخ تلفظ صرف پښتو: د دوکتور روهان فرهادي ترجمه - د استاد عبدالحی حبيبي له تعليقاتو سره - لومړی ټوک، ۲۱۱ مخ، کابل - ۱۹۷۷ م.

بېلگې سته. دروېښاني افکارو مبلغ شاعر دولت لوانې وايي:

افغاني لفظ مشکل و لوست کوېښ نه شه

ورته وشوه کښنده ديارلس حرفونه

له افغاني لفظ څخه ئې مراد پښتو ژبه ده. د نړۍ د زياترو پوهانو په عقیده، پښتو يوه آريايي ژبه ده چې د هندواروپايي ژبو د کورنۍ د هندواريانې څانگې د اوستا په ښاخ پوري تړلې ده. د پتي خزاني د روايت له مخې ئې د ادبي آثارو څرکونه د هجرت په دوهمه پېړۍ کې ليدلای سو.

اوس پښتو ژبه د يوه ژوندي قوم ژبه ده، چې د نوي او معاصر ادب ټولو اصنافو ته ئې په خپله لمن کې ځای ورکړی دی او د چا خبره "د سيالانو سياله ژبه ده".

په دې شپو ورځو کې د ځينو کسانو له خولې اورو چې د ملگرو ملتو په کومه خپرونه کې ويل سوي چې په يوې شتمه پېړۍ کې د نړۍ ځيني ژبي له منځه تلونکي دي او پښتو هم پکښې شامله ده. ما ته دا خبره معلومه نه ده چې د ملگرو ملتو د دغې خپرونې د ليکوال استناد به پر کومو دلایلو ولاړ وو. تر کومه ځايه چې د ژبو د مرگ و ژوند مسئله ده نو دا يوه نوې خبره نه ده. په نړۍ کې مور لکه د ژبو زېږېدل چې ليدلي دي دغه راز مو د ژبو مړينه هم ليدلې ده. خو د پښتو ژبي د مرگ له پاره زه هيڅ راز توجيهي دلایل نه وينم. په دې ژبه باندي د شپېتو مليونو په شاوخوا کې وگړي خبري کوي. د نړۍ د تقريباً ټولو ادبي ژانرونو بېلگې په پښتو کې موندلای سو او له نړيوال ادبي بهر سره د دې ژبي د اوږه پر اوږه

یون شاهد یو. که شوک وایي چي دا یون سوکه دی، وي به. خو همدا سوکه یون د دې حقیقت ښکارندوی دی چي پښتو ژبه په خپل ذات کي له دغه یون سره د تگ وړتیا لري. پاته سوه د ژبي د بدلون و پشپړتیا و تکامل خبره. دا حقیقت باید مور و منو چي نننۍ پښتو د روښاني عصر له پښتو سره هم د شکل له مخي او هم د محتوی له رویه توپیر لري. د راتلونکو پېړیو پښتو به په هغه صورت کي چي په خپله پښتانه د مرگي له خوبه راوینښي، تر نننۍ پښتو ډېره بډایه او متکامله وي. خو دا کار باید د ژبي د مړیني په توگه تعبیر نه سي. د پښتو ژوند د پښتانه له ژونده سره تړلی دی. که پښتون ژوندی وو دا به ژوندی وي^(۱).

---

(۱) په کوټه بلوچستان کي په ۱۹۹۱م کال د پښتو (عالمي کانفرنس) جوړ سوی وو او تر څلوېښتو زیاتي مقالې پکښې لوستل سوي وې. د غونډي د مقالو مجموعه چاپ سوې هم ده چي ښه د خوند مطالب پکښې دي. د دغي غونډي یوه برخه وال په خپله مقاله کي غوښتي دي ثابته کړي چي پښتو ژبه نوره ژوندی نه سي پاتېدلای او هرومرو به مري! دا خو د لیکوال نظر وو، چي د احترام وړ دی خو ما ته د حیرانتیا حای دا دی چي د (کانفرنس) په پای کي د دغه (دلخراشه) مضمون لیکوال ته انعام هم ورکړه سو!

دوهم څپرکی

د پښتنو اصل و نسب

د پښتنو د بني اسرائيليت نظريه :

لکه د پښتنو د نامه په برخه کې چې د پوهانو نظرونه بېلابېل دي، دغه راز د پښتنو د اصل و نسب په باب هم راز راز خبرې سوي دي. چا د بني اسرائيلو د ورکو قبيلو بقايا بللي، چا قبطيان، چا ارمنيان، چا بيا تاتار او ځينو نور څه گڼلي دي. ليکلي اسناد ښيي چې دې موضوع ته د لومړي ځل له پاره د زرمي هجري پېړۍ په شاوخوا کې منظم کار پيل سوي دی. د مغول جهانگير د دربار منشي خواجه نعمت الله هروي نورزي د نواب خان جهان خان لودي په سپارښتنه او د سمانا د حاکم هيبت خان په مرسته د (مخزن افغاني) په نامه يو کتاب په ۱۰۲۰ هجري قمري کې وکينس. په دې کتاب کې د پښتنو د اصل و نسب په باب مفصله څېړنه سوي ده او د پښتنو قبيلو د روايتي شجر و چارټونه ترتيب سوي دي او په دې برخه کې شفاهي روايتونه په ليکلي توگه ثبت سوي دي. دمخه تر دې چې د پښتنو د اصل و نسب په باب د مخزن افغاني روايتونه

بيان ڪړم ما ته دا غوره ايسي چي دغه ڪتاب او مؤلف ئي درنو
لوستونکو ته وروپېژنم.

مخزن افغاني:

د نورزي نعمت الله هروي په قلم په ۱۰۲۰ هـ ق کال کښل سوی
دی. نعمت الله هروي د خواجه حبيب الله هروي زوی دی، وايي چي
خواجه حبيب الله هروي د اکبر پاچا (جلال الدين محمد اکبر) له
درباريانو څخه وو او ۳۵ کاله ئي په شاهي محکمه کي خدمت
کړی دی. ډاکټر محمد بشير حسين د اکبرنامې په حواله ليکي چي
دا سړی هماغه حاجي حبيب الله کاشي دی چي د اکبر په درباريانو
کي منلی شخص وو. له اکبر سره په يوه تجارتي هيات کي گوا ته
هم تللی وو. کله چي اکبر په ۹۹۱ هـ ق کي د ځينو خوراكي موادو د
بيو د جگوالي په خاطر يو لړ تدبيرونه ونيول همدغه حبيب الله ئي
پر بوره (شکره) باندي د نگران په توگه ودراره^(۱). حبيب الله د
اکبرنامې له قوله په ۱۰۰۳ هجري قمري کال په اگړه کي مړ سوی
دی.

د نورزي نعمت الله د ژوند په باب چي څه مواد په لاس کي لرو
هغه زياتره د ده د مخزن افغاني له سريزي او متن څخه په لاس
راغلي دي او له هغه څخه څرگندېږي چي نوموړی په اگړه يا د
هندوستان په کوم بل ښار کي زېږېدلی دی. د وړوکتوب د زده

---

(۱) مخزن افغاني: اردو ژباړه (اردو ژباړونکی ئي ډاکټر محمد بشير حسين دی) - د

کړي په باب ئې په څه نه يو خبر خو دومره پوهېږو چي په ۹۹۳ هـ ق کي د عبدالرحيم خان خانان د کتب خاني ناظم وو. خانخانان عبدالرحيم د جلال الدين اکبر سپه سالار وو. کله چي تر اکبر وروسته شهزاده سليم د (جهانگیر) په نامه پر تخت کښېنوست (۱۰۱۴ هـ ق) نعمت الله ئې د منشي په توگه وټاکه. يوولس کاله ئې خدمت وکړ او وروسته ئې د خانجهان لودي ملازمت ته ملا وټرله. خانجهان ورباندي د پښتانه ورور په توگه ډېر باور درلود. نعمت الله له خانجهان لودي سره په هغه سفر کي ملگری وو، چي په ۱۰۱۸ هـ ق کال ئې د مرهټه وو د ارامولو په خاطر دکن ته کړی وو. په دې سفر کي نعمت الله له يو بل درانه پښتون هيبت خان کاکړ سره پېژندلي دي. د همدغه هيبت خان کاکړ پېژندگلو ي او مرسته وه چي نورزی نعمت الله ئې د مخزن افغاني پر کښلو بريالی کړ. هيبت خان کاکړ د خانجهان لودي نژدې ملگری وو او د هغه د ژوند ډېر حالات ورته څرگند ول. ده له نعمت الله نورزي سره د پښتنو د ژوند و ژواک، اصل و نسب په معلومولو کي ډېره مرسته وکړه او ويل کېږي چي د مخزن افغاني په پای کي چي د هيبت خان کاکړ د پلار و نيکه حالات بيان سوي دي، هغه د ده په خپل قلم پر زيات سوي دي. بايد وويل سي چي د مخزن په کښلو کي تر ټولو زيات د خان جهان لودي هڅونه او تشويق ډېر اغېزمن وو او ځيني څېړونکي د دې کتاب د ليکلو اصلي مشوق خان جهان بولي^(۱).

نعمت الله هروي نورزی د فارسي ژبي شاعر هم وو. د دېوان

(۱) محمد حيات خان - حيات افغاني: پښتو ژباړه - لومړی ټوک، ۱۷۰ مخ، کابل.

خرک ئې نسته خو په مخزن افغاني کي ئې يو دوه شعره راغلي دي. دغه راز په مخزن افغاني کي د پښتو شعرو سته والی د دې خبري دليل کېدای سي چي نعمت الله په پښتو ژبه پوهېدی که څه هم په هندوستان کي زېږېدلی او لوی سوی وو خو خپله مورنۍ ژبه ئې زده وه.

مخزن افغاني يوه دېباچه او مقدمه لري ورپسې په اووه بابه او خاتمه کي کتاب پای ته رسېږي هر باب او خاتمه ئې بيا پر بېلو بېلو فصلونو وېشلې ده. د کتاب د خاتمې په درو فصلونو کي ئې د سره ښو، بېټنو او غرغښتو په قبيلو کي د مشهورو صوفيانو حالات راوړي دي. کتاب په لوی سر کي د پښتنو اصل و نسب څېړي. (دا برخه ئې اوس د انسايو پوهانو په نزد د منلو وړ نه ده ځکه پښتانه ښي اسرايلو ته منسوبوي؟) بيا د لوديانو او سوريانو حالات بيانوي او ورپسې د خان جهان لودي د ژوند کارنامې ليکي. که تر دې خبري ورتېر سو چي د پښتنو د اصل و نسب په باب ئې ناسم او له ځانه جوړ سوي نظرونه راوړي دي نور نو مخزن افغاني په هند کي د پښتنو ستانه وو په باب ډېر گټور اثر دی.

د دې کتاب ځيني ځانگړتياوي به د نوموړي اثر د اردو ژباړونکي له خولې دلته رانقل کړو. تر ټولو لومړی ښېگڼه ئې دا ده چي مصنف د پښتنو د حسب و نسب شجرې د لومړي ځل له پاره راغونډي کړي دي چي د تاريخ په کوم بل کتاب کي په دومره تفصيل نه دي بيان سوي.

د خان جهان لودي د حالاتو او فتوحاتو بيان ئې ډېر مستند او

د باور وړ دى ځكه د كتاب ليكونكي ډېر كلونه او په ډېرو كارونو كې دهغه ملكرى وو.

د سوري شېرشاه د سترو كارنامو بيان كه څه هم په (تاريخ شېرشاهي) او (واقعات مشتاقې) كې راغلى دى مگر د مخزن افغاني معلومات بايد يو داسې اضافت وېولو چې دهغه په مرسته موږ د شېرشاه ستر شخصيت نور هم ښه تر اېښودلاى شو. په دې برخه كې ئې معلومات ثقه او مستند دي.

د دې كتاب يوه بله ځانگړتيا لا دا ده چې د لوديانو او سوريانو د زمانې بيان ئې له عقله ليرې نكلو او افسانو څخه رابيل كړى دى. د كتاب په خاتمه كې چې د پښتنو ستانه وو او د خداى د دوستانو كوم معلومات راغونډ سوي دي، ځينې داسې كسان موندلاى سو چې په نورو ماخذونو كې ئې څرك نه لرو.

تر مخزن افغاني وړاندي موږ پر همدې موضوع باندي په دغه كم او كيف كوم منظم اثر نه لرو. د پوهاند دوكتور حبيب الله تېرى په قول د ابوالفضل (آيين اكبري) تر ټولو پخوانى ليكلى سند دى چې د پښتنو د سترو قبيلو يادونه ئې كړې ده^(۱). آيين اكبري په ۱۵۹۷ - ۱۵۹۸ كلونو كې ليكل سى دى. نوموړى پوهاند په دې باب د اخوند دروېزه ننگرهارى د تذكرة الابرار والاشرار روايت هم رانقلوي. ما ته د تذكرة الابرار والاشرار او مخزن افغاني ليكني همزولي ښكارى او داسې مي لاهم په زړه كې راگرزي چې د اخوند دروېزه ماخذ دي د نعمت الله هروي اثر وي (والله اعلم). د نعمت

---

(۱) تېرى - پوهاند دوكتور حبيب الله - پښتانه: ۲ مخ.

الله هروي زيار په خپل وخت کي يو نوښت (ابتکار) دئ او د مولف او همکارانو هڅه ئې د ستاينې وړ ده.

د مخزن افغاني د روايتو له مخي پښتانه بني اسراييل دي او په بني اسراييلو کي د ساول (طالبوت) له نسله گڼل سوي دي. ساول د حضرت يعقوب عليه السلام په دوولسو زامنو کي د ابن يمين له اولادې څخه وو. وايي ساول د حضرت اسماعيل عليه السلام په زمانه کي د بني اسراييلو پاچا وو. دوه زامن ئې ول چي (ارميا) او (برخيا) نومېدل، لور ئې د حضرت داود مېرمن وه، برخيا د حضرت داود عليه السلام وزير او ارميا ئي سپه سالار وو د ارميا زوی افغنه نومېدی چي د حضرت سليمان عليه السلام سالار وو او د برخيا د زوی نوم اصف وو چي د وزارت منصب ئې درلود. افغنه ته خدای څلورښت زامن ورکړل او اصف تته اتلس. د حضرت سليمان د وفات پر وخت د دې وروڼو (افغنه - اصف) له اولاده دومره پياوړې قبيله جوړه سوه چي په ټولو بني اسراييلو کي ئې ساری نه وو.

وايي چي بني اسراييلو د حضرت سليمان عليه السلام تر وفات وروسته د خدای نافرمانی ته ملا وتړله. خدای د بابل پاچا (بخت نصر) پر مسلط کړ او د بني اسراييلو ځيني قبيلې حجاز ته او ځيني غور ته مهاجري سوي حجاز ته د مهاجرو بني اسراييلو وروستی مشر خالد بن وليد دئ چي د ځينو پښتنو مورنی نيکه بلل سوی دئ او د غور د بني اسراييلو متاخر سړی قيس دئ.

د مخزن افغاني دغه روايت د ټولو هغو آثارو له پاره د يوه قوي

ماخذ حیثیت لري چي په دې برخه کي لیکل سوي دي. تاریخ مرصع، خلاصه الانساب، صولت افغاني، شوکت افغاني، توزک افغاني، تواریخ خورشید جهان، د پښتنو تاریخ او نورو د مخزن افغاني محتویات اخیستي دي. دغه راز یو شمېر لوېدیځو مولفینو هم د مخزن افغاني پر روایتو تکیه کړې او منلي ئې دي. په غربي څېړونکو کي د بنگال د ایشیاټیک ټولني مشر سرویلیام جونز William Jones، الکساندر برنس Alexander Burnes، ویلیام موکرافټ William Moorcroft، چارلس مېسن Charles Masson، جورج روز G. H. Rose، والتېر بیلېو H. W. Bellew او هنري جورج راورټي H. G. Raverty د پښتنو د بني اسرائیليت د نظريې پلویان دي او په دوی کي جورج روز د دغې نظريې د خورا جدي مدافینو څخه دئ. (د ده د حکمونو په باب به وروسته وږغېږو). په مقابل کي منسټوارټ الفنسټن Mountstuart Elphinston، جان ملکم John Malcolm او برنارډ ډورن Bernard Dorn ئې بیا کلک مخالفین دي او پښتانه اریاییان بولي (د دغو څېړونکو د نظریاتو له پاره د ښاغلي پوهاند دوکتور حبیب الله ټري د درانه اثر [پښتانه] لوستل له لوستونکو سره فوق العاده مرسته کوي).

په پښتنو لیکوالو کي ښاغلیل خان روشن خان د دغې نظريې په ملاتړ ډېر څه لیکلي دي. په دې برخه کي دده د مشهور اثر اردو نوم (تذکره - پتهانوں کی اصلیت اور انکی تاریخ) دئ. د دغې نظريې له مخي د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم

په ژوند کي حضرت خالد ابن وليد رضي الله عنه خپل هغه تربرونه چي په غور کي اوسېدل، د اسلام دين ته راوبلل. د غور پښتنو د قيس په مشري يو وفد (جرگه) مدينې منورې ته ولېږه. دغه وفد هورې د اسلام مقدس دين ومانه او په ايمان مشرف سول. آنحضرت صلی الله عليه وسلم پر قيس باندي د عبدالرشيد نوم کښېښوو. قيس عبدالرشيد د مکې د فتح په غزا کي برخه واخيستله او د خپلو جنگي کارنامو په وجه ئې د (بطان) لقب وگاټه. حضرت خالد خپله لور بي بي ساره په نکاح کړه. قيس له خپلو يارانو سره غور ته ستون سو او د اسلام ددين تبليغ ئې پيل کړ. په ۴۰ ق يا ۴۱ ق کي مړ سو. د همدې نظريې اغېزه د ملا عبدالباقي افغان کندهاري په دې لاندي بيتونو کي ليدل کېږي.

پتان قيس عبدالرشيد زموږ بابا نومونې درې
د وحدت پياله يې نوش کړه له مشرکه شو راپرې
زه د ده تر لېو جار سم د حبيب خپرې مچ کړ
اولاده يې بهره مند سوه د اباو د دين يې پوچ کړ
(تهذيب الواجبات: پنځم مخ، ۱۴۰۸هـ ق)^(۱)

قيس څوک وو؟

د مخزن افغاني د ليکنې له مخي او په پښتنو کي د يوې مسلطي عنعنې له رويه، قيس د اسلام د مقدس دين د بعثت پر

---

(۱) دا بيت ما څه د پاسه پنځوس کاله مخکي د لومړي ځل له پاره له خپلي مور څخه اورېدلی وو.

وخت د غور د پښتنو مشر وو. د اسلام تر منلو او له آنحضرت صلی الله علیه وسلم سره تر مشرف کېدلو وروسته یې نوم عبدالرشید سو دا حکه چي وايي (قیس) عبراني نوم وو. مرگ ئې په ۴۰ یا ۴۱ ق کي واقع دئ. د ارواښاد دوست محمد کامل او فاضل استاد پوهاند عبدالشکور رشاد د خپر نو له مخي د قيس په نامه يو صحابي هم سته. خو دا چي دغه قيس دي هماغه وي چي د جوړ سوي افسانوي روايت له مخي دي د غور د پښتنو په نمايندگي مدينې منورې ته تللی وو او هورې ئې د اسلام دين منلی وو، بيا وروسته بيرته غور ته راستون سوی وواو درې زامن (بېټ، سره بن او غرغښت) ځني پاته ول، هغه مسایل دي چي د ثبوت دلايل ئې کافي نه دي. علامه عبدالحی حبيبي ليکي: "کيس پښتو کلمه ده... ملايانو دغه نوم معرب (قیس) کړ او په مخزن افغاني کي يې د عربيت افسانې و تراشل سوې چي د قيس عبدالرشيد د خالد له خپلوانو څخه و او د حضرت رسول صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف سوی و مگر دا افسانه حقيقت نه لري او نه په اسلامي تاريخ او سير يا د احاديثو په کتابو کي د قيس عبدالرشيد نوم راغلی دئ او نه په بل قديم کتاب کي دا افسانه سته او نه قديم سند لري. د حضرت رسول صلی الله علیه وسلم د ژوندون ټول وقایع او هغه وفود چي له نورو هیوادونو څخه د دوی مبارک حضور ته راغلي وه، ټول وقایع يې د سير او مغازي او فتوح په کتابو کي منضبط دي خو دا قيس بالکل نسته. نو دا ویلای سو چي دا کیسه فقط د زرم

هجري کال په حدودو کي پيدا سوې او تاريخي اصالت نه لري^(۱). د مخزن له روايت سره سم د قيس درې زامن (سره بن، بېټ او غرغښت) پاته سول چي اوسني پښتانه د همدغو درو تنو اولاده ده. خوشحال خان خټک وايي:

پښتون په اصل کي سره بني دي
يا غورغښت دي يا بېټني دي
لودي غلجي دي د بېټني له لوره
په سره بن پوري بيا کرلاڼي دي

دا وو د هغي نظريې لنډيز چي په مخزن کي ثبت سوې ده او وروسته ئې پلويان او مخالفين پيدا کړل او تر نونسمي پېړۍ پوري د يوې مسلطې او منل سوي نظريې په توگه وچلېده. پلويانو ئې پښتو ژبه د عبراني ژبو يو اوبستی شکل وباله او سامي ژبه ئې وگهله. د دې نظريې له مخي پښتانه پنځو نیکونو ته رسېږي د سره بن، غرغښت او بېټ اولادې ته (اصلي افغانه) او (متوزيو او کرلاڼيو) ته (وصلي افغانه) وايي. د نونسمي ميلادي پېړۍ په اوله نيمايي کي اروپايي پوهانو د پښتنو د بني اسرئيليت نظريه تر پوښتني او خپرني لاندې ونيوله او تر اوږدو ژبنيو تاريخي او ايتنيکي خپرنو وروسته دې نتيجې ته ورسېدل چي د پښتنو د بني اسرئيليت نظريه پر پاخه علمي تاداو ولاړه نظريه نه ده او افسانوي اړخ ئې له ورايه څرگند دئ. البته د تاريخ په ځينو پړاوو کي به د سامي اقوامو ځيني افراد او گروپونه له پښتنو سره يو ځای سوي او پکښې

---

(۱) حبيبي - عبدالحی - د پښتو ادبياتو تاريخ، دوهم ټوک، ۱۰۲-۱۰۳ مخونه.

منحل سوي وي (اوسني سادات او تر هغو وړاندي مثالونه) خو حقيقت دا دى چې نه پښتانه سامي قوم دى او نه پښتو سامي ژبه ده (تفصيل ئې وروسته راځي).

د پښتنو د بني اسرائيليت د نظريې کمزوري اړخونه او تناقضات

پښتنو محققينو د دې نظريې د شنلو او څېړلو په نيامت د تورات^(۱) د روايتونو پر بنا اوږدې څېړنې کړي دي او په نتيجه کې څرگنده سوې ده چې:

– د ساول (طالوت) په زامنو کې دارميا په نامه هېڅوک نسته او زوى ئې (افغنه) يو خيالي موجود دى. د ظفر کاکاخېل د وينا له مخي خو د افغنه نوم په ټول تورات کې نه دى موندل سوې^(۲).

– د ساول په زامنو کې د برکيا په نامه يو تن سته چې زوى ئې آصف دى خو دا چې نوموړى دي د حضرت سليمان عليه السلام په وخت کې وزير مقرر سوې وي، په تورات کې هېڅ راز اشاره نسته.

---

(۱) تورات چې په لغت کې قانون ته وايي، د هغه اسماني کتاب نوم دى چې پر حضرت موسي عليه السلام نازل سوې او له هغو څلورو کتابونو څخه دى چې مسلمانانو ايمان پر راوړى دى. په قرآن مجيد کې د تورات پر نامه ډېر پېښېږو. عيسويان د مقدس کتاب لومړيو پنځو برخو ته تورات وايي. دا پنځه برخي ئې په انگرېزي کې Pentateuch بولي چې په فارسي متنونو کې ورته (خمسه موسى) ويل سوي دي (د لومړى چاپ حاشيه. په دې باب تفصيلي بيان وروسته راځي).

(۲) ظفر کاکاخېل – سيد بهادر شاه – پښتانه د تاريخ په رڼا کېښي: ۳۵ مخ – پېښور.

فاضل استادعلامه پوهاند عبدالشکور رشاد(رح) د (الدرس التام فی التاريخ العام) په حواله ليکي:

"د شاول (طالوت) د پاچا کېدلو کال ۱۰۹۲ ق م او د مرگ کال يې ۱۰۵۶ ق م ښودل سوی دی او تر شاول وروسته حضرت داود عليه السلام د بني اسرائيلو مشر وټاکه سو او تر خلوېښت کاله واکمنی وروسته په ۱۰۱۶ ق م ومړ... د وروستنی ليکني په روڼا کي هم د درایت په حکم د مخزن افغاني دا ليکنه زړه ته نه لوېږي چي وايي (برخیا او ارمیا د ساول دوه پس مرگي زامن وو او د هغو زامن آصف او افغنه د حضرت داود وزير او سپه سالار سول) دا ځکه چي که مور د برخیا او ارمیا زوکړه په ۱۰۵۶ ق م يا ۱۰۵۵ ق م کي فرض کړو نو د هغو د زامنو (آصف او افغنه) زوکړه که د پلرو په شل کلنی کي پېښه سوې وي نو آصف او افغنه بايد په ۱۰۳۵ ق م يا ۱۰۳۶ ق م زوکړي او تر شل کلنی په کم عمر کي د حضرت داود غوندي برميالي پاچاه خوا د وزارت منصب ته دغه آصف او د سپه سالاری منصب افغنه ته ورکول له عقل و عاده ته ليري ښکاري^(۱)."

- حضرت خالد بن وليد يو پياوړی صحابي وو او په اسلامي تاريخو کي ئې د ژوند حالات پوره بيان سوي دي مگر د ده د هغه دعوت بيان هيڅ نه سو موندلای چي د غور پښتنو ته دي ئې ورکړی وي او گویا هغوی ئې د اسلام دين منلو ته رابللي وي او که فرض محال دغه روايت ومنو هم، بيا هم د خالد بن وليد په برخه

---

(۱) محمد حيات خان - حيات افغاني: پښتو ژباړه - دريم ټوک، تعليقات - با مخ، کابل - ۱۳۷۰ ش.

کي د پښتنو د بني اسرائيليت د نظريې د جوړوونکو څخه غلطي پېښه سوې ده او هغه دا چې د دوی په نظر خالد بن وليد د امويانو په وخت کي د کابل والي وو، د حجاج بن يوسف له خوا چې د امويانو مشهور ظالم حکمران وو، مرکز ته وغوښت سو. خالد د حجاج له پېري مرکز ته نه ولاړ، په پښتنو ننوت، له هغو سره ئې څېښي وکړه او اوسني خالدي پښتانه چې ځيني کسان دا نسبت (بنگښو) ته کوي د ده اولاده ده. د فاضل استاد رشاد د څېړنو له مخي بايد وويل سي چې د کابل والي خالد بن وليد نه بلکي خالد بن عبدالله القسري وو. دغه خالد د يزید لمسی د عبدالله زوی وو چې د عربو په بجيله قبيله کي د قسر بن عبقر له اولادې څخه وو او د دغه نسبت په واسطه ئې خالد بن عبدالله القسري بولي. په داسي حال کي چې د مخزن د روايت خالد نومی د وليد مخزومي زوی او لقب ئې سيف الله وو. ده د کابل د والي په توگه وظيفه نه لرله. د پښتنو د بني اسرائيليت د نظريې له جوړوونکو څخه دا دوه خالد نامي سره گډ سوي دي^(۱).

- د بني اسرائيليت نظريه راته وايي چې قيس پر څلوردېرشم پښت افغنه بن ارميا ته او پر اووه دېرشم پښت ساول ته رسېږي^(۲) که اوسني پښتانه يوازي د افغنه له نسله وي نو تر قيس پوري د دغو ۳۴ پښتنو اولاده څه سول؟ هغوی خو به هم پښتانه يا پښتنو ته نژدې قبيلې وې. موږ تر اوسه پوري په کوم

(۱)هماغه اثر: هماغه ټوک، تعليقات-بيج مخ.

(۲)پښتانه د تاريخ په رڼا کښي: ۲۵ مخ-پېښور.

تاریخ کي د هغوی د اولادې په باب څه نه دي لوستي. له قیس څخه تر نن پوري د ډېرو دقیقو شجره له مخي ۲۶ پښته ټاکل سوي دي. په ۲۶ پښته کي په میلیونونو انسانان منځ ته راغلل، په ۳۴ پښته کي خو به هر ورو مرو تر دې زیات وای. دا په میلیونونو انسانان چیري تري تم سول؟

– د آنحضرت صلعم حضور ته که د غور د پښتنو له خوا یو هیات د حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه په تشویق تللی هم وي او مشري ئې د قیس عبدالرشید پر غاړه هم وي نو د دغه هیات، وفد یا جرگې د نورو غړو اولادونه څه سول؟ دا هیات خو د غور د پښتنو په نمایندگي تللی وو، چي تر راستنېدلو وروسته ئې د غور په پښتنو کي د اسلام د دین تبلیغ ته ملا تړلې وه. نو بیا د دغو پښتنو اولاد څه سول؟ دې پوښتنو ته هم چا جواب نه دی موندلی.

– د افغنه له زمانې څخه بیا د حضرت رسول صلی الله علیه وسلم تر هجرت (۶۲۱ م) پوري نزدې شپاړس سوه کاله تېر سوي دي. په دې اوږده موده کي به د افغنه له زوزاتو څخه څومره پراخ اولس جوړ سوی وي او دا اولس خو به هم د پښتنو تېرونه ول. دا اولس څه سو؟ د دې پوښتني جواب هم نسته.

– قیس په یوه روایت په ۴۰ ق (تاریخ سلطاني) او په بل روایت په ۴۱ ق کي مړ سوی دی. د مړیني پر وخت ئې عمر ۸۷ کاله وو (پښتانه د تاریخ په رڼا کښي). وایي چي د ایمان تر راوړلو وروسته ئې د حضرت خالد له لور (بي بي سارا) سره واده وکړ. واده ئې باید د ۷ – ۱۰ ق کلونو تر منځ سوی وي او د واده پر وخت ئې

عمر باید د ۵۷ - ۶۰ کلو تر منځ وي. په پښتنو کي مسلط دود داسي دئ چي د قوم سرداران او خانزاده گان په کم عمر (په اوله ځواني کي) واده کوي. قيس به هم له بي بي سارا سره تر واده دمخه بله ښځه يا ښځي کړي وي ځکه د سرداری په حالت کي هغه هم بيا د پښتنو د سرداری په حالت کي د يوه سردار له پاره تر ۶۰ کالو پوري مجرد پاته کېدل له عرف و عاداته ليري خبره ده. نو له دې بلي ښځي يا ښځو څخه پيدا سوې اولاده څه سوه؟ او که پښتانه يوازي د بي بي سارا اولاد وي نو بيا مور و لي ځينو پښتنو ته خالدي پښتانه وايو؟ د پورتنی استدلال له مخي خو ټول پښتانه باید د مور له خوا حضرت خالد ته ورسېږي. دا پوښتنې هم ټولي بي جوابه پاته دي.

- د پښتو ژبي په باب علمي څېړنو دا خبره ثابته کړې ده چي پښتو سامي الاصله ژبه نه ده او لکه وړاندي چي مي وويل دا ژبه د هندو اروپايي ژبو په کورنۍ اړه لري. دا څرنگه کېدای سي چي ژبه دي اريايي وي او قوم دي بيا بني اسرائيل^(۱).

- د پښتنو د بني اسرائيليت په باب د لوېديځو مؤلفينو

---

(۱) ځيني کسان وايي دا خبره ممکنه ده چي قوم دي بني اسرائيل وي او ژبه دې هندواروپايي. په مثال کي ئې د Yeddish ژبه راوړي. دا ژبه د هندواروپايي ژبو په جرمانیک ښاخ پوري تړل سوې او يوه ډېره نوې جوړه سوې ژبه ده چي د Early German او Hebrew يو مخلوط دئ. دا ژبه گویا د عبراني ژبي يوه نوې راپيدا سوې لهجه ده. نن ورځ ان د ايتاليا، ترکيې، هسپانيا، شمالي افريقا او امريکا يو زيات شمېر يهودان خولا پرې پوهېږي هم نه. (وگورئ) What is a Jew? د Morris N. Kertzer ليکنه - ۱۱۷ مخ، څلرم چاپ، متحده ايالتونه - ۱۹۷۸ م.

ادعاګاني هم جدي تناقضات لري. ما وړاندي دا خبره کړې ده چې په لوېديځو مؤلفينو کې جورج روز د دغې نظريې له کلکو پلويانو څخه دی. تاسې د ده هغو خبرو ته ځير سئ چې ارواښاد پوهاند دوکتور حبيب الله تېري د خپل وروستي کتاب (پښتانه) په ۱۲ مخ کې راوړي دي. دی وايي:

"روز په پای کې د ژبې خبره يادوي (مراد ئې د ورکو سوو يهودو قبایلو ژبه ده - م. هوتک) او وايي دا څه عجب خبره نه ده چې پښتنو دي خپله اصلي عبراني ژبه بایللې وي. ځکه دی وايي کله چې د يوه ولس يو څو قبیلې له خپل ملک او خلکو نه جلا او په يوه بل ملک کې د يوه غښتلي او ګڼ ولس په منځ کې مېشتې شي، هلته نو بيا دا څه د تعجب خبره نه ده چې دغه قبیلې خپله ژبه بایلې... " (پر کلماتو تاکيد زما دی - م. هوتک) تېري صاحب د همدغه جورج روز له خولې ليکي:

"د اسرئیلو لس قبیلې... په نهايت کې افغانستان ته تللي او پښتانه د همدغو لسو قبیلو اولاده ده".

يو ځای پښتانه "د همدغو لسو قبیلو اولاده" ګڼي او بل ځای وايي چې "يو څو قبیلې له خپل ملک او خلکو نه جلا او په يوه بل ملک کې د يوه غښتلي او ګڼ ولس په منځ کې مېشتې سوې... " (تاکيد زما دی م. هوتک) که پښتانه د "همدغو لسو قبیلو اولاده" وي نو بيا "دغه غښتلی او ګڼ ولس" څوک وو؟ چې "دغو لسو قبیلو" پکې خپله عبري ژبه بایلو ده او اوس په پښتو ګرېږي. د دغه ولس ژبه خو به هر ورو پښتو وه. آیا دا حکم پر دغه حقيقت باندي

اعتراف نه دئ چي د دغولسو قبيلو تر ور کېدو دمخه دلته يو گڼ او غښتلی ولس وو او ژبه ئې پښتو وه.

پوهېږو چي د دې نظريې جوړوونکي په مغولي واکمني کي اوسېدل. د دې واکمنۍ په حدودو (هند) کي تر پښتون د (افغان) کلمه ډېره مروجه وه. دهغه وخت د پښتنو په زدهم د افغان نوم تر پښتون لرغونی ښکارېده. ځکه ئې نو ساول هم په کورنۍ کي د ارميا او افغنه افسانه جوړه کړه. که دوی ته دا معلومه وای چي پښتون نوم تر افغان لرغونی دئ، هيڅکله به ئې د ارميا پر زوی د افغنه نوم نه وای ايښی بلکي پښتون ته ورته نوم به ئې ورته تراشلی وای.

د بني اسرائيليت د نظريې د منځته راتگ عوامل:

د پښتنو د اصل و نسب او د هغو د قبيلوي شجر و کتابي ثبت په ۱۰۲۰ق کي سوی دئ او په دې کال نورزي نعمت الله هروي د (مخزن افغاني) په نوم کتاب وکښ. دا وخت مغول جهانگير پر تخت ناست دئ. نعمت الله هروي د خانجهان لودي ملازم وو او کتاب ئې د همدې خانجهان په تشويق کښلی دئ (تفصل ئې مخکي بيان سوی دي). د حيات افغاني ليکوال ډپټي محمد حيات خان د مخزن افغاني په حواله کاري چي خانجهان لودي د افغانانو (پښتنو) د (سلسله نسب) د معلومولو له پاره خپل ملازمان (قطب خان، سرمست خان ابدال، همزه خان توخي، عمرخان کاکړ، ظريف خان يوسفزی) افغانستان ته ولېږل. هغوی د نسب دا

سلسله له ساوله رانيولې بيا تر قيس عبدالرشيد پوري نوم په نوم په مفصله توگه ليكلې راوړه^(۱). د حيات افغاني مولف د دغې نسبنامې په باب خپل ترديد په واضحو ټكو بيان كړی دئ او پوښتي چې د ساول له مړيني څخه دوه نيم زره كاله وروسته به آيا دا ممكنه وي چې د دومره اوږدې زمانې مفصله نسبنامه دي سينه پر سينه په سمه توگه رارسېدلي وي؟ جواب ئې ده منفي وركړی دئ. نوموړی مؤلف وايي د مخزن افغاني هغه قلمي نسخه چې ده ترې استفاده كړې د كابل د يوې معتبرې كورنۍ له كتب خانې څخه ورته غلام حسين عليزي ورلېرلې وه. په دغه نسخه كي د كتاب د تصنيف علت دا راز بيان سوی دئ. د جهانگير دربار ته د اېران يو ايلچي راغی او د پښتنو د نسب ريښه ئې له دېبانو (دېوانو) سره تړلې وبلله او حواله ئې پر يوه معتبر كتاب وركړه. پر خانجهان لودي باندي دا خبره درنه تمامه سوه د خپلو ملازمانو يوه جرگه ئې چې نومونه ئې وړاندي بيان سول، د پښتونخوا بېلابېلو برخو ته ولېرله او دغه نسبنامه او د پښتنو د بني اسرئيليت نظريه ئې بيان كړه. په دې وخت كي د پښتنو له لاسه پاچهي وتلې ده. نه هغه پخوانی برم وړپاته دئ او نه مقام. د مغولو په دربار كي پاته پښتانه هم په بېلابېلو ډولونو سره تر روحي شكنجې لاندي دي. په دغسي حالت كي چې د خپل اصل و نسب په باب دا راز له سپكاوی ډك توجيهاات اوري، څرگنده خبره ده چې د زغملو توان ئې نه سي

---

(۱) خپل - هارون - آفريده های مهجور علامه حبيبي - ۱۲۹ - ۱۳۸ - مخونه، كابل - ۱۳۶۷ش.

لرلای. د پاچهی د اعادي له پاره خو ئې د توري کمی نه محسوساوه او خپلو هلوځلو ته ئې امید لاره خو د اصل و نسب د سپکاوی چاره ورته درنه تمامېدله. په دغه راز یوه فضا کي د قیس عبدالرشید سره د ټولو پښتنو د تړلو افسانه میدان ته سوه. دا افسانوي نظریه هسي د عادي خلکو له خوا وضع سوې هم نه ده. ډېر دقت پکښې سوی دی. زیار ایستل سوی دی چې افسانوي روایتوته د هغي عیني زمینې له مخي چې تفصیل به ئې وروسته راسي، لږ څه منطقي او واقعي رنگ ورکړه سي او د هغه وخت د مسلط تفکر پر اساس باید د پښتنو د اصل و نسب سلسله د حضرت نوح علیه السلام دريو زامنو (حام – سام – یافث) ته ورسول سي. باید وویل سي چې دريو تنوته د انساني ټوليو د رسولو عنعنه یوازي په پښتنو پوري منحصره نه ده. په شهنامه کي راغلي دي چې فریدون هم درې زامن (سلم، تور او ایرج) درلودل او جهان ئې پر دريو برخو ووېشه، هر زوی ته ئې یوه برخه ورکړه. د تاریخ پلار هیرودوت له خولې روایت دی چې د اروپا په پراخه ناستوگنه سیمه کي چې واردواره یو سړی پیدا سو، تارژیتائوس نومېدی او درې زامن ئې پیدا سول (لیپوخائس، اړپوخائیس او کولاخائیس). د اوستا د روایتو له مخي زردشت هم درې زامن درلودل (ایست واستره، اوروه تت نره، هوره چیتره)^(۱). چې بیرته خپل اصلي مطلب ته راوگرزم، د پښتنو د سامیت د نظریې د منځته راتگ پر وخت په هندوستان کي د پښتنو اړیکي له دوو قوتونو سره وې. مغول او

(۱) حیات افغاني – پښتو ژباړه: لومړی وک – ۱۷۰ مخ.

هندوان. د ظفر کاکاخېل په عقیده مغولو او هندوانو د خپل نسب لړۍ حام او يافت ته رسول. پښتنو له مغولو سره سياسي رقابت درلود او له هندوانو سره مذهبي دښمني. د دې له پاره چي له دوی دواړو سره ئې اړيکي شلولي او خپل خط ئې بېل کړی وي، حکه ئې نو خپله شجره سام ته ورسوله. دې کار دوې گټې ورته وکړې. يو ئې د خپلي مذهبي عقیدې د تسکين له پاره ځانونه له هندوانو رابېل کړل او عربو ته ئې چي د دوی په نظر ډېر مقدس ول، ورسول او بل ئې له خپلو سياسي سيالانو سره د مخالفت له پاره تيوريک تاداو جوړ کړ. د دې له پاره چي خپلو شجرو ته ئې علمي او منطقي رنگ ورکړی وي، نو ئې د ساول په زوزاتو کي د افغنه په نامه يو شخص ورزيات کړ او پښتانه ئې ورسره وتړل.

دریم خپر کی

په تورات کي دمخزن افغاني د تېر روايت په باب زما خپرنې:
يوولس کاله مخکي چي ما دا کتابگوټي کيښ، په تورات کي
د مفصلي خپرنې امکانات راته ميسر نه ول، ځکه مي نو د مخزن
افغاني روايتونه د هغو پوهانو د تحقيق په استناد وڅپړل چي په
تورات کي ئې مطالعه درلوده. د کتاب تر چاپ وروسته ما په خپله
د تورات د مطالعې په مرسته ځيني حقايق وموندل چي د مخزن د
روايتو په رد کي استناد په کېدلای سي. دغه موندل سوي حقايق
به په دې خپر کي کي له لوستونکو سره شريک کړم.

د مخزن افغاني د تېر روايت په باب ما د بايبيل انگرېزي متن
وکوت. دغه متن (A New Translation of THE BIBLE)

نومېري چي د (James Moffatt) په زيار خپور سوي دئ.
چېمز موفات (۱۸۷۰-۱۹۴۴ع) د گلاسکو پوهنتون له
فارغانو څخه دئ. ده په ۱۹۱۱ع کال کي د عهد جديد (New
Testaments) مواد، دده په نظر پر تاريخي نظم باندې سره واوډل
او دغه متن ئې، چي اوس زما مخ ته پروت دئ، په ۱۹۲۶ع کال کي
بشپړ کړی دئ او زه ئې د همدې ليکنې پر وخت د ۱۹۳۵ع کال
چاپ څخه استفاده کوم.

د موفات هدف دا وو چي د بايبل متن په ډېره ساده انگرېزي ژبه برابر کاندې. د ده په لاس دغه برابر سوی متن په رشتيا سره هم په ډېره ساده انگرېزي ژبه ژباړل سوی دئ. ده د بايبل فصلونه هم سره لاندي باندې کړي دي چي دا کار ئې د ډېرو پوهانو د اعتراض سبب گرځېدلی دئ خو له دې اعتراضو سره سره د ده ژباړې، د چا خبره "عامه قبول" کتلی دئ.

د بايبل له مطالعې څخه ما ته ځيني مسايل روښانه سول چي هغه به له درنو لوستونکو سره شریک کړم. خو مخکي له دې چي اصل موضوع ته ورننوزم، د تورات په باب به هم څه ناڅه وږغېږم.

تورات:

تورات هغه کتاب وو چي د خدای پاک له خوا پر موسی علیه السلام باندې نازل سوی وو. دغه کتاب اوس د يهودو مذهبي کتاب دئ چي د بايبل په سرکي د (Old Testament) په نامه راغلی دئ او په فارسي او اردو ترجمو کي ئې د (عهدعتيق) په نامه بللی دئ په اولې ټيسټمنټ کي پنځه کتابه (Genesis, Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy) شامل دي او له همدې خاطر ه ورته کله خمسه موسی يا "اسفار پنجگانه" يا (Pentateuch) هم وایي. "اسفار" د "سفر" جمع ده او سفر د (کتاب، ليک) معنلري (وگ: غياث). د دغو پنځو کتابو په لومړي کتاب (Genesis) کي د کائناتو د پيدايښت (تکوین) بيان راغلی دئ او په مصر کي د عبرانيانو تر ځای پر ځای کېدو پوري حالات بيانوي. په دوهم

کتاب (Exodus) کي د جلاوطني بيان راغلی دی، په دریم کتاب (Leviticus) کي مذهبي احکام بیان سوي دي او د طهارت، اخلاق، مقدسو ورځو په باب د يهودانو زیاتره قوانین له همدې کتابه اخیستل سوي دي، په څلرم کتاب (Numbers) کي په دښتو کي د بني اسرائیلو د اته دېرش کلني سرگردانی بیان راغلی دی او پنځم کتاب (Deuteronomy) ته "تثنيه" يا د یادسوو کتابو بشپړوونکی ویل سوی دی (وگ: لغتنامه دهخدا). په قرآن کریم کي د تورات یادونه اتلس ځایه سوې ده. په سوره آل عمران کي شپږ ځایه، په سوره المائده کي اووه ځایه، په سوره الاعراف کي یو ځای، په سوره التوبه کي یو ځای، په سوره الفتح کي یو ځای، په سوره الصف کي یو ځای، او په سوره الجمعه کي یو ځای. (وگ: المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم - انتشارات بیدار - قم - ۱۳۶۶هـ ش) تورات ته په انگرېزي منابعو کي (Torah) وايي چي د (قانون) معنا لري. د (Torah) کلمه ما په بايبل کي نه ده په سترگه سوې خو د (Pentateuch) لغت د هغو کلماتو په لیست کي ثبت دی چي په بايبل انسایکلوپيډيا کي د (Complete Bible word list) په نامه ضبط دی. دغه متن چي اوس د بايبل (انجيل) په سر کي راغلی دی له هغي يوناني نسخې څخه رانقل سوی دی چي ویل کېږي د دوهمي او دریمي عيسوي پېړۍ په اوږدو کي منځ ته راغلی دی.

(وگ: "The Bible, A New Translation" د "James

Moffatt" په قلم - د سريزي - xvi منځ).

په پښتو آثارو کي د تورات نوم واردواره د اخوند دروېزه ننگرهارې په مخزن الاسلام کي راغلی دی او په پښتو ژبه ئې لومړی ترجمه د ویلیام کېري په قلم سوې او په ۱۸۲۴ع کال په کلکته کي چاپ سوې ده (وگ: په هند کې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پر اوونه - ۴۷۴ مخ).

د تورات د اوسني متن په باب ځيني منقدين داسي نظر لري چي دا متن د يو څو ليکوالو په قلم ليکل سوی دی او هغه متن نه دی چي حق تعالی پر موسی عليه السلام باندي نازل کړی دی.

د تورات برخیا د مخزن افغاني له برخیاوو سره سره نه خوري:

د مخزن افغاني د روایت له مخي برخیا د ساول (طالوت) زوی وو. زما د مطالعې له مخي په تورات (Old Testament) کي د برکيا (Berechiah) په نامه څلور تنه سته. په دې ډول:

۱- دغه برکيا نومی د زیرو باییل (Zerubbabel) زوی وو او د جودا (Judah) په شاهي کورنۍ پوري ئې اړه درلوده. د دغه برکيا یادونه د عهدعتیق (Old Testament) په دیارلسم کتاب ۱ Chronicles - دریم باب شلم آیت کي راغلې ده. ما دلته د باب او آیت اصطلاحات د ظفر کا کاخېل په پیروې راوړي دي خو نه پوهېږم چي دقیق به وي که یا؟

(وگ: انگرېزي باییل د جېمز موفت (James Moffat) ترجمه - ۴۵۶ مخ).

۲- د دغه برکيا نوم په هغو اوو تنو مشرانو کي راغلی دی چي

په عهدعتيق کي د (Ephraimite Chieftains) په نامه رانېوول سوي دي. د دغه برکيا د پلار نوم (Meshillemoth) وو او يادونه ئې د عهدعتيق په څورلسم کتاب اته ويستم باب او ۱۲ آيت کي راغلي ده. (وگ: انگرېزي بايبل - ۵۱۵ مخ). د ميشلموت په نامه په تورات کي دوه تنه سته چي يو ئې همدا د برخيا نومي پلار وو او بل ئې يو مذهبي مشر ملا وو چي پلار ئې امر (immer) نومېدی (وگ: ۱۳: ۱۱ - Nehemiah). د امر په نامه هم څو تنه په تورات کي سته.

۳ - وايي د زکريا عليه السلام د پلار نوم هم برکيا و. په انگرېزي بايبل ۵۳۴ مخ او ۵۳۵ مخونو کي (د Ezra کتاب پنځم باب اول آيت او شپږم باب ۱۴ آيت) د زکريا عليه السلام د پلار نوم (Iddo) راوړی دی. محققين په دې عقیده دي چي (Iddo) د زکريا د نيکه نوم وو. د زکريا عليه السلام د ژوند زمانه تر ميلاد پنځه سوه شل کاله وړاندي گڼل سوې ده او د پارس د واکمن داريوش د واکمنۍ له وخت سره سمون خوري (وگ: بايبل انسايکلوبيډيا د - Zechariah - بحث).

۴ - څلرم برکيا نو د (Shimea) زوی او د آصف (Asaph) پلار وو. د ده يادونه د انگرېزي بايبل په ۴۵۹ او ۴۷۰ مخونو کي راغلي ده. (وگ: - ۱ Chronicles - شپږم باب ۳۹ آيت او پنځلسم باب ۱۷ آيت).

داسې د مخزن افغاني له روايتي برخيا سره يوڅه ورته والی لري او په دې سبب زه يوڅه زيات پرې غږېم. په مخزن افغاني کي

چي برکيا د آصف د پلار په توگه راپېژندل سوی، د ساول (طالوت) په زامنو کي بلل سوی دی. په داسي حال کي چي د تورات په روايت دغه برکيا د (Shimea) زوی وو. د انگرېزي تلفظ او عربي و عبراني تلفظونو توپيرونه زيات دي.

د (Shimea) په نامه په عهدعتيق کي خلور تنه پېژنو چي عبارت دي له:

۱- د داود عليه السلام يو زوی چي يادونه ئي د انگرېزي بايبل په ۴۵۶ مخ کي سوې ده (- 1 Chronicles - دريم باب پنځم آيت).

۲- د (Levite) له قبيلې څخه د (Merari) د کورنۍ چي يادونه ئي د انگرېزي بايبل په ۴۵۹ مخ کي سوې ده (- 1 Chronicles - شپږم باب دېرشم آيت).

۳- د همدې قبيلې د (Gershon) کورنۍ څخه وو. يادونه ئي د انگرېزي بايبل په ۴۵۹ مخ کي سوې ده. (- 1 Chronicles - شپږم باب نهه دېرشم آيت).

۴- د داود عليه السلام يو ورور وو چي يادونه ئي د انگرېزي بايبل په ۳۲۵ مخ کي سوې ده. (- 1 Samuel - شپاړسم باب نهم آيت). د دغه نوم انگرېزي ثبت د (Shammah) په شکل دی.

په دې کي دوهم او دريم نمبر شخص په لېوي (Levi) قبيله پوري اړه لري او دا قبيله د يعقوب عليه السلام اولاده گڼل سوې ده. خو دا چي (Shimea) دي د ساول (طالوت) بل نوم وي، کوم څرگند روايت ماونه موند.

په عهدعتيق کي د همدغه برکيا زوی آصف (Asaph) بلل

سوی دی. خو دا چي نوموړي دي د وزارت منصب درلود، کومه صریحه اشاره نسته. د تورات د روایتو له مخي آصف میوزیشن وو (وگ: دانگرېزي بایبل ۴۵۹ مخ او ۴۷۰ مخ).

عبرانیانو (The Hebrews) له موزیک سره ډېره جوړه وه. د تورات له متن څخه داسي ښکاري چي د سامویل، داود او سلیمان وختونه د موسیقي د زیات رواج زمانه وه. په دغه زمانه کي موسیقي په معبدونو کي په منظمه توگه تدریسېدله او د مسلکي سندرغاړو یوه ډله هم په همدې زمانه کي منځ ته راغله.

داود علیه السلام په خپله د ښکلي آواز څښتن وو. پر ده باندي نازل سوی کتاب زبور نومېږي چي په انگرېزي ئې (Psalms) بولي. (Psalms) د عهد عتیق (Old Testaments) نونسم کتاب دی چي ټول یوسلو پنځوس سرودونه پکښي دي. دغو سرودونو ته په عربي ژبه کي "مزامیر" وایي چي مفرد شکل ئې "مزمار" یا "مزمور" دی. مزمار په لغت کي نل، سورنا او ټولو هغو لږکینو آلو ته وایي چي په خوله وهل کېږي. د مزمار بله معنا "دوعا" ده او "مزامیر" د دوعاوو په معناد "زبور" بل نوم دی.

شیخ سعدي رحمۃ اللہ علیہ فرمایلي دي:

آتشی از سوز عشق در دل داود بود
تا به فلک میروود بانگ مزامیر او

یا:

همه گویند و سخن گفتن سعدي دگر است
همه دانند مزامیر نه همچون داود

د شیخ سعدی اشاره هغه روایت ته ده چې مور ئې په لغتنامه دهخدا کې د مجمل التواریخ والقصص په حواله داسې لولو: داود علیه السلام چې به زبور په خپل خواږه آواز باندي لووست، د هوا مرغانو به د ده د ښکلي آواز په خاطر په هوا کې سیلونه وتړل او پر خر خېدل به. په همدې لغتنامه کې د حمدالله مستوفي له خولې ویل سوي دي چې داود علیه السلام د انسانانو په توکم کې تر ټولو ښه آواز لرونکی سړی وو. چا چې به د ده په آواز زبور واورېد، نور نو ځني تېرېدلای نسوای او هر ورو به ورته درېدی. په فارسي ادبیاتو کې د "نغمه داودی"، "الحان داودی" پر عبارتو باندي ډېر پېښېږو.

نظامي گنجوي وايي:

یافته در نغمه داود ساز

قصه محمود و حدیث ایاز

(دهخدا له لغتنامې څخه)

شیخ سعدی شیرازی علیه الرحمه ویلي دي:

براین الحان داودی عجب نیست

که مرغان در هوا حیران ماند

د فارسي ژبې د یو بل شاعر څلور یخه، چې د زمانې له ناخوالو څخه ئې د خپل شین زړه ترسیم پکښې کړی دی، زما په حافظه کې له زلمیتوبه څخه خوندي پاته ده خو له بده مرغه د شاعر نوم مې له حافظې څخه پاک سوی دی. څلور یخه داسې ده:

امروز بهای هیزم وعود یکیست

در چشم جهان خلیل و نمرود یکیست

درگوش کسانیکه درین بازار اند
آواز خرو نغمه داود یکیست

د تورات آصف او د مخزن افغاني آصف هم نه سره وایي:

په مخزن افغاني آصف د برخیا زوی او د ساول لمسی بلل سوی دی. په تېر بحث کي خو خبره په اصل کي د برکيا د زوی آصف په باب وه او بیرته به هماني موضوع ته راغبرگ سم. د آصف (Asaph) نوم په عهدعتیق کي درې پلاراغلی دی:

۱ - دا آصف د (Levite) قبیلې ته منسوب دی او د داود د دربار د سندرغاړو له ډلې (Choir) څخه وو. د ده یادونه د انگرېزي بايبل په ۴۵۹، ۶۳۶، ۶۵۱، ۶۵۹ مخونو او نورو ځایونو کي راغلې ده. (وگ: -1 Chronicles - شپږم باب ۳۹ آیت او دغه راز پنځوسم، درواویاییم او درواتیاییم او نور مزمرونه "Psalm"). د آصف نامه ته منسوب مزمرونه ئې آصفي سرودونه (Asaphite Songs) بللي دي. آصف او داود علیه السلام دواړه د موسیقۍ د مخکښانو (seer) په توگه معرفي سوي دي (وگ: د انگرېزي بايبل ۵۱۸ مخ -1 Chronicles - نهه ویشتم باب دېرشم آیت). د دغه آصف د زامنو یادونه په انگرېزي بايبل ۴۸۰ ، ۵۰۶ ، ۵۳۱ مخونو کي سته (وگ: -1 Chronicles - پنځه ویشتم باب اول آیت، -2 Chronicles - شلم باب خورلسم آیت او - Ezra - دوهم باب یوڅلوپښتم آیت). خو ویل کېږي چي دغه کسان د شاعرانو او سندرغاړو یوه ډله وه چي آصف ئې د خپل استاد په

توگه منلی وو.

۲ - دوهم آصف نومی د (Hezekiah) په وخت کي د محکمې د مشر (Recorder) او په بل روایت د (Chancellor) په توگه ثبت دی. په انگرېزي بايبل ۴۴۳ مخ کي ئې چانسلر بللی دی (وگ: ۲ Kings - اتلسم باب اتلسم او اووه دېرشم آیت). دی د غټي رتبې سپری ښکاري خو په بايبل انسایکلوپيډيا او نورو منابعو کي نه د ده د قبيلې یادونه سته او نه هم دا خبره چي دی د برکيازوی وو. هيزیکيا (Hezekiah) د (Ahaz) زوی وو چي د انگرېزي بايبل په ۴۴۳ مخ کي ئې یادونه سته. د ده د پاچهۍ دوره له ۷۲۶ ق م څخه تر ۶۹۷ ق م پوري ټوله نهه ويشت کاله ښوول سوې ده.

۳ - دریم آصف نامی د "پاچاهي ځنگلونو ساتونکی" وو او ویل کېږي چي (Nehemiah) د ده له پاره له (Artaxerxes) څخه یو "لیک" اخیستی وو او په هغه کي له آصف څخه غوښتل سوي وه چي د یوروشلیم د معبد له پاره الوارونه (تیران) ورکړي. د ده یادونه د انگرېزي بايبل په ۵۴۳ مخ کي سته، (وگ: - Nehemiah - دوهم باب اتم آیت). زما تر مطالعې لاندي بايبل کي د ځنگله پر ځای د (پارک) کلمه راغلې ده.

وايي په یوناني منابعو کي د (Artaxerxes) نوم د پارس د ځینو پاچهانو له پاره استعمال سوی دی. د بايبل په -Ezra- څلرم سورت اووم آیت او اووم سورت اول آیت کې یادوني سته. د دغو پاچهانو په لړ کي د داریوش (Darius) د لمسي یادونه هم سوې

۵۰.

(Nehemiah) د (Artaxerxes) په وختو کي د شاهي ماڼۍ شربت دار (cup-bearer) وو او له پاچا او نورو منسويينو سره ئې ښې اړيکي درلودې. وايي دی د يوروشليم په وران حالت ډېر خواشینی وو او د همدې خاطر ه ئې له پاچا څخه د (Judea) د گورنرۍ منصب وغوښت او پاچا هم له مضبوطي بدرگې او سپارښت ليکونو سره هغه ځای ته د گورنر په توگه د ۴۴۶ ق م په پسرلي کي واستاوه (وگ: بايبل انسايکلويډيا). د آصف په نامه ليک، چي وړاندي مو يادونه وکړه، په همدې سپارښت ليکونو کي ۹۹.

د دې درو سرو آصف نامو بيان د مخزن افغاني د روايتونو له منلو سره مرسته نه کوي.

د تورات ارميا او د مخزن افغاني ارميا هم نه سره وايي :

په مخزن افغاني کي ارميا د ساول (طالوت) زوی او داود عليه اسلام سپه سالار وو.

د ارميا په باب په همدې ليکدود په عهدعتيق کي څه نه موندل کېږي. مجبور يو دې ته ورته نومونه وپلټو. ما ته چي اوس د انگرېزي بايبل کومه نسخه پرته ده (د جېمز موفټ)، په هغې کي د ارميا ذکر نسته. ژبپوهانو ته معلومه ده چي د عبراني ژبي (j) زياتره په (ی) باندي اوږي. ځکه نو ما د بايبل انسايکلويډيا د (j) ردیف هم په دې نيت وکوت چي گوندي د (ارميا- یرميا) نامه ته نزدې

کوم نوم پیدا کړم. هورې مي د (Jeremiah) په نامه، چي یرمیا هم تلفظ کېدای سي، خو تنه وموندل او له بده مرغه یا له ښه مرغه یو ئې هم د مخزن افغاني له ارمیا بن ساول سره سره نه خوري. په دغه نامه باندي د تورات په متن کي لس تنه راغلي دي:

۱- ډېر مشهور جرمیا (یرمیا) وو چي نوم ئې د پیغمبرانو په لیست کي سته. د عهدعتیق خلبرویشتم کتاب هم په دغه نامه نومول سوی دی.

۲- دوهم یرمیا د بن یمین له خاندانه دی. دی مچلوغزه ویشتونکی عسکر او له داود علیه السلام سره ملگری وو. په انگرېزي بايبل ۴۶۷مخ کې یادونه سته (وگ: - ۱ Chronicles - دوولسم باب خلرم آیت).

۳- د پنځم یرمیا په نامه هم یادېږي. د گادیت (Gadite) له قبیلې څخه وو او دی هم د داود علیه السلام ملگری وو. په بايبل (انگرېزي) کي د ده یادونه په ۴۶۷مخ کي سته (وگ: - ۱ Chronicles - دوولسم باب لسم آیت).

۴- دی هم د گادیت قبیلې سړی وو. په لسم یرمیا باندي یاد سوی دی. عسکر وو او له داود علیه السلام سره ملگری. د نامه یادونه ئې د انگرېزي بايبل په ۴۶۷مخ کي سوې ده. (وگ: - ۱ Chronicles. دوولسم باب دیارلسم آیت).

۵- دغه یرمیا نومی د (Libnah) قبیلې؟ څخه وو. لور ئې (Hamutal) نومېده او په (Josiah) واده وه. زوی ئې (Jehoahaz) پاچا وو. د نامه یادونه ئې د انگرېزي بايبل په ۴۴۹مخ کي سته

(وگ: -۲ Kings- درويشتم باب يودپرشم آيت).

۶- دغه یرمیا د یوې مشهورې قبیلې (Manasseh) مشر وو. دا قبيله د اردن په ختیځ کې میشته وه. د دغه یرمیا نوم د بائبل (انګرېزي) په ۴۵۸ مخ کې راغلی دی، (وگ: -۱ Chronicles- پنځم باب خلپرویشتم آيت).

۷- د (Rechabite) قبیلې څخه وو. زوی ئې (Jaazanieh) نومېدی. نوم ئې په انګرېزي بائبل ۸۶۸ مخ کې راغلی دی، (وگ: -Jeremiah- پنځه دېرشم باب دریم آيت).

۸- یوملا (Priest) وو. یادونه ئې په بائبل ۵۵۳ مخ کې راغلې ده. (وگ: -Nehemiah- لسم باب دوهم آيت).

۹- دی هم ملا (Priest) وو. له (Zerubbable) سره (Judah) ته له تبعیده راستون سو. یادونه ئې د بائبل په ۵۵۶ مخ کې سته (وگ: -Nehemiah- دوولسم باب دوولسم آيت).

۱۰- یو مشر وو چې د یورشليم د دېوال په اهدا کولو کې ئې برخه درلوده. بیان ئې د انګرېزي بائبل په ۵۵۶ مخ کې سوی دی، (وگ: -Nehemiah- دوولسم باب څلور دېرشم آيت).

پر دې ټولو لسو تنوباندي پر یوه لاهم د مخزن افغاني د ارمیا خیال نه سي راتلای.

هسي خو له لویه سره د ساول په اولاده کې د ارمیا نوم نسته. د ساول (طالوت) د اولادې نومونه چې ما ته په انګرېزي تلفظ او لیکدود را معلوم دي، دا دي:

زامن: (Jonathan)، (Ishvi)، (Melchishua).

لوني: (Merab)، (Michal).

خو د تورات په (2 Samuel) کتاب یوویستم باب اتم او نهم آیت کي د (Rizpah) د یوه زوی یادونه سوې ده چي بايبل انسایکلوپيډیا ئې د ساول زوی بولي. دا شخص (Armoni) نومېدئ، (وگ: د بايبل ٣٧٤، ٣٧٣ مخونه). وايي ارموني د داود عليه السلام له خوا (Gibeonites) ته وسپارل سو او هغو غرغره کړ. ریز په (Rizpah) د (Aiah) لور او د ساول مينځه (Concubine) وه. دې د (Mephibosheth) په نامه بل زوی هم درلود. (وگ: 2 Samuel) – دریم باب اووم آیت، یوویستم باب اتم، لسم او یوولسم آیتونه).

د ارموني د غرغره کېدو (په دارولو) کیسه داسي بيان سوې ده: د داود عليه السلام د پاچهۍ په نیمايي کي په یوروشليم کي یوه غمناکه کاختي (Grievous Famine) راغله. دا بخوله پر داود عليه السلام باندي د ساول له سببه نازله سوې وه ځکه چي ده جیبیونایتان (Gibeonites) وژلي ول. جیبیونایتان د (Gibeon) ښار اوسېدونکو ته ویل کېدل او وایي چي ټول غښتلي او مقتدر خلک ول. داود عليه السلام له جیبیونایتانوڅخه وپوښتل چي دوی په څه باندي غاړه باسي او پخلا کېږي؟ هغوی په جواب کي د ساول د اوو زامنو وژل وغوښتل او دواډ عليه السلام دې غوښتني ته غاړه کښېښووله او د (Rizpah) دوه زامن او د (Merab) نومي ښځي پنځه زامن ئې وروسپارل. میراب (Merab) د ادرييل (Adriel) له نسه څخه د ساول مشره لور وه. په ځینو ځایو کي د

دغي بنځي نوم (Michal) ثبت سوی دی. په دې زامنو کې ئې (Armoni) هم وروسپاره. جیبیونایتانو دغه ټول ورسپارل سوي کسان په (Gibeah) غره کې غرغره کړل. وایي چې د ارموني مور ریزپه (Rizpah) پنځه میاشتي او په بل روایت شپږ میاشتي په دغه غره کې د خپلوزامنو مړو ته تېري کړلې چې پرې نږدې حیوانات او مرغان د دې د اولادو غوښي وخوري. د دوی لاسونه وروسته د داود علیه السلام په امر بنځ سول. زما (هوټک) د څپرني له مخي، جیبیاه (Gibeah) د یوروشلیم د شمال په درې میلی کې د یوه ځای نوم دی چې اوس ئې تل الفول بولي.

د ارموني په نامه شخص که هماغه د مخزن افغاني ارمیا هم وي، نو دده د اولاد څو اصلاً په تورات کې څه ذکر نسته.

زما د څپرني له مخي په تورات کې د نارینه وو نومونو شمېر یوزر و یوسل و یواتیا (۱۱۸۱) تنه دی. د تورات په دغو ټولو یوزر یوسل یو اتیانارینه نومو کې د افغنه په نوم کوم څوک نسته.

دا وو زما د هغې څپرني بیان چې په تورات کې می کړې ده او د هغې له مخي ویلای سم چې د تورات په محتویاتو باندې د پښتنو د اصل و نسب په باب د مخزن افغاني د روایت ملاتړ نه سي کېدلای او څوک ویلای سي چې د دې روایت تر تاریخي اړخ افسانوي خوا ډېره پیاوړې ده.

***

زه د تورات د انگرېزي ترجمې د مطالعې پر وخت د اشخاصو

د نومو په برخه کې له ستونزو سره مخامخ سوم او همدې مشکل په یوه لیست کې د بایبل د انگرېزي متن د نومو د عربي معادل راوړلو ته وهڅولم، چې د نورو څېرو له پاره به هم بنایي د لوستونکو په درد وخورې.

(Elisha) = الیاسا

(Andrew) = اندراوس

(Job) = ایوب

(Benjamin) = بنیامین

(David) = داود

(Ephraim) = افرایم

(Aaron) = هارون

(Eve) = حوا

(Abraham) = ابراهیم

(Elijah) = الیاس

(Jesus, Joshua) = عیسی

(Issac) = اسحاق

(Ishmael) = اسماعیل

(Israel) = اسرائیل

(Gabriel) = جبرئیل

(Gad) = جد

(Luke) = لوقا

(Mary) = مریم

٦٣

(Matthew) = متى (متا)

(Michael, Mojad) = ميكائيل

(Moses) = موسى

(Noah) = نوح

(Psalms) = المزامير

(Sarah, Sara) = سارا

(Solomon) = سليمان

(Obadiah) = عبيدالله

(Jacob, James) = يعقوب

(John) = يحيى، يوحنا

(Jonah) = يونس

(Joseph) = يوسف

(Zachary, Zechariah) = زكريا

څلرم څپر کی

روایتی شجرې

شجره څه ته وایي؟

شجره یا په دقیقه توګه (نسبي شجره) چې ځیني پښتانه ئې د لهجوي ځانګړتیاوو له مخي (سجره) بولي، یوه عربي کلمه ده او معنا ئې درخته (ونه) ده. په انسابو کې شجره هغې جینیټیکي نقشې Genealogical Chart ته ویل کېږي چې د کورنۍ د غړو تر منځ د ویني د ګډون تسلسل پکښې بیان سوی وي. دغې نقشې ته په انګرېزي Family Tree وایي. استاد محمدانور نومیالی د شجرې تعریف داسي بیان کړی دی:

"نسبي شجره هغه څرګندونه ده چې د یو چا یا د یوې ټولۍ د منل سوي مېدې په باره کې ویله کېږي"^(۱).

د نړۍ د زیاترو ملتونو افراد د خپلو کورنیو چارټونو په ثبتولو سره غواړي خپله ایتنیکي لوړتیا یا اشرافیت ثابت کړي، د امریکا د متحده ایالتونو زیاتره مخوري کورنۍ چې غواړي خپله خانداني

---

(۱) نومیالی - محمدانور - د پښتنو د ټولنیز تاریخ مبادي: ۳۷ مخ - مسکو - ۱۹۹۰م.

لورټيا او اصالت ونبیي نو خپلي نسبي اړیکي هغو مسافرو ته رسوي چي په ١٦٢٠ع کال د Mayflower په بېړۍ کي امریکا ته راغلي ول^(١). اروپایي اشراف د دې له پاره چي خانداني امتیازونه تر لاسه کړي، زیار باسي خپل ځانونه لرغونو اتلانو، حتی په خپل زعم خدایانو ته ورسوي. د عیسویانو په مقدس کتاب Old Testament کي هم د آدم، نوم او ابراهیم علیهم السلام شجرې راغلي دي. پښتانه د خپلو نسبي شجرو خوندي کول د خپل قوم او قبیلې یو منلی دود گڼي او زده کول ئې پر ځان لازم بولي. دوی ته د خپل قوم و گدی د سوچه توب مساله زیات اهمیت لري. کله چي د قوم سوچه توب تثبیت سو، بیا ئې نو په کلي او اولس کي حیثیت، وقار او ټولنیز موقف ډېر دروند وي. سر اولف کيرو د الفنسټون له خولي لیکي:

"... قبیلوي شجرې زیات ارزښت لري او ټول وپشونه او قبیلوي داخلي حکومتونه پر همدې باندي متکي دي". بل ځای ورپسې زیاتوي: "... پښتنو ته شجره د ژوندانه ساه ده او نور و ته ښایي د پاني اړول". دوی د خپل پلار و نیکه نومونه او د خپل قومي تسلسل روایتونه په سینو کي ساتي او هغوی چي بیا په لیک لوست پوهېږي، په لیکلې توگه ئې خوندي کوي. د کورنۍ شجرې معمولاً پر اوږدو طومار ډوله کاغذي تراډو باندي لیکلي وي د نسبي

---

(١) په ١٦٢٠م کال په اتلاتتیک سمندر کي یو بېساري توپان پېښ سوی وو، چي ٦٦ ورځي ئې دوام درلود. له دغه توپان څخه یوه کوچنۍ بېړۍ راووته چي سپرلي ئې مذهبي مبلغین ول. دغو مبلغینو په شمالي امریکا کي یوه ټولنه جوړه کړه چي زوزات ئې د امریکایي کلتور له مخي زموږ د ځینو پښتنو په شان ځانونه (ستانه) بولي.

شجرو د ليكلي ثبت دود زياتره په اشرافي کورنيو کي باب (رواج) دى. ښاري پښتنو او تعليم يافته قشر دا دود تر ډېري اندازې خوشي کړى دى. خو په هيواد کي د تېرو دوو لسيزو تراچيدى د پښتنو يو لوى جمعيت د نړۍ پر پنځو لويو وچو سره تيت کړ او په نويو مېنو کي دهغوى ټولنيز دريځ تر گواښ لاندې راغى نو د نسبي اصالت مړژواندې دود ئې بيرته را ژوندى کړ او وارداتي دموکراسۍ بياښه پسې وپاله.

هغسي چي د پښتنو د بني اسرئيليت نظريه د لومړي ځل له پاره په مخزن افغاني کي په مفصله توگه ثبت سوه، دغه راز د هغوى د نسبي شجرو لومړنى مفصل ثبت هم په دغه کتاب کي واردواره پيل سو. مخزن افغاني د پښتنو له عمومي عنعنوي روايت سره سم ټولي پښتني قبيلې او قومونه د بيت، سړه بن او غرغښت له لاري قيس عبدالرشيد ته رسولي دي او لکه وړاندي چي وويل سول قيس د اسلام د اوایلو د زمانې سړى ښوول سوى دى او دا لا هم وايي چي صحابي وو. زما په فکر که د قيس نيکه صحابي توب ثابت هم وي، بيا هم دا درې پښې د ده زامن نه سي کېدلای ځکه چي تر اسلامي عصر ډېر وړاندي نومونه دي. که دا درې پښې مور د قيس زامن وگڼو نو دژ وند زمانه به ئې د لومړۍ هجري پېړۍ شاوخوا وي يعني په دغه وخت کي بايد پښتانه د ټولنيز جوړښت له مخي د افرادو يا کورنيو په حالت کي وي او د قوم يا قبيلې سطحې ته بايد ډېر وروسته رسېدلي وي. پر دې خبره خو تقريباً اتفاق سته چې په دوو، درو پېړيو کې له يوه فرد څخه د زرگونو يا

لکونو کسانو زېږېدل د عقل و عادت پر خلاف حکم دي. خو تاريخ موره ته وايي چي د پښتنو د دغو درو نيکونو تر زمانې دوې درې سدي وروسته پښتانه د يوه داسي جنگي ځواک په توگه منل سوي دي چي ستر واکمنان حساب ورباندي کوي. په دې برخه کي به بده نه وي چي دا خوبلگي ولول:

- وايي چي سبکتگين (د ۳۶۶ ق شاوخوا) د خپل جنگي ځواک د پياوړتيا او د خپلي پاچهۍ د ټينگښت له پاره له پښتنو سره خپښي وکړه او د زابل (زاوول) د پښتنو د يوه مشر لور يې ځان ته وغوښته. ارواښاد علامه حبيبي ليکي چي: "چون سبکتگين داماد افغانان شد، تمام افغانان در لشکر او ميچنگيدند"^(۱). داسي يو ځواک چي سبکتگين غوندي برميايي پاچا دي ئې په زومواله پياوړي کبړي، بايد د شمېر په لحاظ هم زيات او مؤثر وي. خو د روايتي شجرو له مخي په دغه وخت کي نه د ابداليانو مورث اعلي (ملک او دل) زېږېدلی وو او نه د غلجيو د موجد اعلي بولگه وه! چي دا پښتانه به نو څوک ول؟ (د ابداليانو د مشر نيکه ملک او دل د ژوند زمانه د ۴۴۰ هـ ق حدود ټاکل سوي دي او په همدې اساس بايد د غلجيو د مشر نيکه زمانه هم د ۴۰۰ ق حدود وي) د تېري پوښتني جواب دا دي چي د سبکتگين خپښان د همدغو اوسنيو پښتنو اسلاف ول خو روايتي شجرو او د هغو پر اساس د قومونو د موجدانو د ژوند د زمانو اټکلي ټاکلو موره ناسمي لاري ته رهنمايي کړي يو.

(۱) حبيبي - پوهاند عبدالحی - تاريخ مختصر افغانستان - ۱۴۱ مخ.

- د روایتی شجره له مخي د بېټ نيکه د لور بي بي متو دوه زامن ول چي غلجی او ابراهيم (مشهور په لودي) نومېدل او د بېټ زمانه بايد د دوهمي هجري پېړۍ شاوخوا وي ځکه وايي پلار ئې قيس عبدالرشيد په ٤٠ - ٤١ ق کي مړ دئ او بېټ هم معمر سړی معرفي سوی دئ. د لودي او غلجي زېږېده هم بايد د دوهمي هجري پېړۍ حدود و منو (که څه هم روایتی شجره په کتابو کي لودي د خپل ترېور ابدال يا اوډل همزولی ښوول سوی دئ او د ابدال د ژوند زمانه ئې د ٤٤٠ ق ټاکلې ده). خو په حيرانتيا سره وينو چي د همدې لودي اولاده د خپل موجد تر زېږېدو په يوه حساب يو نيم سل کاله دمخه او په بل حساب اويا کاله دمخه د شمېر او قوت په لحاظ دومره پياوړي کېږي چي په ملتان کي پوره نيمه پېړۍ پاچهي کوي داسي پاچهي چي حدود يې شمالاً او جنوباً له لغمانه تر ملتانه ول. وايي ملتان په هغه وخت کي د يوه ښار نوم نه وو بلکي يوې پراخي سيمي ته ويل کېده، دومره پراخه سيمه چي يو سل شل زره کلي ئې درلودل^(١). د دې پاچهۍ بنسټ ايښوونکی حميد لودي وو چي له سبکتگين سره ئې د دوستۍ تړون درلود او سبکتگين ئې پاچهي په رسميت پېژندلې وه^(٢).

د نسب پوهني پوهانو يوه پېړۍ د دريو نسلونو له پاره ټاکلې ده او يوه نيمه پېړۍ له نيکه څخه تر کودي پوري زمانه نيسي يعني

(١) رشاد عبد الشکور - لودي پښتانه - ١٣ مخ.

(٢) تاريخ سلطاني ٢٣ مخ، تواريخ خورشيد جهان: ٦٧ مخ، لودي پښتانه: ١٢ مخ، د تاريخ فرشته د لومړي ټوک ١٨ مخ په حواله.

پنځه نسله. په پنځه نسله کې انساني زېږېدنه دومره نه سي ډېرېدلای چې له خپل ټاټوبي (کسي غر) څخه په زرگونو ميله ليري (ملتان) کې دي د يوې درنې پاچهۍ بنسټ کېښېږدي، داسي پاچهي چې د سلطان محمود غزنوي د لښکرو په مخ کې خنډ وي او سلطان مجبورېږي هغه په زياته قوه له منځه يوسي (٤٠١ق).

- غوري پاچا علاوالدين (مشهور په جهانسوز) پر غزنوي دولت باندي په ٥٤٥ - ٥٤٦ق کې بری وموند، او د بست و تخارستان تر فتح کولو وروسته له سلجوقي سلطان سنجر سره ونښت. خلک ځني خواتوري سوي ول ځکه ئې له لښکرو څخه شپږ زره تنه غلجي و تورک سلطان سنجر ته تسليم سول^(١). که د غلجي د ژوند زمانه لکه څرنګه چې د روايتي شجرو څېړونکو ټاکلې ده څلور سوه هجري قمري و منو نو دلته بيا هم د تولد و تناسل له ناممکن ډېرښت سره مخامخ کېږو. په يو سل و پنځوس کاله کې له يوه فرد (غلجي) څخه دومره اولاده منځ ته راغله چې يوازي درې زره تنه ځوانان ئې سلطان سنجر ته تسليم سول. د دې ځوانانو کورنۍ (مور و پلار، خوندي و وروڼه) چې پر زيات کړې، خبره لکونو ته رسېږي. عقل دومره زياته زېږېدنه په يوه لنډه زمانه کې نه سي منلای.

- په روايتي شجرو کې متوزي او کرلاڼي پښتانه (وصلي افاغنه) بلل سوي دي. د اصل و وصل خبره به وروسته وڅېړو، خو که د اصل و وصل (جزء و کل) مفهوم په پام کې ونيسو نو بايد

---

(١) حبيبي - پوهاند عبدالحی - تاريخ مختصر افغانستان: ١٥٧ - ١٥٨ مخونه.

اصلي قومونه تر وصلي د شمېر له مخي زيات وي. مگر اوسنی شمېرني موږ ته برعکس معلومات راکوي. د پښتنو د قبيلوي ترکيب په باب نسبتاً جامع څېړنه په يوه کتاب کي سوې ده چي د (پښتني قبيلې) په نامه د پښتنو څېړنو د نړيوال مرکز له خوا په ۱۳۷۰ ش کال په کابل کي خپور سوی دی. په دې کتاب کي د پښتنو قومونو په باره کي تفصيلي خبري سوي دي، تر يوې اندازې ئې د ډاډ وړ احصائې وړ کړي دي او د اوسېدنو ځای ځايگي ئې ښوول سوي دي. ما چي دا قومونه وشمېرل نتيجه ئې په لاندې ډول راووتل:

- سره بني (اصلي) = ۶۱ لوی قومونه.
- غرغښتي (اصلي) = ۱۶ لوی قومونه.
- متوزي (وصلي) = ۷۱ لوی قومونه.
- کرلاني (وصلي) = ۲۹ لوی قومونه.

ارواښاد سرمحقق دوست شينواري په مخزن افغاني کي ټولي درج سوي قبيلې (۳۹۵) او په هغو کي ئې سره بني (۱۰۵)، پښتني (۲۵)، متوزي (۵۲) او کرلاني (۱۲۰) شمېرلي دي^(۱). په دې ډول وينو چي د وصلي شمېر تر اصلي واوښت. دا کار خو له ناممکناتو څخه نه دی، خو عادت و درایت ئې نه سي منلای.

د روايتي شجر و په عنعنه کي اساسي تېروتنه دا ده چي هلته د پښتني ټولني د جوړښت واحدونه د افرادو په توگه منل سوي دي په داسي حال کي چي دا واحدونه افراد نه بلکي د افرادو لويي لويي

---

(۱) شينواری - سرمحقق دوست - پښتانه څوک دي؟ - ۶۸ مخ، پېښور - ۱۹۹۸ مخ.

ټولې دي. ابدال، غلجی، وردک، ځاځی، منگل، اشک، سلیمان ... او نور د افرادو نومونه نه دي بلکي د لویو لویو اتنیکی ټولویو نومونه دي. استاد نومیالی لیکي:

"د پښتنو اتنیکی مجتمع د یو بشپړ اور گانیزم په توگه تش د منفردو وگړو مجموعه نه ده بلکي یو اجتماعي - اقتصادي سیستم دی چې د مادي او معنوي عناصرو له تاریخي ترکیبه څخه د اوږدې زمانې په دوران کي د شکل او تکامل پر لار باندي منځ ته راغلی دی. د دې اور گانیزم واحدونه وگړي نه دي بلکي لویي لویي قبیلې یا ټپې دي چې د هري یوې شکل او تکامل د خورا ډېر وخت مولود دی...^(۱)".

پوهاند دوکتور حبیب الله تبری لیکي، چې:

"... په پخوانو تاریخونو او آثارو کي رښتیا هم ډېر زیات داسي خیالي او جعلی روایتونه او خام مطالب راغلي دي چې یو ئې هم د اصولي کره کتنې او منطقي استدلال تاب نه لري. یو مثال د پښتنو په باره کي د افغنه او قیص عبدالرشید افسانه او د هغې په اساس باندي د پښتنو د نسب جوړه شوې شجره ده، چې هم د منطقي پخواني او ځیني اوسني تاریخونه پرې ډک دي، او هم په پښتنو کي له ډېر پخوانه په شفاهي ډول رایجه شوې ده. خو که دا او داسي ډېر نور د پخوانو تاریخونو او آثارو مطالب د اصولي، اجتماعي او تاریخي کره کتنې د معیارونو په اساس وڅېړل شي نو یقین دی چې افسانوي اړخ به یې په واقعي اړخ دومره غالب شي

---

(۱) نومیالی - محمد انور - د پښتنو د ټولنیز تاریخ مبادي: ۴۶ مخ - مسکو، ۱۹۹۰ م.

چي داټول روايت به باد يوسي^(۱) .

سراولف کيرو وايي: "د دې کيسې خيالي اړخ پوره څرگند سو. حتی د قيس او د ده د ملگرو نکل هم د ځينو باوري اسلامي منابعو له خوا رد سوی دی. مشهور سياح البيروني او درباري العتبي (Alutabi) دواړه د محمود غزنوي د يوولسمې پېړۍ د زمانې خلک دي او د قيس نکل ردوي. د دوی ليکني ښيي چي له قيس څخه څلور پېړۍ وروسته د کابل ولايت لا مسلمان شوی نه وو".

نوموړی زياتوي: "... له دغو کيسو څخه د ډهلي د څراغ د تيلو بوی ځي. د دربار افغانانو خپلي شجرې بيانولې او ځان ته ئې کريدت وړ کاوه حال دا چي پښتو ئې نه وه زده او په پارسي به غږېدل. دوی د مغول پاچا د خوشحالی او خندولو لپاره هر څه ويل^(۲)".

اوس به د پورتنې حقيقت په پام کي نيولو سره د پښتون قوم يو شمېر ستري څانگي د مستندو تاريخي پېښو په روڼا کي وڅېړو او وبه گورو چي د دغو څانگو څرک د روايتي شجرو پر خلاف تر اسلامي عصر ډېر وړاندي موندلای سو.

اودل - ابدال - اپتل - هفتل - يفتل :

ابداليان د پښتنو يوه مشهوره قبيله ده د افغانستان په تاريخ کي د دغي قبيلې رول ډېر زيات دی. دې قبيلې د معاصر افغانستان د جوړېدو له وخته د دوه نيم سوو کالو په اوږدو کي واکمني کړې چي په هيواد کي د ټولو ميشته وو پښتنو او غيرپښتنو له خوا منله

(۱) تږی - حبيب الله - پښتانه: شپږ مخ، پېښور - ۱۹۹۹م.

(۲) سراولف کارو - پښتانه (پتوانز) - پښتو ژباړه - ۲۵ - ۲۶ مخونه، پېښور - ۱۹۹۹م.

سوي هم وه. د روسانو غير مستقيم او مستقيم تېري د دوی واکمني پای ته ورسوله. د دغې قبيلې زياتره مشاهير د افغانانو او ټولو پښتنو گډ ملي وياړونه دي. د ابداليانو د نامه ريښه هغو سپين پوستي اريايي قبيلې ته رسېږي چې په تاريخ کي يې د اپتل Aptal يا هفتل په نامه پېژنو. اروپايان دغو اريايي هپتاليانو ته سپين هونان وايي. د (هون، هان) اوبنتی شکل اوس په پښتو کي (خان) دئ چې ځيني پښتانه ئې د (خون) په بڼه هم تلفظ کوي. د (ه) او (خ) د اوبنتون نور مثالونه هم سته. د (خوارزم) پخوانی ثبت د (هوارزم) په شکل هم ليدل سوی دئ. عربو دې قبيلو ته (هياطله) ويله. تاريخي څېړني ښيي چې دغه سپين پوستي اريايان د اوسني افغانستان سيمو ته تر راتگ وروسته د دې ځای له لرغونو قبيلو (پکھت، پښت) سره گډ سوي دي. د هفتاليانو ژبه چې هر څه وه خو له پکتھانو سره له گډون وروسته ئې ژبه يو مخيزه (پښتو) سوي ده. د اپتل قبيلې د (۴۰۰ م) په شاوخوا کي په باختر او تخارستان کي يو پياوړی دولت جوړ کړ، له ساسانيانو سره ئې جگړې وکړې او کتيبي ئې د کندهار په شمال او ارزگان کي موندل سوي دي^(۱). د روايتي شجر و له مخي د ابداليو پښتنو نيکه (ابدال) نومېدی او په اسلامي عصر کي پيدا سوی دي. د ترين زوی، د شرخبون لمسی، د سره بن کوسی او د قيس عبدالرشيد کودی وو. د ژوند زمانه ئې د ۴۴۰ هـ ق شاوخوا ټاکل سوي ده. د اسلامي دورې دغه ابدال نيکه که چيري عيني موجوديت هم ولري نو به د لرغونو

(۱) حبيبي - پوهاند عبدالحی - تاريخ مختصر افغانستان: ۲۳۴ مخ.

اپتاليانو له زوزاتو څخه يو متاخر سپري وي. ځكه ابدالي قبيلې د اسلام د مابين دين تر بعثت څه دپاسه دوه سوه كاله وړاندي پياوړی دولت درلود. مور د روايتي شجرو په گرافيكه نخشه كي پر ډېرو داسي نومونو پېښېږو چي له پوښتنو خالي نه دي. حضرت بېټ نيكه په هيڅ ډول هغه بېټنی نه دی چي قوم ئې په نامه سته. د پټي خزانې بابا هوتک د هوتک قبيلې يو متاخر شخص دی او په هيڅ راز ئې بايد هغه منبع ونه بولو چي د هوتکو پراخ قوم ورته منسوب دی.

ابداليانو ته د (دراني) لقب لوی احمدشاه بابا ورکړی دی. تر احمدشاهي عصر وړاندي ئې ټولو منابعو نوم ابدالي يا اودالي راوړی دی.

الكو، اراكو، الكوزي، اراکوزي:

د روايتي شجرو له مخي الكو د ځيرک په اولاده كي د بارک او پوپل سکنی ورور دی. ځيرک د ابدال زوی د ترين لمسی د شرخبون کړوسی د سره بن کوسی او د قيس عبدالرشيد کودی دی. د ژوند زمانه ئې بايد د ۷۸۰ ه ق شاوخوا وولو ځکه د ورور (پوپل) د ژوند زمانه ئې تاريخونو د ۷۸۰ ه ق حدودو ښوولي دي^(۱). يعني د اتمي هجري پېړی پای يا له نن څخه نږدې ۶۵۰ كاله وړاندي. د الكوزيو پښتنو ټاټوبی په مشخصه توگه د احمدشاهي كندهار شمال لوېديځ ته د ارغنداو ناوه ده. د زابل ولايت په جلدك او په فراه ولايت كي هم يو شمېر الكوزي اوسي خو اصلي مېنه ئې د ارغنداو د رود غاړي دي. د ارغنداو حوزه په

---

(۱) تاريخ مختصر افغانستان: ۲۳۹ مخ - پښتانه د تاريخ په رڼا كښي: ۱۲۷۲ مخ.

تاريخي لحاظ د اراکوزيا سيمه ده. وايي کله چي مقدوني سکندر (تولد ئې ۳۵۶ ق م) له اتيا زرو لښکرو سره د اسيا پر لويه وچه برید وکړ، دريم داريوش ته ئې ماته ورکړه، دهخامنشي سلطنت پلازمېنه (پايتخت) ئې وسوځله، مخ ئې پر خراسان ونيو، دهرات تر نيولو وروسته ئې د هيلمند ناوه او ورپسې د اراکوزي ناوه د اراکوزيانو له سخت مقاومت وروسته فتح کړه. د ۳۲۹ ق م په دوبي کي ئې د اراکوزي سکندريې ښار د اوسني کندهار په شاوخوا کي جوړ کړ^(۱). د اراکوزيا سيمه په ريگويدا کي د (سراسواتي) او په اوستا کي د (هراويتي) په نامه ياده سوې ده^(۲). دغه اراکوزيان چي د ارغنداو پر غاړو اوسېدل او له مقدوني سکندر سره ئې (سخت مقاومت) کاوه، څوک ول؟ دا خلک د همدا نننيو الکوزيو

---

(۱) تاريخ مختصر افغانستان: ۴۰ مخ.

(۲) ريگويدا د ويدي سرودونو يو کتاب دئ. ويدي سرودونه له نن څخه نژدې څلورنيم زره کاله وړاندي ويل سوي دي. ويونکي ئې هغه اريايي قبايل ول چي د آمو سيند په شمال کي اوسېدل او خپله مېنه ئې (اريانا ويجه) بلله. (اوبجه اوس لاهم د کندهار په لهجه کي د (سرزمين) په معنا ژوندي او مستعمله کلمه ده). اريايي مدنيت د ويديا په څلورو کتابونو کي منعکس سوي دئ. له دغو څلورو کتابونو څخه د يوه نوم ئې ريگويدا دئ نور درې ئې سام ويد، اتهرواويد، يچورويد نومېږي. ريگويدا ئې تر ټولو قديم دئ.

اوستا بيا د زردشتي مذهب مقدس کتاب دئ چي دوې لويي برخي لري. په لومړۍ برخه کي ئې دغه لاندي کتابونه راغلي دي: يسنا، ويسپرد، ونديداد. او دوهمه برخه ئې دوې څانگي لري: خورده اوستا او يشتونه د (يشت) معنا د (ستايي سرود) ده. که د اوستا لومړۍ او دوهمه برخه په پام کي ونه نيسو، نو په مجموعه کي گويا پنځه کتابه کېږي: يسنا، ويسپرد، ونديداد، يشت او خورده اوستا. (وگورئ: افغانستان در شاهنامه د ارواښاد احمدعلي کهزاد ليکنه - ۹۳ مخ - کابل - ۱۳۵۵ ش).

اسلاف ول. د الکوزي او اراکوزي په نومونو کي د (لام) او (رې) اوبستون (ابدال) پېښ دئ. (رې) په (لام) اوبستې ده. د دغه راز ابدال نوري بېلگې هم سته لکه: دېوار = دېوال، غرېبل = غلبېل، قیطور = قیطول. (د کندهار ښار لوېدیځ ته د سرپوزې د غره لوړه شوکه [قیطول] نومېږي). ما ته لا په (رې) او (لام) کي د (لام) برغ لرغونی ښکاري او په (الکوزي) کلمه کي د پای له خوا (زې) هغه سوفیکس نه بولم چي د نومونو په پای کي ورلوېږي او د (زوی) معنا ورکوي لکه د (بارک) او (محمد) د نامه و پای ته چي ورلوېږي او (بارکزي) او (محمدزي) ځني جوړ سوي دي يعني د بارک زوی او د محمد زوی، الکوزی او اراکوزی د شخص نوم نه بلکي د هغه جمعیت نوم دئ چي د اراکوزیا اوسېدونکي ول.

اخک - اخکزي:

په ابدالیو پښتنو کي اخکزي هغه قبيله ده چي د ژوند ډېري لرغوني لاري چاري، راشه درشه، رسم و رواجونه، دودونه و عادتونه ئې خوندي ساتلي دي. د پښتنو د ایتنيکي څېړنو له پاره دا قوم خورا غني مواد لري. د دوی دنگ دنگ قدونه، پیاوړي بدنونه، غښتلي موټي، گړدي مخونه، مست اتڼونه، غېږي او نور ئې هر یو په خپل ذات کي د اریایي توب او لرغونتوب نڅښي دي. د دې قوم د خپلونو نومونه هم خورا لرغوني علایم لري. د روایتي شجرو پر بنا اخک او محمد دوه وروڼه دي چي د بارک له اولادې گڼل کېږي. د بارک د ژوند زمانه د ۷۶۰ هـ ق شاوخوا اټکل سوې ده او په دې

حساب باید د اڅک نیکه وخت تر دې وروسته کلونه وي او تر ۸۰۰ هـ ق وروسته کلونه ئې وپولو. دا خبره مي لا باید دمنځه کړې وای چي د یوې قبیلې د جوړښت د پیل له پاره دغه شان دقیقه نېټه یا کال ټاکل پخپله د علم له موازینو سره سر نه خوري. د اڅک د پیدایښت کلونه که د ۸۰۰ هـ ق حدود و منو نو دا د اسلامي عصر هغه دوران دی چي اسلامي تفکر د مسلمانانو او په تېره بیا پښتنو د ژوند په ټولو اړخونو کي ژوري رینښې ځغلولي دي. پر ژبه د عربیت ژوره اغېزه مسلطه سوې ده. نومونه ئې عربي، اصطلاحات عربي، هر څه عربي سوي دي. دا خبره د منلو نه ده چي د اسلامي مجد و عظمت په دغسي یوه دوران کي دي د یوه مسلمان قوم نومونه غیر اسلامي یا غیر عربي وي او مسلمان اڅک دي پر خپلو زامنو (گجن) و (بادین) نومونه کښېږدي، لسمی دې د (خول) کړوسی دې د (سدي)، کوسی دې د (پایک) او کودی دې د (خودک) په نامه ونوموي. تاسي ته به زه د یوه اڅکزي شاعر شجره وړاندي کړم او تاسي به دا ټول غیر عربي نومونه پکښي ووينی. دا شاعر ملا عبدالسلام اشيزی نومېږي او په اولس کي په سلام بابا مشهور دی. نوموړی د ملا حبش زوی هغه د ملا صمد هغه د ملا برت هغه د جمال هغه د گلي هغه د غازي هغه د پيرعلي هغه د خودک هغه د پایک هغه د سدي هغه د خول هغه د گجن هغه د اڅک زوی دی^(۱). د دې شجرې د پای شپږ نومونه خو په څرگند ډول تر اسلام دمخه

---

(۱) ملا عبدالسلام اغشيزی - د مقدس خان معصوم لیکنه - پښتو اکاډمي، بلوچستان - ۱۹۸۷م.

نومونه دي^(۱). که درې پښته یوه پېړۍ وگڼو نو شپږ پښته دوه سوه کاله کېږي او د دې معنا به دا وي چې د اڅک زېږېدنه باید لږ تر لږه دوه سوه کاله تر اسلام وړاندي وټولو. روایتی شجرو ته د نېټې ټاکونکو د هغه عمر شپږ سوه کاله کړی دی. په دغه موده کې له یوه فرد څخه د اڅکز د دومره پراخ اولس جوړېدل تر عقل وتلې خبره ده. ما د یوه اڅکزي شاعر شجره ځکه د بېلگې له پاره راوړه چې د دې قوم پر شجرو زیات باور کېدلای سي. په ابدالیو پښتنو کې د اڅکز و قبیلې د نسبي اړیکو په خوندي کولو کې تر نورو قبیلو ډېره پابنده ده. په دوی کې د قبیلې پوښتنه اساسي سوال دی. له نابلده مېلمه څخه تر روغېر وروسته لومړۍ پوښتنه دا ده چې څوک یې؟ یعنې په قوم څوک یې؟

د اڅک د ژوند زمانه ډېره قديمه ده. د شجرو جوړوونکو د کجن او اڅک تر منځ د پېړیو پېړیو فاصله غورځولې ده. ښاغلي دوکتور عبدالرازق پالوال په خپل درانه اثر (د پښتنو نوی پخوانی تاریخ) کې د یوناني آثارو پر بنسټ د (ارڅک) شاهانو په باب (چې مراد ئې اڅک شاهان دي) ډېر لرغوني شواهد او تازه و بکر معلومات ورکړي دي. د دغه درانه او گران کتاب دوهم ټوک چاپ سوی دی (۱۹۹۴م) پښتانه د دغه اثر د نورو ټوکونو د خپرېدو لارځای.

---

(۱) په وروستیو څو لسيزو کې پر پښتنو کوچنیانو باندې د غیر عربي نومونو ایښوول باب سوی دي. زموږ زلمي پښتانه کونښن کوي پر اولادو باندې پښتو نومونه کېږدي. دغه تمایل د وروستیو لسيزو محصول دی.

برېڅ - پروټ - ډاسو - اپرېډي :

د اريايانو په لرغونو سرودونو (ويدونو) کي موږ د ارغنداو په ناهه کي د پني، ډسه، پراوټه او بريسه قبيلو نومونه مومو چي له دوی څخه همدا نن پني په سيوی او کندهار کي سته، بريسه په يقين سره د برېڅ قوم دی، پروټ د الکوزيو يو ښاخ دی، د اپرېډيو نوم د اپاريتي په بڼه ثبت دی او په سلېمانخېلو کي د ډاسو (ډسه) په نامه يو خېل سته^(۱).

ساک - سهاک - ساکزي - اسحاقزي :

له تاريخي څېړنو څخه څرگندېږي چي ساک قبایل د آمو په شاوخوا کي تر ميلاد شپږ سوه کاله مخکي اوسېدل. وايي لوی کوروش د سيستان د فتح پر وخت همدغه ساکان د هغوی د ښو خدمتونو له امله (نېک کردار) بللي او نازولي ئې دي. ارواښاد علامه حبيبي ليکي کله چي دغه کوچي ساکان صحرانشين سول د باختر په سيمو او د آمو سيند په جنوب کي له پښت قبيلې سره گډ سول او د ساکه نوم د دغو قبایلو په نومونو کي ځای سو. لکه په زابل او کابل کي د سهاک او په هيلمند کي د ساکزي په پښتنه قبيله کي همدا نوم سته. له ساکانو څخه عبدالله محمد بن صالح ساکزي په سيستان کي د يعقوب ليث صفرار پر خلاف پاڅون وکړ او مات سو (۲۵۹ هـ ق) مشهور انگرېز افغان پوه سر اولف کيرو د کندهارا د ساک واکمنانو په نومونو کي خورا ډېر پښتو مشابهتونه

(۱) حبيبي - پوهاند عبدالحی - تاريخ مختصر افغانستان: ۱۰ مخ.

مونډلي دي^(۱). ارواښاد دوست شينواری خو لا ساکان د پښتنو قام په جوړښت کي يو اساسي عنصر گڼي. د ده په عقیده د پښتانه په خټه کي د (سلم، ساک او سامي) عناصرو بېلگې سته^(۲). پوهاند دوکتور زيار صاحب خو د پروفیسور مارگینستیرنه په پیروی د پښتنو پر ساکي منشاءباندې پنډ کتاب کښلی دی.

په پښتنو کي د عربي فرهنگ له خپرېدو سره سم خورا ډېري پښتو کلمې په عربي بڼه او وروسته په پارسي شکل واوښتې لکه سرود (سردسپر)، جروم (گرمسیر)، مستنج (مستنگ)، سجستان (ساگزستان)، سجزي (ساگزي)، قهستان (کوهستان)، مير واعظ (میرویس)، ضحاک (سهاک)، لهوگرد (لوگر)، فوفلزايي (پوپلزي)، طوخی (توخی)، صدوزی (سدوزی)، ارغستان (ارغسان)، سفید روان (سپېروان) او نور. په دې ډول له سهاک څخه (ضحاک او اسحق) جوړ سو (لکه له ښرخبون او څرښبون څخه چي ئې شرف الدين او خيرالدين جوړ کړي دي!) او د ساگزو قبيلې نوم په اسحق زايي واوښت. دا لرغونې قبيله چي موږ ئې د موجودیت څرک (۲۵۰۰) کاله وړاندي لرو، د روايتي شجرود مسخ کوونکو له خوا دوه ځايه سوې ده. يوه برخه ئې د سره بن په اولاده کي د ابدال له لاري د پنج پای په گروپ کي شامله سوې او بله يې د سهاک ولد ابراهيم ولد بي بي متوښت بېټ بللې ده^(۳). که د ابدال زمانه د ۴۴۰ هـ ق شاوخوا ومنو نو د سهاک = اسحق د ژوند عصر بايد د اوومي هجري پېړۍ سر

(۱) پورتنی اثر: ۵۸ مخ.

(۲) شينواری - سرمحقق دوست - پښتانه څوک دي؟ - ۱۹ مخ، پېښور - ۱۹۹۸ م.

(۳) خلاصه الانساب: ۱۲۶ مخ.

وي او په دې توگه به مو د يوې لرغوني قبيلې د عمر لږ تر لږه اتلس
سوه كاله عمر خوړلی وي.
د پنج پای له گروپ سره د ساكانو يو ځای كول ما ته
مصنوعي ښكاري.

پنجم خپر کی

غرزي - غلزي - خلجي - غلجي

په پښتنو کي غلجي قبایل هم د شمېر له مخي او هم په تاريخ کي د خپل ځانگړي نقش له رويه د يادوني وړ موقعيت لري او همدا علت دئ چي ما په دې ليکنه کي هغوی په يوه بېل خپر کي کي راوړل. له دې قبيلې څخه لوديانو د څلرمي هجري پېړۍ په سر کي په ملتان کي د يوې درنې پاچهۍ تاداو کښېښود چي نيمه پېړۍ ئې دوام وکړ او د غزنوي سلطان محمود له خوا په ۴۰۱ هـ ق کي وړانه سوه. تر دې وروسته په هند کي د خلجي (غلجي) شاهانو اوږده دوره پيل کېږي چي پيل ئې په ۱۲۰۶م کي وو او څه دپاسه درې سوه شل کاله ئې دوام وکړ. (د خلجي او غلجي په باب به وروسته ږغېږو). د نهمي هجري پېړۍ په نيمايي کي لوديانو د دوهم ځل لپاره د شاهوخېل لودي سلطان بهلول په لاس د هندوستان په شمال (ډيلي) کي د يوه پرتمين سلطنت بنسټ کښېښود چي تر اتيا کاله عدل وروسته د مغول بابر په لاس ړنگ سو. تر بابر وروسته بيا د دغو قبایلو خپلوانو (سوريانو) د سلطان

العادل سوري شېرشاه په همت پر هند باندي د پښتنو واکمني ټينگه کړه چې د مغول همایون په لاس چپه سوه او تر هغه وروسته بيا وینو چې په کندهار کي د حاجي ميرويس نيکه په قيادت ملي غورځنگ پيل سو (۱۱۱۹ هـ ق) پښتانه ئې واکمنۍ ته ورسول. دا واکمني اته دېرش کاله وروسته د افشار نادر په لاس نسکوره سوه. لکه وړاندي چي مي وويل د دې قبایلو په باب زه ځکه لږ څه په تفصيل بڼه غږم چي په روايتي شجرو کي همدوی زياتره د مناقشي وړ گرځول سوي دي. د دوی په باب ظالمانه قضاوته سوي دي. د پښتنو د روايتونو له مخي د غلجيو ريښه د بېټ نيکه لور بي بي متو ته رسېږي. بي بي متو په غوري حسين^(۱) واده وه. په مخزن افغاني کي د متو او حسين د واده په باب د مجمع الانساب په حواله يوه افسانه ليکل سوې چي وروسته ئې نورو تاريخونو ته هم لار کړې ده^(۲)، افسانه داسي ده:

د وليد بن عبدالملک بن مروان د خلافت په وخت د ده سپه

---

(۱) د فاضل استاد پوهاند رشاد په عقیده دغه نوم "په را وروسته کي حسين سوی دئ. اوسوني (Uswinee) په مونث صورت په سانسکريټ کي هغه لومړي ستوري ته وايي چي د سپوږمۍ په مدار کي واقع دئ او د سپوږمۍ لومړي مزله ته هم وايي " (وگورئ: لودي پښتانه - د عبدالشکور رشاد ليکنه - ۳ مخ - اوله حاشيه - کابل - ۱۳۳۶ ش).

(۲) د دغي افسانې تکرارول پر ځينو خواخوږو پښتنو ښه نه لگېږي. ما چي په ډېره مجله کي په دې باب ليکني کولې (۱۹۹۵ - ۱۹۹۶م) ښاغلي قدرت الله حداد خپله ناخوښي د همدې مجلې د دريم کال په شپږمه گڼه کي وښووله. زه له دغو خواخوږو څخه بڅښنه غواړم خو په دې بحث کي مجبور يم چي افسانه يو وار بيا تکرار کړم ځکه له تکرار پرته ئې نقدول بې ربطه کېږي.

سالار حجاج بن يوسف ثقفی د خراسان او غورستان د نیولو په نیت له یولوی لښکر سره راوخوځېد. په غور کي د حجاج په راتگ سره لویه گډوډي راغله. مخوري کورنی او د نامه کسان له کور و کلي ووتل په هغو کي د حسین په نامه یو ځوان د وطن پرېښوولو ته مجبور سو. (د حسین د نسب شجره ئې د غور حاکم سلطان بهرام ته رسولې ده او هغه ئې د سلطان معزالدین محمد بن سام غوري له اولادې بللی دئ. وایي چي د خلرم خلیفه حضرت علي کرم الله وجهه له خوا سلطان بهرام ته د غور د حاکم په توگه فرمان صادر سوی وو). په افسانه کي راغلي دي چي حسین نامی د کسی په غره کي د شیخ بېت نیکه کورنی ته پناه وروړه. شیخ بېت ئې په تندي کي د عالی نسبی او نېک فطرتی نخښي ولیدلې. په کور کي ئې ځای ورکړ او د کهاله محرم ئې وگاڼه او د زوی په شان چلند ئې ورسره وکړ. څه موده وروسته د حسین او د شیخ بېت د لور (متو) تر منځ مینه پیدا سوه او د متو د مور و پلار په پټه سره کور و کهول سول. متو حمل واخیست. مور ئې د چارې په فکر کي سوه د پلار سره ئې خبره طرحه کړه او ځني وئې غوښتل چي د هلک و نجلۍ نکاح وټري. پلار ئې د هلک د اصل و نسب د معلومولو له پاره یو سپری چي (کاغ دوړ) نومېدی د حسین له یوه لیک سره چي د خپلي کورنی په نامه ئې کښلی وو، غور ته ولېږه. کاغ دوړ په غور کي د حسین د پلار و نیکه څرک ویوست او تر راتگ وروسته ئې شیخ بېت ته ډاډ ورکړ چي هلک عالی نسبه شهزاده دئ. شیخ بېت د خپلي لور و حسین نکاح وټرله. متو ته خدای زوی ورکړ. نیکه

ئې له دې امله چې هلک و نجلۍ د ده بې سلا يو ځای سوي ول، پر ماشوم باندي (غلزوی) نوم کښېښو يعني د غلا زوی. دا نوم وروسته غلزی، غلجی سو^(۱). تاريخ سلطاني دې افسانې ته نېټه هم ايښې ده او دا پېښه ئې په پنځه سوه هجري کي بللې ده^(۲). حسين ئې د شهزاده سام غوري زوی بللی دئ او له غور څخه ئې د هغه د راوتلو علت غور ته د غزنوي لښکرو ورتگ گڼلې دئ. دا افسانه په مخزن افغاني کي پيل سوه او تر ننه پوري ډېرو کتابو اخیستي ده. زموږ له پياوړو استادانو څخه علامه رشاد رحمة الله عليه هغه (مضحکه وجه تسميه) بللې ده^(۳) له دغو يادونو سره سره به زه اوس د دغې افسانې په باب يو شمېر دلايل وړاندي کوم او گران لوستونکي به وگوري چې دغه افسانوي روايت او (عاميانه اشتقاقونه) څومره له حقيقته ليري دي.

- لومړی دا چې د غوري پاچهانو په هغه لست کي چې علامه حبيبي په خپل کتاب (تاريخ مختصر افغانستان - ۱۶۶مخ) کي راوړی دئ، د سلطان بهرام په نامه څوک نسته. زما په گومان د دغې افسانې طراحانو د غزنوي شاهانو د لړۍ پر يوه تن (بهرام شاه بن مسعود سوم) باندي ئې د (غوري) لقب ورزيات کړی دئ. دا امکان زه ځکه وارد بولم چې د پښتنو د بني اسرائيليت د نظريې د جوړولو په ترڅ کي ئې هم د اصفيا په اولاده کي د افغنه نوم ورځای

---

(۱) هروي - نعمت الله - مخزن افغاني: اردو ژباړه - ۴۳۵ مخ.

(۲) تاريخ سلطاني: ۶۹ مخ.

(۳) حيات افغاني: پښتو ژباړه - د تعليقاتو برخه - د پوهاند رشاد صاحب په قلم.

کړی دی.

- د حضرت علي کرم الله وجهه شهادت په ۴۰ هجري قمري کي پېښ او سلطان معزالدین غوري د شپږمې هجري پېړۍ سرې دی. د ده په اولاده کي سلطان بهرام نامي؟ ته د حضرت علي کرم الله وجهه له خوا د فرمان صادرېدل له تناقضه ډک روایت دی. ځکه د حضرت علي د شهادت او د سلطان معزالدین د واکمنۍ تر منځ د شپږو پېړيو واهن پروت دی. گویا د اسلام څلرم خليفه تر خپل شهادت شپږ پېړۍ وروسته یو چاته فرمان صادروي!.

- مخزن افغاني خو د متو او حسین د نکاح کېدلو وخت نه رابښي خو تاریخ سلطاني لکه وړاندي چي مو ولوستل په صراحت سره وايي چي دا پېښه په پنځمه هجري پېړۍ کي سوې ده. په داسي حال کي چي وليد بن عبدالملک په ۹۶ هـ ق کي مړ دی او د حسین له کوره وتل او د کسي غره ته تلل باید په لومړۍ هجري پېړۍ کي ښوول سوي وای. متو د قيس لمسی ده. قيس په ۴۰ يا ۴۱ هـ ق کي مړ دی او په دې ډول خو اول د نيکه او لمسی تر منځ زماني فاصله (۴۵۰) کاله ده چي د عقل په حکم ممکنه نه ده. بله د حيرانتيا خبره دا ده چي حسین د لومړۍ هجري پېړۍ په پای کي له کوره وتلی خو واده ئې درې پېړۍ وروسته کړی دی. نه پوهېږم چي دا مسأله به څرنګه تشریح سي؟

- وایي شيخ بېټ په خپل وخت کي په تقوا او نېکي مشهور وو، د لور په ورکړه کي د نورو پښتنو په شان ډېر محتاط وو. د خېښۍ په وخت کي ورته د اصل و نسب مسألې زيات اهميت

درلود او له همدې امله ئې د حسين غوري د پلار و نيکه د معلومولو له پاره کاغ نومي دوړ ته له کسي غره څخه د غور تر لتو پوري د اوږده سفر ماموريت ور کړ. آيا د دغسي يو شخص څخه دا هيله کېدای سي چي د خپلي کورنۍ لمن دي په خپل لاس پورته کړي او پر لمسي باندي دي د (غل زوی) نوم کېښودې؟ په پښتنو کي همدا اوس پر ناموس باندي د تېري او ناروا داغ جزا مرگ دی. آيا دا خبره به د بېټ نيکه په وخت کي چي اسلام او پښتونولي تر نن سل چنده ټينگه وه، د يوه روحاني مقتدا په باب د منلو وړ وي چي خپله لور داسي يوه شخص ته په نکاح ور کړي چي د ده کورنۍ ته ئې پېغور اړولی وي؟ هيڅکله نه.

- د دې افسانې بل تناقض د (کاغ دوړ) مساله ده. که کاغ نامی په رشتيا سره په قوم (دوړ) وو، نو د دوړ قوم لومړی نيکه بايد تر بېټ نيکه دمخه يائې همعصر وي. په داسي حال کي چي د روايتي شجرو په روايت خو (دوړ) په (شيتک) کي شامل دي (نوري خانگي ئې ټپي او بنوخي دي) شيتک د ککي زوی، هغه د کرلان زوی او هغه د بېټ سره په يوه ليکه کي راغلی شخص ښوول سوی دی. د پور ټني روايت له مخي خولمسي تر نيکه دمخه ژوند کاوه!

د دغو تناقضاتو حل په هغه چا اړه لري چي د غلجيو په باب پر دغه افسانوي روايت باندي گروهمن وي.

غلجي څوک دي؟

د غلجيو د نامه په توضيح کي نني پوهان د نوو څېړنو په روڼا

کي ټول په يوه خوله دي او هغه دا چي دانوم غرزی (کوهزاد) دئ. د غرزي کلمه ورو ورو په غلجي اوبستني ده. د (زې) او (جيم) د اوبستون ډېر مثالونه سته (ژوند - زوند - جوند، ژبه - زبه، جبه، ژرنده - زرنده - جرنده). علامه حبيبي د توماس چک له خولي وايي چي په لرغونې باختري دري ژبه کي (گر - Gar) غره ته وايي او د آمو سيند د لوړي خوا د غرنیو سيمو آريايي اوسېدونکي (غرچه) نومېدل. غرڅه او غرخني په نننۍ پښتو کي مروجي کلمې دي او د غره مېرونو ته وايي. غر د يوې لاحقې په توگه د پښتانه له نامه سره تړلې کلمه ده. عربو د غور پښتانه پاچهان (ملوک الجبال) يعني (د غرونو شاهان) بلل. د غزنوي دربار مشهور مديحه ويونکی شاعر ابوالقاسم فردوسي په خپل تاريخي شهکار (شهنامه) کي د زابل په غرو کي د افغانانو د يو مشر او پهلوان اوږد داستان لري. دا مشر (کک کوهزاد) نومېدی، چي په قوي احتمال سره ئې (غرزی کک، غلجی کک) بللای سو. د شهنامي د ملحقاتو روايت داسي دئ:

چنين گفـت دهقان دانش پـژوه
 مراين داستان راز پيشين گروه
 که نزديک زابل بسه روزه راه
 بیک سوی او دشت خرگاه بود
 دگردشت، زی هندوان راه بود
 نشسته در آن دشت بسیار کوچ
 زاوغان و لاچين و گرد و بلوچ

یکی قلعه بالای آن کوه بود
که آی حصن و از مردم انبوه بود
مرآن حصن را نام مریباد بود
ازو جان نابخردان شاد بود
بدژ در یکی بدکنش جای داشت
که در رزم با اژدها پای داشت
نژادش زاوغان سپاهش هزار
همه ناوک انداز و ژوبین گزار
بیالا بلند و به پیکر سستبر
به حمله چو شیرو به پیکار ببر
دوراننش بمانند ران پیمل
گه رزم جوشان تر از رود نیل
به نیرو جد اکردی از کوه کمر
گریزان ز رزمش بدی شیر نر
چو پیکار جستی ز مردان مرد
ز مردان به اوردی از گرز گرد
ورا نام بودی کک کوهزاد
بگیتی بسی رزم بودش به یاد
هزار و صد و هژده اش سال بود
بسی بیم ازو در دل زال بود^(۱)

---

(۱) کهزاد - احمد علی - افغانستان در شاهنامه: ۲۸۶ - ۲۸۹ مخونه، کابل - ۱۳۵۵ش.

د ارواښاد استاد احمدعلي کهزاد په نظر د (مرباد) غر په فراه کي واقع دئ او "که نزدیک زابل بسه روزه راه" داسي تعبيروي چي زابل يوه پراخه سيمه ده او په دې ځای کي له زابل څخه مراد د هيلمند او ارغنداو غاري دي. نوموړی استاد زیاتوي: "دشت خرگاه عبارت از سرزمین پهناور است که علی العموم کوچی ها در آن مستقر بودند و خیمه ها و غزدی ها و خرگاه های خود را در آن پهن دشت بر پا می نمودند. راهی که بطرف هندوان رفته بود، امکان دارد که از طرف جنوب در راه قندهار و چمن و کویته جانب (هند) میرفته، ولی امکان دیگر هم موجود است که راه مذکور از طریق قندهار و غزنه به مرکز کابلستان که در آن وقت حصه زیاد آن پیروان هندوئیزم بودند، کشیده شده باشد"^(۱).

د (دشت خرگاه) موقعیت موږ ته دا رانبيي چي دا دښت د اوسني زابل و غزني له پراخو دښتو سره څرمه پروت وو او تر دانن پوري لاهم د غلجي کوچيانو کږدی پکښې پلني وي. د شهنامې د روايت له مخي (کک کوهزاد) افغان وو. په دې باب موږ يو شمېر نور بيتونه هم لرو چي د کک افغانيت (پښتونوالي) ځني څرگندېږي. فردوسي د رستم نکل کوي او وايي چي نوموړی يوه ورځ (بازرگاه) ته ځي او د لارويانو له خولې د (کک کوهزاد) د غښتلتوب بيان داسي اوري:

---

(۱)هماغه اثر: ۲۸۷ مخ.

يکي گفـتـاى نامـور پهلـوان
دل کارزار و خـرد را روان
نهنگ دمانست و شیر ژيان
به نیروى او کس نبسته میان
نژادش زاو غان سپاهش بلوچ
ابردشت خرگاه بگزیده کوچ

کک کوهزاد اژدهای نراست
زگرشپ و ارسام جنگی تراست

دگر آنکه در کوه با آن دلیر
هزاران جنگی همه همچو شیر
به مردی فزونند هریک زکک
بود کک زیپیکار ایشان سبک
هزاران سواران افغان گروه
زلاچین دلیران ابرگرد کوه

رستم چي دا بیان اوري له خنښه سره تاوېږي او قسم خوري
چي د کک چاره به کوي:

ندارم درنگ امشب ایدر زکین
مگر سوی او غان و خرگه زمین

سوی دشت خرگاه تا زیم زود
زافغان و لاچین بر آریم دود

زه نه غواړم د شهنامې ټول داستان دلته رانقل کړم. مقصد مي دا دى چې (کک کوهزاد) د شهنامې په استناد افغان – اوغان وو، د (دشت خرگاه) پښتانه ئې عزيزان ول او په لښکر کي ئې په زرو (زرگونو) افغانان شامل ول. (کک) چې افغان سو نو په يقين سره ويلاى سو چې د (کوهزاد) لقب همدغه (غزى) دى چې وروسته غلزي – غلجى – خلجى سوى دى. د (اک – ak) لاقحه په نورو پښتني قومونو کي هم سته لکه خټک، شیتک، هوتک، اشک، بارک او نور.

د روايتي شجرو له مخي غزى = غلجى د بېټ نيکه دلور (بي بي متو) زوى گڼل سوى او د ژوند زمانه ئې تر اسلام وروسته وختونه دي په داسي حال کي چې د همدې شخص بيان د شهنامې په استناد تر صدر اسلام ډېر وړاندي په فولکلوريکو داستانو کي ځاى نيولى دى او دې خبري ته مو بايد پام وي چې فولکلوريک داستانونه که د عقل و درايتملا تر وگتې نو بيا د ثقه اسنادو ځاى نيولاى سي. روايتي شجرو چې د غلجی په اولاد کي د توران، بولر، بارو، بابو، درخى ... نومونه راوړي دي، په خپله د دې شاهدي ورکوي چې دانومونه تر اسلام ډېر وړاندي لرغوني نومونه دي. نسبي شجرو غلجی قبایل په (وصلي افغانه) کي راوستي دي. د دې له پاره چې د دې مطلب اساس ښه څرگند سي، لازمه ده چې پر دغه برخه يو څه وږغېږم.

اصل و وصل:

قبیلې او قومونه د انسانانو لوی لوی جمعیتونه دي او د جوړښت جریان ئې یوه ډېره اوږده زمانه نیسي. چي د پیل ټکی معلومول ئې یو څه مشکل کار دی. یوه شخص ته د لویو قومونو د مبداء رسول زیاتره له علمي معیارو سره سره نه خوري. پښتانه چي خپله نسبي شجره بیانوي، وایي پلانی د پلانی زوی د پلانی لمسی د پلانی کړوسی د پلانی کوسی د پلانی کودی ... او بالاخره د پای ټکی ئې یوې لویې ټولې (پوپل، اشک، اږېدي، ...) ته رسوي. تر لویي قبیلې پوري د نسب سلسله د افرادو له لاري بشپړېږي. د روایتي شجرو تېروتنه دا ده چي دغه لویي قبیلې یا قومونه ئې د شخص په توگه منلي دي او داسي ئې انګېرلې ده چي گویا پوپل، خټک، اشک، اږېدي ... اشخاص دي په داسي حال کي چي هغه اشخاص نه بلکي د افرادو لویي ایتنيکي مجموعې دي چي ټوله بیا د (پښتون) په نامه په یوه لوی واحد کي د ملي یووالي درجې ته رسېدلي دي. او لکه وړاندي چي مي وویل د دغو لویو ایتنيکي واحدونو جوړېدل د خورا ډېري اوږدې زمانې محصول دی. د پښتنو په دا اوسنۍ سیمه کي د تاریخي حوادثو له مخي څوک دا اټکل کولای سي چي دلته په خورا لرغونې زمانه کي د انسانانو یوه ټولې د (ملي توحید) یوې داسي مرحلې ته رسېدلې وه چي نوري ټولې او جمعیتونه ئې ځان ته راجذبولای او په ځان کي منحلولای سواي. د دغه جذب او انحلال مفهوم په روایتي شجره کي د (وصل) یا (وصلي) په نامه بیان سوی دی. وصل او ادغام یوه داسي

عملیه ده چي مثالونه ئې د نړۍ په نورو قومونو کي هم موندل کېږي. د استاد محمدانور نوميالي په عقیده: "... په لرغوني تاريخ کي دلته يو شمېر لومړنۍ قبيلې ډېرې وختي د ايتنيکي جوړښت يا تکوين يو پاخه او په ځان پوره قبيلوي نظام ته رسېدلي دي. بيا نو د دغه نظام د انضباطي او انتظامي ارزښتونو له برکته چي په خپل وخت کي ئې زياتي اجتماعي او اقتصادي ښېگڼي درلودې، په ليري او نژدې گاونډيتوب کي ئې هر څوک ځان ته راجلبوله او په دوی ورگډېدله. د ظلمونو له مرکز څخه فراره او د شرقي استبداد له دولتو څخه بېزاره پرگنې چي د دوی په گاونډيتوب کي ئې پناه موندله، د دوی د ژوند لاره ئې غوره کوله"^(۱). پر (فراره او بېزاره پر گنو) سربېره له نظامي فتوحاتو سره سم ځيني مهاجم جمعيتونه او افراد هم په نيول سويو سيمو کي د تل له پاره مېشته سوي دي چي د اسلام له خپرېدو وروسته په پښتنو کي د عربي عناصرو منحلېدل ئې ښه مثال کېدلای سي. دغو عناصرو چي اوس د پښتنو ستانه دي، خپله ژبه او کلتور سره له دې چي د مذهبي تقدس ملاتړ هم ورسره ملگري وو له لاسه ورکړی دی. په کندهار کي يو شمېر سپېڅلي پښتانه همدا نن ځانونه (تاجک) بولي او ځيني ئې (بلوخ). خو نه د يوه تاجکي زده نه د بل بلوخي او نه ئې راشه درشه د تاجک و بلوخ ده.

کله چي څوک په پښتنو کي د (وصل) عملیه گوري نو ويني چي يو وخت هفتليان - اپتلان د دې سيمي له بومي اوسېدونکو

---

(۱) نوميالی - محمدانور - د پښتنو د ټولنيز تاريخ مبادي: ۳۰ مخ - مسکو - ۱۹۹۰ م.

پکتھانو) سره یو ځای سوي او (ابداليان و غلجیان) ترې جوړ سوي دي^(۱). بل وخت د سامي توکم ځینو قبیلو خپله بقا له پښتنو سره په یو ځای کېدلو کې موندلې ده او ځانونه ئې پکښې منحل کړي دي او بل وخت بیا د منځنۍ اسیا د پراخو سیمو اوسېدونکو ساکانو خپل هر څه له خپلو ګاونډیو پکتھانو سره ګډ کړي دي. د همدغو طبیعي عملیو د څپرلو په نتیجه کې نننیو پوهانو داسې انګېرلې چې د پښتني ټولني د جوړښت مهم توکي (سليمانیان، ساکان او سامیان) دي^(۲). د سرې سینې خبره داده چې د دې ټولو عناصرو نخښي د پښتنو په سره یو موټي ترکیب کې موندل کېدلای سي. لرغونو کتابو او دهغو په پیروې ځینو نننیو څېړونکو چې د دغه ادغام او وصل ځیني نخښي په پښتنو کې موندلي دي، د دې پر ځای چې د وصل د عملیې څرنګوالی دي ئې څېړلی وي ټول پښتانه ئې هغو ته منسوب کړي دي. همدا علت دی چې ځینو څېړونکو پښتانه بني اسرائیل بللي، ځینو تاتار او ځینو منګولیان ... و

د (وصل) له طبیعي عملیې څخه د سیاسي واکداريو او ملاحظاتو په ګټه ناروا استفادې هم سوي دي او د دې پر ځای چې دغه عملیې ته د یوې عیني او عادي واقعې په توګه کتل سوي وای، د یوه قوم د تذلیل او د بل د تجلیل له پاره کار ترې اخیستل سوی دی^(۳).

---

(۱) حبیبی - تاریخ مختصر افغانستان: ۷۵ مخ.

(۲) شینواری - دوست - پښتانه څوک دي؟: ۶-۳۲ مخونه - پېښور - ۱۹۹۸ م.

(۳) د (اصل و وصل) په برخه کې چې ما په ډېره مجله کې کوم استنتاجونه بیان کړي دي، پر هغو مي نوې کتنه کړې ده چې تاسي وړاندي ولوستل.

مور ته منسوب قومونه تر نورو لرغوني دي :

شرقي ملتونه د قومي لرغونتوب مسالې ته اهميت ورکوي. په دې بحث کې له لرغونتوب څخه زما هدف دا نه دی چې گویا لرغوني قومونه پر نالرغونو لوړ دي یا دا د قومونو له پاره یو امتیاز دی. دا د بشري انکشاف یوه غیر ارادي عملیه ده چې ځینې انساني ټولې وړاندې او ځینې وروسته د قوم درجې ته ورسېږي. زما مقصد د ځینو هغو تاریخي حقایقو بیانول دي چې په پخوانیو کتابو کې له پامه اچول سوي ول. له دغو تاریخي حقایقو څخه یو هم د مورني اصالت په دوران کې د قبیلو او قومونو منځ ته راتگ او د مور نامه ته د هغو منسوبېدل دي.

د نړۍ په تاریخ کې داسې شواهد موندلای سو چې د ځینو بشري ټولنیو جوړښت د مور په نامه پیل سوی وي او د نامه رېښه ئې د میندو له نومو سره تړلې وي. دا د بشري انکشاف او تکامل هغه پړاو دی چې د ټولني د اقتصادي او ټولنیزو چارو په سر ته رسولو او پرمختیا کې د ښځو رول تر نارینه زیات وي. کله چې د اقتصادي او اجتماعي ودې له امله په ټولنه کې د نارینه غلبه ټینګه سوه، دلته نو د نسب نوم هم د مور له نامه رابېل او په پلار پورې وتړل سو.

په پښتنو کوچیانو کې نن ورځ لا هم د ورځنیو چارو په تر سره کولو کې د ښځو نقش تر نارینه ډېر دی. د کډو بارول او اړول، د مېړو پالنه و روزنه، د غوړو و کوچو او وړیو تولیدول او د کوچیانې ژوند نوري اړوندي چاري د ښځو مسؤلیتونه او وظایف دي. د بشري و طبیعي حوادثو په وړاندې د قبیلې دفاع د نارینه وو و جایب

دي. په پښتني قبيلو کي چي ځيني ئې د مور يا ښځو نامه ته منسوبې دي، د دې حقيقت ښکارندوی دي چي گویا د دغو قبيلو د جوړښت پيلامه د بشري تکامل په هغه دوره اړه لري چي په هغې کي د مور يا ښځي نقش تر پلار يا نارينه زيات وو. له قراینو څخه داسي ښکاري چي د دغو قبيلو نومونه د اسلام د مقدس دين تر راتگ ډېر وړاندي په لرغونو زمانو کي وضع سوي دي خو د نامه توضیح و تحلیل او پر هغو باندي د نتایجو بنا کول ئې په هغه دوران کي سر ته رسېدلي دي چي په ټولنه کي د نارينه بابايي (غلبه) ټينگه وه. د دغسي غلبې په وخت کي د ښځي د موقف د ټيټېدلو له پاره هر راز جواز سته او دغه علت دئ چي د مور نامه ته منسوبو قبيلو د توهين و سپکاوی ډېري څپېري خوړلي دي. د دې انتساب اغېزه دومره ستره ده چي د پښتو نوميالي شاعر خوشحال خټک (۱۰۲۲-۱۱۰۰ هـ ق) له خپلي ځاني، دبدبې، علمي سويې سره سره ځان حقير گڼي ځکه چي قبيله ئې (سباکی انا) ته منسوبه بلل سوې ده. دی وايي:

که د وارو پښتنو راته تسليم دی

زه خو بیا د سباکی انا خښتک یم

په پښتنو کي له متيزيو پرته نور خپلونه هم سته چي د ښځو نامه ته منسوب دي. د خښي ابن کند ابن خرنبون په اولاده کي د کمال نامي دوې ښځي وې چي دواړو ته يې (انې) ويله. مشره انې او کشره انې. د يوسغزو دوه مشهور خپلونه مشرانزي او کشرانزي

همدې دوو ښځو ته منسوب دي^(۱) په ملېزيو کي د اکوزيو دوه ښاخه (راني زي او کورا) د ميندو په نامه (راني او کورا) مشهور دي (راني زي په اتمانخېلو گډېږي). د اړېدو زخه خېل (زخې انا) ته منسوب دي^(۲).

په پښتني قبيلو کي د لرغونيت اندازه د دوی د نومونو له څرنگوالي څخه هم اټکلېدلای سي. استاد نوميالی هغه قومونه چي د نامه "له کلماتو څخه ئې هيڅ تاريخي دلالت نه راوړي" د جامد قبيلوي نوم او هغه چي د نامه له کلماتو څخه يې "د نسبي سلسلې تاريخي دلالت ... څرگندېږي" د مشتق قبيلوي نوم په نامه بللي دي^(۳). په جامدو نومو کي کاکړ، هوتک، ځاځي، ماکو، اندر، وردگ او نور راتلای سي او په مشتق نومو کي محمدزي، علي خېل، احمدزي او نور يادولای سو. د جامدو نومو قومونه تر مشتقو لرغوني دي. ژبني دليل ئې دا دئ چي په نامه کي ئې د اسلامي نومو او عربي ژبي اغېزه نه ليدله کېږي او "د ټولنپوهني له پلوه ئې دليل دا دئ چي دا د هغي دورې نسبي نومونه دي چي هغه وخت لا د ميراث مؤسسه نه ده غښتلې سوې او هيڅ داسي اړتيا نسته چي خلک د (زي) او (خېل) غوندي مشتقي لاحقې په خپلو نسبي نومونو کي زياتي کړي او د پلار د خوا تناسلي رابطه د ميراث په خاطر ژوندی وساتي".

---

(۱) حافظ - رحمت خان - خلاصه الانساب: ۱۱۲ مخ.

(۲) د هجري ياد: د مقالو مجموعه - ۱۰۹ مخ.

(۳) نوميالی - د پښتنو د ټولنيز تاريخ مبادي: ۴۷ مخ.

خلجی او غلجی :

له دریمې او څلرمې هجري پېړۍ را په هیسته په زیاترو لیکلو آثارو کې د (خلجی) په بڼه د (غلجی) قوم ناسم تلفظ او لیکنه لیدله کېږي او د دغه ناسم تلفظ پر بنسټ د دغه قوم په باب داسې نظریات څرگند سوي دي چې گویا (خلجیان) له لویه سره تور کې اصل قبایل دي او زابلستان ته تر لېږدېدلو وروسته ئې د دغه ځای له اوسېدونکو سره د گډ ژوند په نتیجه کې خپله ژبه و کلتور له لاسه ورکړی او (غلجیان) سوي دي. خلجیانو د اوومې پېړۍ له پیل څخه په هندوستان کې درنه امپراتوري جوړه کړې وه چې څه دپاسه درې نیم سوه کاله ئې دوام موندلی وو. د دغه درنې پاچهۍ په باب کورنیو او بهرنیو څېړونکو بنایسته ډېرې لیکنې کړي دي او په ځینو کې ئې د دوی تور کې والي ته اشارې هم سته. زموږ مشرانو لیکوالو په خپلو مستندو څېړونکو سره دا خبره سپینه کړې ده چې (خلجیان) او (غلجیان) یو قوم او د تور کې والي نسبت ئې ناسم دی. زه به په دې برخه کې د ارواښاد علامه حبیبی د هغې څېړنې لنډیز او ترجمه تیمناً رانقل کړم چې زما سره ئې همدا اوس انگرېزي متن سته او (Khaljies are Afghans) نومېږي^(۱). تر کومه ځایه چې ما ته معلومه ده ارواښاد علامه په دې برخه کې د (اصل خلجیان افغاني، رفع اشتباه درباره ايشان) په نامه یوه څېړنه لري چې په ۱۳۴۹ش کال په تهران کې چاپ

---

(۱) د دغې لیکنې کاپي ما ته بناغلي سلیمي کندهاري راکړې ده چې ورڅخه ممنون یم. د دې رسالې د دوهم چاپ پر وخت سلیمي صاحب وفات سوی دی (هوتک).

سوې ده^(۱). دغه راز ئې په (پښتو و لويگان غزنه) او (د پښتو ادبياتو تاريخ - دوهم ټوک) کي هم پر دغه موضوع باندې روڼا اچولې ده.

ارواښاد علامه حبيبي په نوموړې مقاله کي ليکي: "په ۱۹۳۹م کال د انډين هستري کانگرس په غونډه کي يوه ويناوال څرگنده کړه چې خلجيان تورکان نه وه د ده څېړنه د کانگرس په خپرونو کي چاپ سوې هم وه. تر ده دمخه اډوارډ توماس (Edward Thomas) په خپله مقاله کي چې (د ډيلي د پښتنو پاچهانو پېښليک) نومېږي او په ۱۸۷۱م کي ئې په لندن کي خپره کړې وه ويلي وو چې له ۱۱۹۳م څخه تر ۱۵۵۴م پوري د ډيلي سلطانان افغان پښتانه پاچهان ول. سرولزلي هيگ (Sir Wolseley Haig) هم د کمبرج هستري آف انډيا په دريم ټوک - چاپ - ۱۹۲۸م کي د (تورک و افغانان په هندوستان کي) تر نامه لاندې ويلي چې خلجيان افغانانو ته منسوب دي او زياتوي چې دوی هغه تورکان ول چې افغاني دود و عادت ئې اخيستی وو او د افغانستان د گرمسېر په سيمه کي اوسېدل^(۲). ارواښاد د طبقات ناصري د مؤلف قاضي منهاج سراج له خولې وايي: "له ۶۰۰ هجري راوروسته څه دپاسه پنځلسو سترو خلجيو واکمنانو پر هندوستان واکمني چلوله او په شمالي هند او د بنگال د شمال په لوړو سيمو کي ئې

---

(۱) خپل - هارون - آفريده های مهجور علامه حبيبي - ۳۲ مخ - کابل - ۱۳۶۷ ش.
(۲) تردې وروسته چې د خلجيانو په باب د ارواښاد حبيبي خبره رانقلېږي، لوستونکي دي پوه وي دا د هغې مقالې محتويات دي چې وړاندې مي ياده کړه.

خراسانی او اسلامي ثقافت خپراوه. خلجیان یو ځل بیا له ۶۸۹ څخه تر ۷۲۰ هـ ق پوري د ډیلي واکمنان سول. دا واکمنان د افغانستان غلجیان ول".

ارواښاد حبیبی د محمدقاسم فرشته هغه حکم ته د شک په سترگه گوري چي د طبقات اکبري د مولف نظام الدین احمد بخشي هروي له خولې ئې بیان کړی او ویلي ئې دي چي خلجیان د چنگېز خان د زوم خلیج خان (قلیچ خان - م. ه) اولاده ده او لیکي: "له تاریخي اسنادو څخه څرگندېږي چي خلجیان یا غلجیان تر چنگېز درې پېړۍ وړاندي په زابلستان کي اوسېدل. د حدودالعالم ناڅرگند مولف په ۳۷۲ هـ کي وایي چي په غزنه او شاوخوا کي ئې ... د خلیج تُرکان (Taraks of Khalj) اوسي. دوی کوچي خلک دي او د پسو ډېري رمې لري. د خلیج د دغو تُرکانو یو زیات شمېر په بلخ، تخارستان او گوزگانان کي هم لیدل سوي دي ... منهاج سراج یو ځل بیا ثابتوي چي خلجیانو تر چنگېز او د هغه تر زوم ډېر دمخه پر هندوستان باندي واکمني کوله او د امپراتورۍ حدود ئې د شمالي بنگال تر لوړو سیمو پوري رسېدل. د ده د کتاب شلم فصل په بشپړه توگه د دغو خلکو بیان ته وقف سوی دی. دی زیاتوي چي خلجیان غزني ته نژدې په گرمسېر او غور کي اوسېدل، مگر د دوی د تور کوالي په باب ئې هیڅ نه دي ویلي. له بلي خوا دی نور تور کي واکمنان په واضح ډول د تورک اولاده بولي".

ارواښاد حبیبی زیاتوي: "خلج چي د خطاطانو له خوا د خَلَج

په شکل اړول سوی دئ، د (حدودالعالم) تر ترتیبولو ډېر وړاندي د جغرافیه لیکونکو په منځ کي یوه بڼه پېژندل سوې کلمه وه. ابن خردادبه (۲۳۰ - ۲۳۴هـ) هم د (خلجیه) په باب ږغېږي. دی دا خبره مني چي د خلج (Khalj) او خلج (Khallukh) تر منځ توپیر سته او ورپسې زیاتوي: د خرلخ (خلج) د ژمي د موسم تور کي اوسېدونکي طراز (Taraz) ته نژدې دي. دوی ته ورشمره د خلج (خلجیه) څرځایونه پراته دي. دغه بیان ثابتوي چي دهغه وخت د خلج کوچي قبایل له ننني عادت سره سم د کال په ساړه موسم کي تودو سیمو ته لېږدېدل. ابن خردادبه دغه سیمي جریمه بللي دي (بلاذري او منهاج سراج ئې جروم بولي). ابن خردادبه لیکي چي د دوی ژمني څرځایونه د اکسوس سیند پر دې غاړه پراته دي. ځیني کوچي قبایل اوس هم دغو سیمو ته ځي".

علامه حبیبی د یوه بل جغرافیه لیکونکي، ابراهیم ابن محمد اصطخري (۳۴۰ هـ حدود) له خولې لیکي: "خلج د اتراکو یوه خانکه (Clan) ده. اتراک په غالب گومان سره د ترک Tarak جمع ده)^(۱)... دوی د پسونو لویی رمې لري او ژبه و پوښاک ئې تورکو ته ورته دي". علامه زیاتوي چي خلج و افغان تل یو ځای سره یاد سوي او د دوی سیمه، ریښه او نژاد هم مشترک ښودل سوی دئ. د عبدالجبار عتبي زوی ابو نصر محمد (۴۱۴هـ) د سبکتگین د فتوحاتو په ترڅ کي لیکي: "افغان او خلج د

---

(۱) د غربي ژبي د اصولو له مخي اتراک د افلاک پر وزن د ترک (د لومړي او دوهم زور) جمع کېدلای سي.

سبکتگین امر ومانه او اکثرأ د ده له لښکرو سره مله ول".

ابن الاثیر هم دغه پېښه په عین شکل بیان کړې ده. علامه حبیبی په خپله مقاله کې دا هم وایي: "په دې ډول خلجیان او غلجیان د هغو تورکانو یا (غز) اولاده نه ده چې په اسلامي دوره کې خراسان ته راغلي دي، بلکې د آرین نژاد هغه هفتالیټس دي چې د سپینو هونانو په نامه مشهور او په تخارستان او زابل کې اوسېدل. د دوی اخلاف د زابل اوسني غلجي قبایل (کوچي - کوشي) دي". ارواښاد علامه وروسته د غلجي، د بدخشان د سیمې په ژبه کې د غلجه - غرچه کلمات خپري او په دري ادب کې د هغو لرغوني مثالونه راوړي او ورپسې زیاتوي: "محمد کاشغري (۴۶۶ هـ) چې په خپله هم تورک وو، وایي: په ترکمنو غزانو کې خلپرویشته قبیلې سته خو دوی خلجیه قبیلې چې د تورکانو په شان ښکاري، تورک نه دي. دغه تورکي تاریخ پوه له تورکو سره د خلج د نامه له گډولو څخه ډډه کوي ... منهاج سراج چې د خراسان اوسېدونکی او د دغې سیمې او دغه راز په هند کې د تورکي واکمنانو په چارو ښه پوره خبره دی، تل تورکان د تورک په نامه او خلجیه د خلجیانو په نامه یادوي". هندوستانی مورخ ضیاء برنی (۷۵۸ هـ) په خپل کتاب تاریخ فېروزشاهي په یوه بېل فصل کې وایي: "... کله چې ملک جلال الدین خلجي د ډیلي پر تخت کښېنوست، پر خلکو درنه تمامه سوه. ځکه چې خلجیان تورکان نه ول". ارواښاد لوی استاد حبیبی وروسته د خوشحال خان هغه بیت راوړي چې د هند په پاچهانو کې ئې سلطان جلال الدین (د ولایت غلجي) بللی

دی:

بیا سلطان جلال الدین پر سریر کښېناست
چي په اصل کي غلجی د ولایت و
(پښتنو د خیبر په هاسیمه د ولایت په نامه بلله). او ورپسې د
تورک او ترک د دوو کلمو تر منځ د اشتباه موضوع څېړي او لیکي:
"خلجیان پښتو ویونکي ترک (Tarak) وو نه تورک (Turk) د دغو
دوو کلمو تر منځ مغالطه د اسلامي دورې له پیل څخه را شروع
سوه".

لکه لوی استاد چي اشاره کړې، زما (هوټک) په نظر هم
څرنگه چي په عربي الفبې کي (Tarak) او (Turk) دواړه د (ترک)
په شکل لیکل کېږي. د اعراب نه سته والي د دغو دوو کلمو تر منځ
مغالطه پېښه کړې ده او ورپسې نو د خلجیانو د تورک والي خبري
رامنځته سوي دي. د لوی استاد د لیکنې له مخي "د بکران زوی
محمد په ۶۰۰ هجري قمري کي لیکي "ترک (Taraks) خلجیان له
خَلْخ (Khalukh) څخه زابلستان ته وکوچېدل. دوی د غزنین په
اوارو دښتو کي میشته سول. د تودې هوا له امله ئې رنگونه
واوښتل. ژبه ئې هم بدله سوه...".

پورتني رانقل سوی روایت د محمد بن نجیب بکران دی چي
په خپل اثر جهان نامه کي ئې راوړی دی. جهان نامه ئې په ۶۰۵
هجري کي کښلې ده^(۱) د جهان نامې دغه روایت د ځینو افغاني
څېړونکو پر لیکنو هم اثر کړی دی چا ئې په تایید چا ئې په تردید

(۱) تېری - د وکتور حبیب الله - پښتانه - ۸۱ مخ - پېښور - ۱۹۹۹ م.

کي ليکني کړي دي له هغو څخه يو هم ارواښاد مير محمدصديق فرهنگ دئ. نوموړی په خپل وروستي کتاب (افغانستان در پنج قرن اخير) د غلجيو په بحث کي ليکي: "یک تعداد از ایشان (پشتونها - م. هوتک) در سده دوازدهم ميلادی در جزء اردوی سلطان محمد غوری به ان سرزمین (هند - هوتک) داخل شده در آنجا اقامت اختيار نمودند". او ورپسې زیاتوي: "در این زمان یکی از سران ایشان بنام جلال الدین در سال ۱۲۹۰م بالقب فیروزشاه بر تخت بادشاهی دهلی جلوس نمود و سلسله را که در تاریخ بنام خلجیان معروف است، بنیاد نهاد"^(۱). له دې عبارتو څخه داسي ښکاري چي د ارواښاد فرهنگ په نظر خلجیان (پښتانه) دي. د خلجي کلمې تر تحليل وروسته نوموړی وايي: "... اما بعد در ضمن شرح تهاجمات مسلمانان به هند، کلمه خلجي ملازم کلمه افغان گرديد". تر دې ځايه د ارواښاد فرهنگ خبري ظاهرأ سمي ښکاري خو وروسته ډېره ناسمه نتیجه ځني راباسي. دی ليکي: "پس از سقوط دولت خلجي در دهلی و شعبه ديگر آن در مالوه این کلمه در هند از رواج افتاد و به جای آن در خراسان در قبیله ای بنام غلجي ظهور کرد که یکی از شاخه های مهم ملت پشتون یا افغان بود"^(۲). (پر کلماتو تاکید زما دئ. م. هوتک). د ارواښاد فرهنگ په نظر د غلجي قبیله په هند کي د خلجیانو د سلطنت تر ړنگېدو

---

(۱) فرهنگ - مير محمدصديق - افغانستان در پنج قرن اخير - اول جلد - ۳۷ - ۳۸
مخونه.

(۲) هماغه اثر: ۳۸ مخ.

وروسته (۱۳۱۶م) په خراسان! کي منځته راغلي ده. وروسته نو نوموړی مرحوم د غلجیو د نامه په باب د (غلزوی) افسانوي وجه تسمیه رانقلوي او لیکي: "حکایت بالا به اغلب احتمال بطور کنایه بیانگر این واقیعت تاریخی است که غلجی ها یک شاخهٔ دخیل پشتون ها می باشند یعنی شاخه ای که در بدو امر جزء ملت دیگر بوده اما در اثر آمیزش با پشتونها زبان و رسوم آنها را فرا گرفته و در آن جذب شده اس"^(۱) (پر کلماتو تاکید زما دئ - م. هوتک). د نقل پر وروستی برخه باندي د محمد بن نجیب بکران د جهان نامې اغېزه پرته ده. خو دا چي د غلجیو (دخیلوالی) ئې یو تاریخي واقیعت بللی او په لومړي سر کي ئې دا قبیله د یوه بل ملت جزء بللی ده په یو څه شننه ارزي. دی وایي د غلجیو قبیله د خلجیانو د دولت تر سقوط وروسته په خراسان کي منځ ته راغله. له (خراسان) څخه د ده مطلب د غزني شاوخوا سیمي دي ځکه دې خبري ته ئې په ۶۴ مخ کي هم اشاره کړې ده. گویا د خلجیو د سلطنت د ړنگېدو پر وخت د غزني په شاوخوا کي پښتون اولس موجود وو. دغو خلجیو له هغو سره تر گډون وروسته د هغوی ژبه او دودونه زده کړل او په هغوی کي جذب سول. پوښتنه دا ده چي په دغه اولس کي د پښتون قام کومي قبیلې موجودي وې؟ د دغې پوښتني جواب زموږ یوه درانه استاد دوکتور حبیب الله تېري ورکړی دئ چي وروسته به ئې ولولی. ارواښاد فرهنگ تاریخي حقایق د کلماتو په پوښ کي سره ژوولي او تحریف کړي دي.

---

(۱)هماغه اثر: ۳۸ مخ.

حقيقت دا دئ چي د هند خلجي واكمنان همدغه غلجي پښتانه ول چي له خپلي پلرني سيمي (نني افغانستان) څخه هند ته تللي او هورې ئې درنه پاچهي جوړه كړې وه. نه دا چي غلجي پښتانه د خلجيانو تر سلطنت وروسته په خراسان كي منځ ته راغلل. ما ته داسي څرگنده سوه چي ارواښاد فرهنگ د خلجيو او غلجيو تر منځ د تساوي نخښه ايښې او منلې ئې ده خو و دغه مساوات ته ئې معكوسه معادله تړلې ده او همدغه ځاى دئ چي لوستونكي د پښتنو په باب دده پر خلوص نيت باندي شكمن كوي.

لكه وړاندي چي مو اشاره ورته وكړه د جهان نامې هغه حكم ته چي وايي "خلجيان اصلاً توركان ول زابلستان ته ولېږدېدل. هلته مېشته سول او خپله ژبه او عادات ئې كسب كړل او پښتانه غلجيان ترې جوړ شول"، ښاغلي پوهاند دوكتور تېري صاحب ډېره معقول او پر ځاى جواب وركړى دئ. دى ليكي: "... د خلجيانو د مهاجرت او په زابلستان كي د هغوى د منحلېدو پېښه طبعاً له ۶۵۰ هجري نه پخوا شوې ده (ځكه جهان نامه په همدې كال ليكل سوې ده - هوتك). د جهان نامې له متن نه دا هم په صراحت ښكاري چي د دغو مهاجرو څېره او ژبه د جهان نامې د ليكني له وخت نه پخوا بدله شوې او ژبه يې هم له دې نه وړاندي بله شوې وه ... كه څوك د جهان نامې خبره مني هغه به ضرور دا هم مني چي ترك خلجيان د شپږمې پېړۍ له اواخرو نه ډېر پخوا زابلستان ته لېږدېدلي دي ... او كوم څېړونكي چي وايي تركي خلجيان د زابلستان په ځايي خلكو كي منحل شوي او په نهايت كي په پښتنو

غلجیان بدل شوي دي هغوی په حقیقت کي دا خبره تصدیقوي چي لږ تر لږه د دوهمي او دریمي هجري پېړۍ په حدودو کي د زابلستان ځايي اوسېدونکي پښتانه وو ... له بلي خوا بيا (دغه کسان) وايي چي پښتنو په ۱۴ او ۱۵ پېړۍ کي د غزني سطح مرتفع اشغال کړه". پوهاند تېری صاحب د دغو دوو خبرو تر بيانولو وروسته وايي: "له دې دوو خبرو نه يوه هر ورومرو غلطه ده. خودا چي کومه يې غلطه ده؟ د دې سپينول هغه چا ته ور په غاړه دي چي وايي ترک خلجیان د زابلستان په ځايي خلکو کي منحل شوي او پښتانه غلجیان ترې جوړ شوي دي"^(۱).

*****

زما په نظر د پښتنو د اصل و نسب د هغوی د قبيلو او قومونو او دغه راز د هغوی د روايتي شجرو په باب د وروستيو کلونو څېړنو چي زما ليکنه ئې يوه کړۍ ده دغو څو موضوعگانو ته د پای ټکي ايښي دي:

– د پښتنو د ساميت نظريه پر علمي اساس ولاړه نظريه نه ده. پښتانه اريايي الاصل قوم دئ. که د سامي نژاد ځيني گروپونه او افراد د تاريخ په بېلابېلو پړاوونو کي ورسره يو ځای سوي او پکښي منحل سوي وي، وي به.

– له قيس عبدالرشيد سره د پښتنو تړل افسانوي روايت دئ او د منلو نه دئ. په روايتي شجرو کي چي د (کيس) کومه يادونه سوې ده هغه بايد له کسي غر، کاسي قوم او په غور کي په دغه نامه

---

(۱) تېری-پوهاند دوکتور حبيب الله-پښتانه: ۸۱-۸۴ مخونه.

د یوې درې له موجودیت سره په ارتباط کې مطالعه سي، نه دا چې له هغه څخه د یوه عبراني نوم په توګه د پښتنو د بني اسرائیليت د توجیه له پاره کار واخیستل سي.

– د غلجیو د نامه په باب جوړه سوې افسانه نه د منلو وړ ده، نه د تکرارولو.

– خلجي او غلجي د یوه قوم دوه نومونه دي او سره بېلول ئې نه د منلو وړ دي، نه د تکرارولو.

– پښتون، افغان، پټان، روهيله د یوه ایتنيکي واحد بېلابېل نومونه دي چې افغان ئې اوس په پراخه معنی د افغانستان د ټولو اتباعو د ملي هویت له پاره منل سوی دی او پر پښتنو سربېره نور ټول هغه قومونه چې د افغانستان په جغرافیوي او سیاسي قلمرو کې اوسي، د افغان په نامه یادېږي.

– پښتانه یوازي د پټ، سره بن او غرغښت اولاده نه ده. په پښتنو کې ځیني دومره لوی قومونه سته چې په یوازي سر د دغو درو واړو نیکونو تر مجموعي اولاد زیات بلل کېږي چې موږ ئې مصداق په (پورته اسمان، کښته سلیمان) یا (چې پیدا دي گدانه کره، نو دي څله پښتانه کره؟) متل وشمه خبرو کې وینو.

– د پښتنو ژبه (پښتو) د هندو اروپایي ژبو له شرقي ښاخه د اوستا په ګروپ پوري تړلې ده.

دا موضوعات اوس د یوه داسې حقیقت په توګه منل سوي دي چې د ختیځ او لوېدیځ پوهان ورباندې متفق رایه دي او د تردید ټکي پکښې نه ویني.

له پياوړي استاد محمد معصوم هوتک سره زما د وږدې پېژندگلوی خويادونه

په ۱۳۴۵هـ ش کال کي زه د کابل د هغه وخت د دارالمعلمين په ۱۲ ټولگي کي زده کوونکی وم، په هغه وختو کي به د ۱۲ ټولگي زده کوونکو د مملکت مختلفو ولایتونو ته د علمي سیر په توگه سفرونه درلودل چي د همدې لړۍ په سلسله کي یوه ورځ د مازدیگر پر مهال زموږ بنوونځی، یعنی د کابل دارالمعلمين ته یو سرویس موټر داخل سو، چي په هغه کي د کندهار د میرویس نیکه د لیسې د ۱۲ ټولگي زده کوونکي سپاره وه، مختلف کندهاري ځوان زده کوونکي د موټر څخه راکبسته سول د شپې تېرولو دپاره زموږ په بنوونځي کښي ورته ځای برابر سوی وو، څرنگه چي په دغه وختو او کلونو کښي په روشنفکري کړيو کښي د سیاست میدان خورا تود وو ځکه نو زموږ د بنوونځي زده کوونکو د میرویس نیکه د لیسې د ۱۲ ټولگي له زده کوونکو سره د معرفي او ملاقات په خاطر د نظریو د تبادلې په وخت کي د یو بل سره تاوده بحثونه شروع کړه چي د شپې تر ډېره وخته ئې دوام وکړ، د دغه تودو خبرو او بحثونو په جریان کي یو بنایسته، نری، جگ د ډډ آواز لرونکی ځوان په ډېره خوږه او زړه وړونکې لهجه په خبرو کي برخه اخیستله چي د هر چا توجه ئې جلبوله زه هم د ده خبرو ته ډېر ځیر وم او پر ما ئې خاص تاثیر بندی، ځکه مي څنگ ته د ده د ټولگيو الو له یو تن څخه پوښتنه وکړه چي دغه ځوان څه نومېږي؟ هغه راته وویل چي

معصوم جان نومېږي، د هماغې ورځې څخه تر اوسه پوري زه او زما ټول انډيوالان او دوستان دى د معصوم جان په نامه يادوو. که څه هم د ده د علمي تحقيقاتو، څېړنو، ليکنو او ډېرو علمي هلو ځلو له کبله ده ته د وطن د فرهنگيانو، ادبي ټولنو او علمي کدرونو له خوا څخه د علامه رشاد بابا د ځاى ناستي افتخار وربخښل سوې دى خو زه ئې په دغه څو ټکو کې تر آخره پوري د معصوم جان په نامه يادوم، ځکه دغه نوم زما په مغزو او زړه کې يوراز خاص ځاى لري چې پر ثبت ئې ۴۵ کاله تېر سوي دي او تر دغه گڼه تکرار سوې او تکرارېږي.

د ميرويس ليسې دغه گروپ فقط دغه يوه شپه زمور سره وو، وخت ئې ډېر لنډ وو ځکه دوى د مزار شريف ښار د خپل سیر علمي له پاره ټاکلى وو او په دا سبا سهار ئې وختي د تگ اراده درلوده. زه او معصوم جان په دغه شپه يوازي يو د بل سره معرفي سولو، ما ورته وويل چې د رخصتيو په شپو ورځو کې به په کندهار کې سره ووينو. د ژمي د موسم په رارسېدو سره زمور رخصتي شروع سوه، په دغه وختو کې په کندهار کې د تفريح او وخت تېرېدو دپاره پښتونستان او ميرويس هوټلونه ډېر ښه ځايونه وه، هلته به مود ده د خوږو، علمي او زړه وړونکو خبرو څخه په خوند اخیستلو هره ورځ د يو بل سره ناسته ولاړه کوله، خبرو ئې د مقناطيس غوندي جاذبه قوه درلوده، هر څوک ئې د جذب تر تاثير لاندې راتلى.

زه د ۱۲ ټولگۍ څخه تر فارغېدو وروسته د ساينس پوهنځۍ ته بريالى سوم او معصوم جان د کانکور په ازموينه کې په ډېرو ښو نمرؤ سره په خپله خوښه د پوښتنېک پوهنځۍ ته بريالى سو. د تحصيل په دوران کې به مو هر وخت سره ليدل د يو بل د حال او احوال څخه خبرېدلو. معصوم جان تر اوسه د (۳۰) چاپ سوو علمي او تحقيقاتي

آثارو او (۸) ناچاپ سوو آثارو په وړاندي کولو سره هر چاته ثابته کړې ده چې د فوق العاده علمي استعداد درلودونکی دی خدای ﷻ دي ئې زموږ څخه نه زوالوي. په دې حاضره لیکنه کې زه د ده پر علمي فعالیت باندې نه ږغېږم بلکې غواړم د ده د تېر شخصي ژوند د مختلفو برخو په شاوخوا کې، هغه څه چې مالیدلی یا اورېدلی دی څه ناڅه ولیکم.

زموږ د تحصیل په دوران کې به په مختلفو وختونو کې ډول ډول مجلسونه او میټنګونه جوړېدل کوم وخت چې به ده یا شعر لوستی او یا به ئې بیانیه ورکوله ټول گډون وال به که د مخالف یا موافق نظر درلودونکي وه په آرام او سکون حالت کې به ئې د ده خبرو ته غوږ نیولی وو. په دغه ډول مجلسونو کې معمولاً ډېر غالبغال وي خو د ده د خپل خاص آواز او فوق العاده فصاحت درلودلو له کبله ئې ټول تر خپل تاثیر لاندې راوستل، د تحصیل دغه لړۍ یو دوه کاله روانه وه چې د ډېرې بدقسمتۍ له مخې ورته د سږو شدید ناروغي پېښه سوه، ښه ډېره موده په علي آباد روغتون کې بستري سو او پسله هغه تر دوامداره تداوی لاندې ونيول سو، پسله څه وخته چې ئې صورت څه ناڅه صحت پیدا کړ، د تحصیل د دوام په خاطر ئې مربوطه پوهنځۍ ته مراجعه وکړه متأسفانه هغوی د ده د مریضۍ د ورځو د غیابت په خاطر د پوهنځۍ څخه خارج کړی وو، هر ډول هلي ځلي ئې بې نتیجې سوې، هیڅوک ئې په درد ونه خوړی.

پسله هغه بیرته کندهار ته را ستون سو، بېکارۍ هیڅ خوند نه ورکاوه او د تحصیل تنده ئې هم نه وه ماته سوې نو ئې د کندهار د عالي دارالمعلمین په ۱۳ ټولگي کې ځان شامل کړ او په عالي درجې سره د ۱۴ ټولگي تر بريالي کېدو وروسته د کندهار په مشرقي لېسه کې د ښوونکي په حیث مقرر سو، دا چې څنگه ښوونکی وو، څرنگه تدریس

ئې كاوه، د هغه وخت شاگردان ئې چي اوس به ليري او نژدې وجود ولري، بنه ترا قضاوت كولاى سي او زه هم د ده د فوق العاده موثر تدريس نژدې شاهد يم، حكه په دغه وخت كي زه هم په دغه لېسه كي بنوونكى وم.

معصوم جان د مېلو او بانډارو سره هم ډېره مينه درلوده، د (۱۳۵۰هـ ش) نېټې څخه كال دوولس مياشتي هره جمعه زمور مېلو دوام درلود چي معصوم جان پكښي خاص رول لوباوه. څرنگه چي زما كور په صحرا (زنگاوات) كي وو او د بنوونكي په صفت مي وظيفه په بناړ كي وه، د لوى او كوچني اخترونو د رخصتيو شپې او ورځي به مي په صحرا كي له خپلي كورنۍ او دوستانو سره تېرولې، په دغه ورځو كي به زما ټول انډيوالان زمور كور، زنگاوات ته راتلل دوې يا درې شپې او ورځي به ئې تېرولې، زما يو اكا وو چي انډيوالانو "خان صاحب" باله، زه چي به صحرا ته ولاړم اكا به مي راته ويل: معلمه! انډيوالان دي ولي وځنډېدل؟ زما اكا بنوونځۍ نه وه لوستې خو د مطالعې څښتن وو. په مجلس كي به ئې له ټولو انډيوالانو سره جدي بحثونه كول. ده مرحوم به په مباحثو كي تل د بحث د دوام په خاطر مخالف موقف نيوى. په ساعتو ساعتو به د شپې تر آخره جر و بحث روان وو، اكا به مي راته ويل: معلمه! د انډيوالانو دي چندانې مزه نسته. يوازي هغه يو چي تاسي ئې معصوم جان بولئ، په يو څه پوهېږي.

د اخترو په دغو رخصتيو كي به ځيني ورځي چمنانو او د ډورۍ رود ته تللو، هغه وخت چمنان د اوبو ډك وه او ډورۍ به هم ډكه بهېدله د ښكار مرغان لكه هېلۍ او نور ډېر وه، معصوم جان ښكاري هم وو، هېلۍ به ئې پر مخكه ناستي نه ويشتلې بلكي د الوتلو په وخت كي به ئې په هوا كي ويشتلې او ښكار ئې خطا نه درلوده...

معصوم جان د قرآن کریم په تلاوت کي ښه قاري وو، قبله گاه صاحب دې خدای وبخښي، دی به ئې له ځانه سره چي کوچنی وو مېلو ته بېوی هلته به ئې په نمونوي ډول قرائت په وایه او د ده په دغه ښه لحن او تجويد به ئې فخر کاوه، څرنگه چي ما په کوچنيوالي کي د ده سره بلديت نه درلود خو د مؤثفو ژونديو روايتونو څخه راته څرگنده سوې ده چي دی په رشتيا سره هم يو ښه تکړه قاري وو او اوس هم دئ.

د پوهنتون د رخصتيو په شپو کي به ټول کندهاري محصلين په گډه سره په يوه سرويس موټر کي د کابل څخه کندهار ته راتلل، څرنگه چي لاره اوږده وه چا به کيسې کولې، چا به خوب کاوه او چا به غزلي ويلي چي د اولي پلا دپاره مي د معصوم جان په خواږه او ډډه آواز کي غزل واورېدل او دا راته څرگنده سوه چي دی په موسيقي کي هم وارد دئ.

دغه د خوشحالی شپې و ورځي مو د (۵۸ - ۱۳۵۷) تر کلونو پوري په خوند تېري کړې. تر دې وروسته له بده مرغه په ټول وطن کي د اړودوړ حالت را شروع سو او تر اوسه پوري روان دئ معلومه نه ده چي تر څه وخته به نور هم دوام ولري، په هر صورت خپل اصلي مطلب ته به راسم.

په دغه کرکجن حالت کي خارج او داخل ته مهاجرتونه شروع سول خو د ډول ډول فشارونو، تهديدونو، بندي گريو ... څخه ځان وساتي چي معصوم جان هم په دې خاطر کابل ته مهاجر سو، هلته ئې په زياتو اقتصادي مشکلاتو کي ژوند تېراوه، خو چاته ئې د طمع په خاطر غاړه نه کېوله. څرنگه چي په انگليسي ژبه کي ئې ښه مهارت درلودی د وخت د اطلاعاتو و کلتور په وزارت کي ئې د فارسي او انگليسي ژبو څخه خبرونه په پښتو ژبه ترجمه کول، د څه وخت دپاره ئې دغه وظيفه

سرته ورسوله. خود دولت له خوا د جلب و احضار مسئلې هیشوک پر آرامه نه پرېښوول. سره له دې چې مربوطه څانگې سخت ضرورت هم ورته درلودی، خو سربېره پر دغه ضرورت ئې د ده سره ډېره ناځوانې وکړه غیر مستحقو کسانو ته ئې د جلب او احضار د معافیت کارتونه ورکړل خو ده ته ئې ورنه کړ. د هغه وخت مقاماتو د خپلې دولتي و سیاسي حلقې څخه وتلي کسان عسکری ته سوقول او په دې ډول ئې گویا د مرگ پلې ته ورنژدې کول، ځکه د هغه وخت عسکري ۹۰٪ د مرگ په معنی وه. ده د دغه جبر څخه د خلاصېدو په خاطر د دوهم ځل دپاره د عالي تحصیلاتو دپاره د کابل په پوهنتون کې د کانکور ازموینه ورکړه په دغه ازموینه کې د ټول هیواد په سطحه کې عمومي اول نمره سو خو د وخت حق تلفو چارواکو د ده پر ځای په راډیو کې بل نفر د کانکور د عمومي اول نمره په صفت اعلان کړ، څه وخت چې ده د مربوطه څانگې سره تماس و نیوی او ورته وئې ویل چې زما نمرې تر دغه نفر چې تاسو د کانکور د عمومي اول نمره په صفت اعلان کړ، ډېرې دي، دا مو په کوم اساس اعلان کړ؟ هغوی ویل چې موږ به معلومات وکړو، چې ترننه پوري ئې دغه معلومات نه دي کړي.

په پوهنتون کې ئې د ادبیاتو پوهنځۍ په خپله خوبه غوره کړه او په اعلی درجې سره ئې پای ته ورسوله. د تحصیل په جریان کې د محصلۍ کارت په درلودلو سره د عسکري د جلب څخه هم معاف وو. د سهار څخه به تر مازیگر پوري په پوهنځۍ کې وو د ماښام له خوا ئې هماغه له فارسي او انگلیسي څخه په پښتو ترجمه کوله او د بخور و نمیر ژوند ئې مخ ته بېوی، د بې عزتۍ او بې غیرتۍ د ژوند پر ځای ئې د خپلو مټو په زور ډول ډول فشارونه او تکلیفونه پر ځان قبول او برومندانه ژوند ئې تېراوه. د پوهنځۍ څخه تر فارغېدو وروسته د

پوهنتون د علمي شورا د فيصلې له مخي په کدر کي ونيول سو خو د
ځينو مشخصو کړيو د مخالفت له امله ئې دغه استحقاق هم ورنه کړه
سو. ده گومان کاوه چي د تحصيل تر بشپړېدو وروسته به ئې په ژوند
کي څه ناڅه اسانتياوي رامنځته سي خو برعکس د ژوند مشکلات ئې
ورغ تربلي ډېر بدل. دې شرايطو د خارجي هيوادونو مهاجرت ته مجبور
کړ، د کاناډا تر هېواده ئې ورساوه او اوس هلته مېشت دئ. خدای ﷻ
دې هلته جوړ او روغ ولري خو خپلي دغه ډول علمي او تحقيقاتي هلي
ځلي، چي دی په بوخت دئ تر داغه لاهم پراخي کړي چي وړانگي ئې له
هغه ځای څخه د افغانستان د ادب او فرهنگ د ډگر د لارو بڼانه کېدو
سبب وگرځي، ژوند دې اوږد وي نوم دي ئې تل پاته وي.

په درنښت

حاجي اختر محمد معلم

کندهار

ش ۱۳۸۹/۱۲/۲۵

د ليکوال چاپ او ناچاپ آثار

چاپ سوي آثار :

۱. سرمني او بنکي - شعري مجموعه - ۱۳۶۹ل = ۱۹۹۰ع، کراچي.
۲. پاشلي ويناوي - د مولوي صالح محمد هوتک - سريزه او حاشيې - ۱۳۶۹ل = ۱۹۹۰ع، کراچي.
۳. د ميرزا حنان بارکزي دېوان - سريزه، سمون او لغتنامه او خطاطي - ۱۳۷۰ل = ۱۹۹۱ع، کراچي.
۴. پوخ کاني - پټه خزانه يو واقعيت دئ - ۱۳۷۵ ل = ۱۹۹۶ع، پورتنو.
۵. احمد شاهي کندهار - لومړی ټوک، ۱۳۷۵ل = ۱۹۹۶ع، پورتنو.
۶. ميرزا عبدالودود هوتک - ۱۳۷۷ل = ۱۹۹۸ع، صحاف نشراتي مؤسسه.
۷. پښتني قبيلې او روايتي شجرې - ۱۳۷۹ ش = ۲۰۰۰ع، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، جرمني.
۸. بنکار او کندهار - ۱۳۸۲ل = ۲۰۰۳ع، صحاف نشراتي مؤسسه.
۹. درنه کورنۍ (د علامه حبيب الله کندهاري کورنۍ) ۱۳۸۳ ل = ۲۰۰۳ع، د علامه حبيبي د څېړنو مرکز.
۱۰. د پولادي امير تر سيوري لاندې، د فرانک مارتين ليکنه، پښتو ژباړه، ۱۳۸۳ل - د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، جرمني.

۱۱. بحر العلوم د دوست محمد خټک - لومړی ټوک، (سريزه، سمون او حواشي) ۱۳۸۳ل = ۲۰۰۴ع، صحاف نشراتي مؤسسه.
۱۲. روڼي شپې - شعري مجموعه - ۱۳۸۴ش = ۲۰۰۵ع، صحاف نشراتي مؤسسه.
۱۳. سل بگوي يو پوښي - د هوتکو ملي، روحاني، علمي ادبي او ټولنيزي څېرې - ۱۳۸۴ د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، جرمني.
۱۴. شين سترگي مستخدمين په افغانستان کي. څو قسطه په گوربت مجله کي. په کتابي بڼه ۱۳۸۵ل، صحاف نشراتي مؤسسه.
۱۵. احمد شاهي کندهار - دوهم ټوک، ۱۳۸۴ل = ۲۰۰۵ع، علامه رشاد خپرندويه ټولنه/کندهار.
۱۶. د علامه رشاد د کندهار ياداښتونه، (ترتيب، سمون او لمنليکونه) ۱۳۸۶ل = ۲۰۰۷ع، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، جرمني.
۱۷. د عبدالروف بېنوا ميرويس نيکه، (سريزه او لمنليکونه) چاپ: ۱۳۸۴ل = ۲۰۰۵ع، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، جرمني.
۱۸. پر معياري ژبه د معيار په ژبه يوه څېړنه، ۱۳۸۵ل = ۲۰۰۶ع، علامه رشاد خپرندويه ټولنه/کندهار.
۱۹. د سيد جمال الدين افغان تتمة البيان في تاريخ افغان، د پښتو ژباړي (د محمد رفيق حبيبي په قلم) ترتيب، سمون او لمنليکونه - ۱۳۸۵ل = ۲۰۰۶ع، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، جرمني.
۲۰. کندهاري وروڼه (کندهاري سرداران)، ۱۳۸۷ش = ۲۰۰۹ع، علامه رشاد خپرندويه ټولنه/کندهار.
۲۱. پښتو! ستا مينې بودا پيست ته بوتلم، ۱۳۸۷ش = ۲۰۰۸ع، علامه رشاد خپرندويه ټولنه/کندهار.
۲۲. احمد شاهي شهنامه، د متن سمونه، سريزه او لمنليکونه - پېژندنه او تعليقات د علامه رشاد، ۱۳۸۷ش = ۲۰۰۸ع، علامه رشاد اکاډيمي، کندهار.

۲۳. د شمس الدین کاکړ دېوان، سريزه او لغتنامه، ۱۳۸۸ش = ۲۰۰۹ع، صحاف نشراتي مؤسسه.
۲۴. د ميرزا احسان بارکزي دېوان (بشپړ کلام)، سريزه، سمون او لغتنامه، ۱۳۸۸ش = ۲۰۰۹ع، صحاف نشراتي مؤسسه.
۲۵. د لوی احمد شاه بابا دېوان (مشهور په دېوان هرا)، ترتيب او مقابله، ۱۳۸۸ش = ۲۰۰۹ع، صحاف نشراتي مؤسسه.
۲۶. له (Erinn Banting) کاناډايي مېرمني سره د (Afghanistan) نومي کتاب په ليکلو کي مرسته او همکاري، (Crabtree Publishing Co)، کاناډا، ۲۰۰۳ع. دا کتاب په دريو برخو (Culture, Land, People) کي خپور سو، خو پر مطالبو باندي يې په ملگرو ملتو کي د افغانستان د هماغه وخت استازي مشورو تر دې اندازې پوري سيوري و اچاوه، چي د لوی احمد شاه بابا عکس لاهم پکښې چاپ نه سو او کتاب زما (هوټک) د مشورو اولارښوونو پر خلاف چاپ سو.
۲۷. اديب شيخ، ۱۳۸۸ل، د کندهار د اطلاعاتو او کلتور رياست
۲۸. کچکول (د مقالو لومړۍ برخه)، ۱۳۸۹ل، د کندهار د اطلاعاتو او کلتور رياست
۲۹. کچکول (د مقالو دوهمه برخه)، ۱۳۸۹ل، د کندهار د اطلاعاتو او کلتور رياست
۳۰. له کندهاره تر اټکه، ۱۳۸۹ل، علامه رشاد خپرندويه ټولنه/کندهار
۳۱. پښتني قبيلې او روايتي ريښې، ۱۳۹۰ل (دوهم چاپ - د اضافاتو سره)، علامه رشاد خپرندويه ټولنه/کندهار

ناچاپ اثار :

۱. د هوتکو نوميالي (دوهم ټوک).
۲. د بې ادبه ادب خپرنه.

۳. پرتلیز کلیز، د هجري قمري او عيسوي سنو اړونه او رار اړونه.
۴. د غره او د وره (ژوند پېښي).
۵. کچکول، د مقالو مجموعه - ۶ ټوکه.
۶. د افغانستان اتنالوجي (۱۰۰۰ مخه) ټايپ سوې نسخه يې د بيهقي کتاب چاپولو په مؤسسه کي خوندي وه. اوس يې حال نه لرم.
۷. د مخلص کندهاري د کلام لغوي زېرمه
۸. د علامه رشاد جغرافيايي يادانېتونه - سريزه، ترتيب او کمپوز.
۹. پښتو متون سمېدل غواړي.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**